

2015

Kernpunten van de controle

ZU YD

Tessa Philippi

9-6-2015

Afstudeerscriptie

Kernpunten van de controle

Zuyd Hogeschool, Faculteit Commercieel en Financieel Management,
Opleiding Accountancy / Bedrijfseconomie
Sittard

Naam student:	Tessa Philippi
Studentnummer:	1130870
Jaar:	2015
Periode:	9 februari 2015 t/m 14 mei 2015
Datum van publicatie:	9 juni 2015
Naam van de organisatie:	EY
Adres van de organisatie:	Stationsweg 8c, 6221BT Maastricht
Telefoonnummer van de organisatie:	088 407 1000
Bedrijfsmentor:	Lieke Aarts
Docentbegeleider:	Mark Palmen

Voorwoord

Van 9 februari 2015 tot en met 14 mei 2015 heb ik stage gelopen bij EY in Maastricht. De afstudeerstage is een verplicht onderdeel van de afstudeerfase voor alle vierdejaars studenten van Zuyd Hogeschool, opleiding Accountancy.

Gedurende deze periode van 14 weken heb ik mijn afstudeerscriptie geschreven. De centrale vraag van mijn scriptie is: *‘In hoeverre is het mogelijk een uniforme werkwijze te hanteren om de kernpunten van de controle te bepalen en toe te lichten in de nieuwe controleverklaring opdat deze aansluiten bij de behoeften van de cliënt en de kredietverschaffers?’*

Tijdens mijn stage heb ik naast het schrijven van mijn scriptie ook meegelopen met controleteams bij diverse cliënten van EY. Hierdoor heb ik kunnen meemaken hoe het werken in de accountancy is bij een ‘big four’ kantoor. Dit was zeer leuk en leerzaam, ik zou dit werk dan ook later in de toekomst willen doen.

Ik wil graag van deze gelegenheid gebruik maken om mijn collega’s bij EY te bedanken voor de plezierige, maar vooral leerzame samenwerking. Daarnaast wil ik mijn bedrijfsmentor, Lieke Aarts, bedanken voor de goede begeleiding in mijn leerproces, de tijd die zij heeft besteed aan mijn ontwikkeling en de input voor mijn scriptie. Als derde wil ik mijn stagebegeleider van school, Mark Palmen, bedanken voor de begeleiding tijdens mijn stage en de moeite die hij heeft gestoken in dit onderzoeksrapport. Tot slot wil ik iedereen bedanken die door middel van het geven van interviews heeft meegewerkt aan dit onderzoek.

Maastricht, 9 juni 2015

Tessa Philippi

Managementsamenvatting

Er bestaan verschillende theorieën waarin wordt verklaard en geanalyseerd waarom er behoefte is aan accountantscontrole. Een van deze theorieën is de vertrouwenstheorie van prof. Dr. Th. Limperg jr. (1926). De vertrouwenstheorie stelt dat zodra het maatschappelijk verkeer geen vertrouwen heeft in het oordeel van de accountant, de accountantscontrole geen nut heeft. Doordat het vertrouwen van het maatschappelijk verkeer in de accountant vrijwel verdwenen is, heeft de NBA in aansluiting op internationale ontwikkelingen de nieuwe controleverklaring verplicht gesteld voor jaarrekeningen 2014 voor organisaties van openbaar belang (OOB). De nieuwe controleverklaring is uitgebreider dan de oude controleverklaring, waardoor de aanpak van de accountant ten aanzien van de controle inzichtelijker wordt voor de gebruikers van de jaarrekening. De nieuwe controleverklaring is derhalve een middel om het vertrouwen van het maatschappelijk verkeer in de accountant te herstellen.

Een wijziging in de nieuwe controleverklaring ten overstaan van de oude controleverklaring betreft het opnemen van de kernpunten van de controle. De praktijk vraagt om uniformiteit in de bepaling van kernpunten van de controle en de toelichting hierop. Het doel van dit onderzoek is om voor de sectoren productie en detailhandel de verschillen in kaart te brengen die er zijn tussen de wijze waarop accountants kernpunten bepalen en toelichten. Daarnaast is het doel om te onderzoeken in hoeverre het mogelijk is om een uniforme werkwijze vast te stellen voor dit proces, zodat de kernpunten en de toelichting aansluiten bij de informatiebehoefte van de cliënt en de kredietverschaffers. Deze doelstelling vormt tevens de afbakening van het onderzoek en de probleemstelling. Dit leidt tot de volgende centrale vraag, welke is beantwoord door het uitvoeren van literatuuronderzoek, het afnemen van interviews en dossieronderzoek: *‘In hoeverre is het mogelijk een uniforme werkwijze te hanteren om de kernpunten van de controle te bepalen en toe te lichten in de nieuwe controleverklaring opdat deze aansluiten bij de behoeften van de cliënt en de kredietverschaffers?’*

Tussen de oude controleverklaring en de nieuwe controleverklaring zitten diverse grote verschillen. Ten eerste is de volgorde van informatieverstrekking in de controleverklaring aangepast door onder andere het oordeel aan het begin te plaatsen. Ten tweede zijn drie nieuwe onderdelen toegevoegd aan de controleverklaring. Dit betreffen paragrafen over de materialiteit, de reikwijdte van de controle en de kernpunten van de controle. Het laatste verschil betreft de schrijfstijl van de verklaring. Door deze aan te passen, is de controleverklaring leesbaarder geworden voor de gebruikers. Over het algemeen zijn accountants in de nieuwe controleverklaring duidelijker (en daarmee transparanter) over de wijze waarop zij de accountantscontrole hebben aangepakt en wat hierbij de belangrijkste kernpunten zijn geweest.

Het uitgangspunt voor het bepalen van de kernpunten van de controle zijn de significante risico's. Desondanks zijn niet alle significante risico's per definitie kernpunten van de controle. Het is de taak van de accountant om vanuit zijn professionele oordeelvorming te bepalen welke significante risico's hij ziet als een kernpunt en welke niet, dit is vaak afhankelijk van de situatie van de cliënt. Door bovengenoemde aspecten is het niet mogelijk een uniforme werkwijze te hanteren ten aanzien van het bepalen van de kernpunten van de controle. Wel kan bij het bepalen van de kernpunten rekening worden gehouden met de kernpunten welke over het algemeen een hoog informatief gehalte

hebben voor de gebruiker van de jaarrekening. De kredietverschaffers hechten bijvoorbeeld veel waarde aan kernpunten als claims, bankconvenanten, omzetverantwoording en inkoopbonussen. Minder waarde wordt gehecht aan het kernpunt goodwill.

Wanneer zich geen significante bijzonderheden voordoen gedurende een boekjaar is de toegevoegde waarde van de kernpunten voor het inzicht dat het jaarrapport geeft beperkt. Wel leveren de kernpunten van de controle een hoge toegevoegde waarde voor het inzicht in de controlewerkzaamheden van de accountant. Om ervoor te zorgen dat de toegevoegde waarde van verschillende kernpunten gelijk is, is het van belang dat de toelichtingen op de kernpunten qua inhoud vergelijkbaar zijn. Op basis hiervan is het noodzakelijk dat er meer stappen in het proces worden gestandaardiseerd. Het is echter niet mogelijk om een geheel uniforme werkwijze te hanteren gezien de accountant wel de vrijheid moet blijven behouden om cliënt specifiek te kunnen toelichten. Nog te standaardiseren aspecten zijn onder andere verwijzingen naar het jaarverslag en uitleg over de keuze voor het kernpunt. Ook moet hieronder worden verstaan dat bij kernpunten waarvan de aard hetzelfde is, dezelfde aspecten van de controle en het kernpunt moeten worden toegelicht. Het is aan te bevelen om een stramien te ontwikkelen waarin voor een bepaald aantal (meest genoemde) kernpunten een stappenplan is opgenomen. In dit stappenplan wordt aangegeven welke aspecten in de toelichting moeten voorkomen indien de aard van het kernpunt voldoet aan de beschrijving in het stramien, waarbij de accountant de vrijheid heeft hoe hij de toelichting formuleert.

Tot slot blijkt dat maar enkele kernpunten ook in de risicoparagraaf in het jaarrapport worden vermeld. De reden hiervan is dat in de risicoparagraaf de voornaamste bedrijfsrisico's worden benoemd, waar de nieuwe controleverklaring specifiek ingaat op risico's in het kader van de jaarrekening. Deze reden is voor de gebruiker van de jaarrekening niet waarneembaar en zou daardoor kunnen leiden tot een nieuwe verwachtingskloof. Het is aan te bevelen dat het audit comité in haar verslag een aansluiting maakt tussen de kernpunten van de controle en de belangrijkste significante risico's ten aanzien van de jaarrekening.

Inhoudsopgave

Voorwoord

Managementsamenvatting

1 Inleiding	7
1.1 EY	7
1.2 Aanleiding	7
1.3 Doelstelling	9
1.4 Probleemstelling	9
1.4.1 Deelvragen	10
1.5 Onderzoek aanpak	10
1.6 Theoretisch kader	11
2 Veranderingen in nieuwe controleverklaring	14
2.1 Oude controleverklaring	14
2.2 Nieuwe controleverklaring	15
2.3 Verschillen tussen de oude– en de nieuwe verklaring	16
2.3.1 Oordeel	16
2.3.2 Continuïteit van de gecontroleerde organisatie	17
2.3.3 Materialiteit	17
2.3.4 Reikwijdte van de controle	18
2.3.5 Kernpunten van de controle	18
2.4 Conclusie	19
3 Informatiebehoeften cliënt en kredietverschaffers	20
3.1 Cliënt	20
3.2 Kredietverschaffer	21
3.2.1 Werkwijze banken	21
3.2.2 Informatieve waarde kernpunten	24
3.2.3 Informatiebehoefte	25
3.3 Conclusie	26
4 Kernpunten van de controle	27
4.1 Regelgeving	27
4.1.1 Bepalen van de kernpunten van de controle	27
4.1.2 Toelichten van de kernpunten van de controle	29
4.2 Proces	29
4.3 Verstrekte verklaringen	34
4.3.1 Productie	35
4.3.2 Detailhandel	37
4.4 Conclusie	39
5 Toegevoegde waarde voor het jaarrapport	41
5.1 Artikelen toegevoegde waarde kernpunten van de controle	41
5.2 Toegevoegde waarde in de praktijk	42
5.2.1 Toegevoegde waarde	42
5.2.2 Toekomst nieuwe controleverklaring	46
5.3 Conclusie	47

6 Conclusies en aanbevelingen	48
6.1 Conclusies	48
6.2 Aanbevelingen	50
Summary	51
Reflectie op onderzoek	53
Literatuurlijst	55
Bijlagen	58
Bijlage 1 Format oude controleverklaring	58
Bijlage 2 Format nieuwe controleverklaring	60
Bijlage 3 Verschillen oude – en nieuwe controleverklaring	64
Bijlage 4 Interview vragen proces	65
Bijlage 5 Kernpunten controleverklaringen productie	66
Bijlage 6 Kernpunten controleverklaringen detailhandel	73

1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt allereerst de stage verlenende organisatie kort beschreven. Vervolgens wordt de probleemstelling uiteengezet in een aanleiding, een doelstelling en de centrale vraagstelling. Daarna wordt de onderzoek aanpak beschreven en ten slotte wordt het theoretisch kader weergegeven.

1.1 EY

EY behoort tot de vier grootste accountantskantoren ter wereld, namelijk PwC, Deloitte, KPMG en EY. EY opereert internationaal in 16 verschillende sectoren (onder andere automotive, real estate, financial services, etc.) waarin zij verschillende diensten aanbieden, deze diensten bestaan uit assurance, advies, belastingen en transactie advies services. De professionals werkzaam binnen elke dienst werken samen met andere afdelingen opdat een zo optimaal mogelijke dienstverlening wordt gerealiseerd. Wereldwijd heeft EY meer dan 700 kantoren in meer dan 150 landen waar 190.000 mensen werkzaam zijn. Nederland telt 15 vestigingen waar verspreid 3.500 mensen werken (inclusief 224 partners), hiervan zijn ongeveer 70 mensen werkzaam in Maastricht. (EY, 2015)

1.2 Aanleiding

Er bestaan verschillende theorieën waarin wordt verklaard en geanalyseerd waarom er behoefte is aan accountantscontrole. In het kader van deze scriptie is van deze theorieën de belangrijkste grondslag die van prof. Dr. Th. Limperg jr. (1926). 'Deze theorie positioneert de accountant als de vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer' (Majoer, 2012). De vertrouwenstheorie stelt dat zodra het maatschappelijk verkeer geen vertrouwen meer heeft in het oordeel van de accountant, de accountantscontrole geen nut heeft. Om te zorgen dat dit niet gebeurt, moet de verwachtingskloof zo klein mogelijk worden gemaakt. Voor alle drie de partijen (cliënt, gebruikers en accountant) moet duidelijk zijn wat zij van elkaar mogen verwachten.

De taak van de accountant is als volgt: 'De accountant dient vast te stellen dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de grootte en de samenstelling van het vermogen en het resultaat in overeenstemming met de regels voor financiële verslaggeving' (NBA). Een essentieel probleem is dat het vertrouwen van het maatschappelijk verkeer in de accountant vrijwel verdwenen is (PvdA, 2014). Dit komt mede voort uit bekende boekhoudschandalen waarbij de accountants een grote rol hebben gespeeld. Hierbij valt te denken aan Ahold en Enron. Andere bekende bedrijven waarbij de accountant zijn rol als vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer niet heeft kunnen vervullen zijn DSB en Vestia.

Het herstellen van het vertrouwen van het maatschappelijk verkeer in de accountant is een gezamenlijk doel van de Nederlandse Beroepsorganisatie Accountants (NBA), de International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB), de EU en nationale wetgevers. In aansluiting op internationale ontwikkelingen heeft de NBA de nieuwe controleverklaring ingevoerd. De nieuwe

controleverklaring is een middel om het vertrouwen in de accountant weer te herstellen. Dit willen de hiervoor genoemde instanties bereiken doordat de nieuwe controleverklaring (vooralsnog alleen verplicht voor organisaties van openbaar belang¹ (OOB's)) uitgebreider is dan de oude controleverklaring, waardoor de aanpak van de accountant ten aanzien van de controle inzichtelijker wordt voor de gebruikers van de jaarrekening. Onder de gebruikers van de jaarrekening worden aandeelhouders verstaan, maar ook werknemers, kredietverstrekkers en andere belanghebbenden. In de nieuwe controleverklaring wordt meer informatie gegeven over de gehanteerde materialiteit, de reikwijdte van de controle en de kernpunten van de controle (ook wel 'key audit matters'). Uit een steekproef van het accountantspanel van Erasmus School of Accounting & Assurance (ESAA) blijkt dat in het algemeen, het rapporteren over kernpunten van de controle en het rapporteren over de resultaten van deze kernpunten het meest wenselijk wordt geacht in de nieuwe controleverklaring (ESAA, 2015). Tevens vraagt de accountantspraktijk om uniformiteit in de bepaling van kernpunten van de controle en de toelichting hierop. Derhalve wordt in deze scriptie onderzoek gedaan naar de wijze waarop de kernpunten van de controle worden bepaald.

De accountant bespreekt significante risico's welke voorafgaand aan de controle zijn gesignaleerd en bevindingen tijdens de controle (dit kunnen ook significante risico's worden) alleen met bestuurders van de cliënt en de raad van commissarissen. Veel van deze zaken zijn echter niet alleen voor het bedrijf relevant, maar ook voor externe partijen ten behoeve van de beslissingen die zij nemen op basis van de jaarrekening. Een voorbeeld van een significant risico is bijvoorbeeld goodwill. Onder IFRS wordt goodwill gewaardeerd op basis van (jaarlijkse) impairment tests, gezien de subjectiviteit van een impairment test kan de waardering van goodwill ten opzichte van voorgaande jaren flink verschillen. Derhalve is deze post vaak een punt van discussie met de cliënt en kan daarom ook van belang zijn voor de gebruikers van de jaarrekening. Een van de meest opvallende wijzigingen ten opzichte van de oude controleverklaring is dat in de nieuwe controleverklaring de accountant een selectie maakt van de hiervoor genoemde risico's en overige kernpunten en deze toelicht in de controleverklaring. Doordat de kernpunten van de controle met ingang van de jaarrekening 2014 verplicht in de nieuwe controleverklaring moeten worden opgenomen verbetert de communicatie tussen accountant, gebruikers en cliënt. Daarnaast wordt beoogd dat de transparantie van de jaarrekening verbetert. In deze scriptie zal mede onderzocht worden of de transparantie daadwerkelijk verbeterd.

In juni 2014 heeft de NBA besloten om de nieuwe controleverklaring voor OOB's vanaf boekjaar 2014 te gaan introduceren in Nederland. Hiermee loopt Nederland (samen met het Verenigd Koninkrijk) voorop wat betreft het invoeren van de nieuwe controleverklaring. Internationaal wordt de nieuwe verklaring pas voor de jaarrekening 2016 voorgeschreven. In het Verenigd Koninkrijk wordt deze nieuwe vorm van de controleverklaring echter al sinds 2013 toegepast (NBA, Standaard 702 uitgebreide controleverklaring, 2014). Naar aanleiding van het besluit van de NBA is een nieuwe (tijdelijke) controlestandaard opgesteld, standaard 702N van de Nadere Voorschriften voor Controle en Overige Standaarden (hierna NV COS). "De huidige standaard 702N is gebaseerd op de voorgestelde International Standards on Auditing (hierna ISA standaarden) van de IAASB, elementen uit EU verordening Nr. 537/2014, specifiek Nederlandse elementen op grond van discussies met de

¹ Onder OOB's vallen onder andere bepaalde in Nederland gevestigde naamloze vennootschappen, diverse kredietinstellingen en verzekeraars (AFM, 2006).

politiek en andere stakeholders en ontwikkelingen in het Verenigd Koninkrijk” (NBA, Standaard 702 uitgebreide controleverklaring, 2014). Mocht de IAASB nog aanpassingen doorvoeren in de voorgestelde ISA standaarden dan worden deze waarschijnlijk vanaf 2015 opgenomen in de definitieve Nederlandse standaard. Standaard 702N wordt dan ingetrokken of de standaard wordt aangepast.

Ondanks dat de NBA de nieuwe verklaring vanaf jaarrekening 2014 alleen verplicht stelt voor OOB's, is het beleid van EY om de nieuwe controleverklaring ook toe te passen bij organisaties die geen OOB zijn maar opereren in sectoren die onder verhoogde maatschappelijke belangstelling staan, waaronder de grotere woningcorporaties, zorginstellingen, onderwijsinstellingen, gemeenten, provincies en pensioenfondsen (EY, Handreiking voor het opstellen van de nieuwe controleverklaring, 2015). In 2014 is door EY, en ook door andere 'big four' kantoren, al geëxperimenteerd met de nieuwe controleverklaring bij verschillende OOB's voor de jaarrekening 2013. Omdat standaard 702N toen nog niet was vastgesteld door de NBA, zijn deze controleverklaringen niet volledig representatief voor de huidige situatie, derhalve wordt in deze scriptie geen gebruik gemaakt van de controleverklaringen die vorig jaar zijn afgegeven, tenzij vergelijking met de uitgebreide controleverklaring van vorig jaar passend is om meer inzicht te creëren in de nieuwe controleverklaring over 2014. In deze scriptie wordt enkel gekeken naar OOB's, daar deze vanaf jaarrekening 2014 verplicht zijn de nieuwe controleverklaring op te nemen en niet OOB's nog niet allemaal vrijwillig de nieuwe controleverklaring toepassen.

Het onderzoek wordt uitgevoerd in het kader van twee sectoren, namelijk productie en detailhandel. Voor deze afbakening is gekozen omdat het de meest voorkomende sectoren zijn waar EY als accountant de afgelopen maanden de nieuwe controleverklaring heeft afgegeven. Derhalve zijn de genoemde sectoren (productie en detailhandel) toegankelijk om voldoende en geschikt onderzoeksmateriaal te verkrijgen.

1.3 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om voor de sectoren productie en detailhandel de verschillen in kaart te brengen die er zijn tussen de wijze waarop accountants kernpunten bepalen en toelichten. Daarnaast is het doel om te onderzoeken in hoeverre het mogelijk is een uniforme werkwijze vast te stellen voor dit proces, zodat de kernpunten en de toelichting aansluiten bij de informatiebehoefte van de cliënt en de kredietverschaffers. Deze doelstelling vormt tevens de afbakening van het onderzoek en de probleemstelling. Derhalve wordt in deze scriptie geen onderzoek gedaan naar de overige wijzigingen in de nieuwe controleverklaring.

1.4 Probleemstelling

De centrale vraag is afgeleid vanuit de aanleiding tot het onderzoek en de doelstelling, zoals hierboven beschreven. De centrale vraag luidt: *'In hoeverre is het mogelijk een uniforme werkwijze te hanteren om de kernpunten van de controle te bepalen en toe te lichten in de nieuwe controleverklaring opdat deze aansluiten bij de behoeften van de cliënt en de kredietverschaffers?'*

1.4.1 Deelvragen

Aan de hand van bovenstaande vraagstelling zijn een aantal deelvragen opgesteld:

1. *Wat is er veranderd in de nieuwe controleverklaring ten opzichte van de oude controleverklaring?*
2. *Welke opinie heeft de cliënt en de kredietverschaffer over de kernpunten en de toereikendheid van de toelichting die de accountant opneemt in de nieuwe controleverklaring?*
3. *Hoe bepalen accountants de kernpunten van de controle en is het mogelijk dit te standaardiseren?*
4. *Hoe lichten de accountants de gekozen kernpunten van de controle toe en is het mogelijk een uniforme werkwijze te hanteren?*
5. *In hoeverre is het opnemen van kernpunten in de nieuwe controleverklaring van toegevoegde waarde voor het inzicht dat het jaarrapport geeft?*

1.5 Onderzoek aanpak

Het onderzoek type dat in dit rapport wordt gehanteerd is een kwalitatief onderzoek. Dit is een methode die niet gebonden is aan cijfermatige gegevens en daarnaast open en flexibel van vorm is. Dit laatste houdt in dat waar de omstandigheden dit vragen, het onderzoek kan worden aangepast. Een belangrijk kenmerk van kwalitatief onderzoek is dat het interpretatief van aard is, dit komt omdat bij kwalitatieve dataverzamelingmethoden, zoals observaties en open interviews, de beleving van de onderzochte centraal staat. (Verhoeven, 2011)

Binnen het kwalitatief onderzoek worden verschillende dataverzamelingstechnieken gehanteerd. De methoden die in dit onderzoek voornamelijk worden gebruikt zijn interviews, literatuuronderzoek, bronnenstudie, dossieronderzoek en participerende observatie. Hieronder volgt een korte beschrijving per dataverzamelingstechniek zoals deze in het boek 'Wat is onderzoek?' worden gehanteerd (Verhoeven, 2011) en zijn besproken in de module Methoden van Technieken en Onderzoek (MTVO). Vervolgens wordt per deelvraag bekeken welke dataverzamelingstechniek(en) word(t)(en) gehanteerd.

Interviews worden binnen dit onderzoek gehouden in een half gestructureerde, open, vorm. Bij dit type interview wordt een lijst met onderwerpen als rode draad gehanteerd. Daarnaast wordt doorgevraagd op de input van de geïnterviewde in het gesprek. Indien een interview niet mogelijk is wordt er gebruik gemaakt van een enquête. Literatuuronderzoek omvat vakliteratuur en artikelen. Omdat er steeds nieuwe literatuur verschijnt over de nieuwe controleverklaring, is het raadzaam dat de literatuur gedurende het hele onderzoek wordt geraadpleegd. Met bronnenstudie wordt bedoeld het bestuderen van bronnen, zoals websites, dossiers, handboeken etc. Participerende observatie is een vorm van veldonderzoek, dit wordt gerealiseerd door actief deel te nemen aan de controlewerkzaamheden en discussies te volgen over de inhoud van de controleverklaringen bij OOB's.

In het volgende overzicht wordt per deelvraag aangegeven welke dataverzamelingstechnieken worden toegepast.

	Deelvraag 1	Deelvraag 2	Deelvraag 3	Deelvraag 4	Deelvraag 5
Interviews		X	X	X	X
Literatuuronderzoek	X	X	X	X	X
Bronnenstudie	X				
Dossieronderzoek	X		X	X	
Participerende observatie		X	X	X	X

1.6 Theoretisch kader

Voorafgaand aan de opdrachtacceptatie behoort de accountant inzicht te verkrijgen in de huishouding van de potentiële cliënt en haar omgeving. Dit is nodig omdat de accountant van te voren moet weten of hij de deskundigheid in huis heeft om de controle van de jaarrekening van de cliënt te verzorgen en of hij de opdracht wel wil accepteren. Zodra de opdracht tot de eindejaarcontrole is bevestigd, brengt de accountant in kaart hoe de interne beheersing van de cliënt is ingericht. Dit proces wordt vervolgens ieder jaar herhaald voorafgaand aan de controle. Hierbij heeft hij met name aandacht voor tekortkomingen in de interne beheersing welke invloed kunnen hebben op de jaarrekening. Aan de hand van de verkregen kennis van de huishouding van de cliënt maakt de accountant een inschatting van alle risico's welke van belang zijn voor de jaarrekening (Majoor, 2012), hiervoor wordt in de praktijk onder andere het risicoanalysemodel gehanteerd. In Figuur 1 is het risicoanalysemodel opgenomen zoals het wordt gehanteerd in het boek 'Grondslagen van Auditing & Assurance' (Majoor, 2012). Uit dit model blijkt dat de risico-inschatting kan worden gezien als een trechter, hoe smaller, hoe specifiekere de risico's worden. Met 'rest-risico' worden de risico's bedoeld die vallen onder het accountantscontrole risico, dit is het risico dat de accountant een onjuist oordeel geeft bij de jaarrekening. Het accountantscontrole risico varieert normaal gesproken tussen de 1% en de 5%, dit hangt samen met het oordeel dat de accountant verstrekt, namelijk een redelijke mate van zekerheid (Klijnsmit, Sodekamp, & Wallage, 2003). Door middel van deze formule bepaalt de accountant hoeveel en welke werkzaamheden hij en zijn team moeten verrichten om tot deze zekerheid te komen.

Figuur 1 Risicoanalysemodel, (Majoor, 2012).

Kort samengevat werd in het verleden de risico analyse, welke samenhangt met het accountantscontrole risico, alleen gebruikt voor het bepalen van de hoeveelheid en de soort werkzaamheden welke verricht moeten worden tijdens de controle, opdat een redelijke mate van zekerheid wordt verstrekt. In het licht van de nieuwe controleverklaring en het bepalen van de kernpunten van de controle krijgt de risico analyse nog een tweede functie, namelijk het startpunt voor het bepalen van de kernpunten van de controle. Hierbij zijn vooral de significante risico's² van belang. Desondanks zijn niet alle significante risico's per definitie kernpunten van de controle. Het is ook mogelijk dat de accountant gedurende de controle nog andere bevindingen constateert. Het is de taak van de accountant om vanuit zijn professionele oordeelvorming te bepalen welke risico's en/of bevindingen hij ziet als een kernpunt en welke niet. (EY, Handreiking voor het opstellen van de nieuwe controleverklaring, 2015). Hierna wordt ingegaan op welke soorten risico's de accountant onder andere kan identificeren tijdens zijn risico analyse. Tevens wordt de link gelegd tussen kernpunten die veel zijn genoemd in de eerste praktijkervaringen met de nieuwe controleverklaring en deze te identificeren risico's.

De geïdentificeerde risico's zijn vaak specifiek voor de cliënt omdat ze voortvloeien uit bijvoorbeeld gebreken in de interne beheersing, maar er zijn ook algemene risico's die specifiek zijn voor de sector waarin de cliënt opereert. Algemene risico's voor de sector kunnen bijvoorbeeld voortvloeien uit wet- en regelgeving die geldt voor de sector waarin de cliënt opereert (Majoor, 2012). Daarnaast zijn er ook algemene risico's voor elke cliënt met bepaalde kenmerken, bijvoorbeeld de impairment van goodwill onder IFRS voor cliënten die veel deelnemingen hebben. Dit risico werd bij de eerste praktijkervaringen met de (vrijwillige) nieuwe controleverklaring voor jaarrekening 2013 het meest genoemd als kernpunt van de controle, zo blijkt uit een onderzoek van PwC en het Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie (MAB) (Strating & de Bos, 2014). Het tweede meest genoemde risico betreft de waardering van onzekere belastingposities. Strating & de Bos hebben voor het artikel een top 9 opgesteld van de meest genoemde kernpunten van de controle onder de AEX, AMX en ASX³ beursfondsen. Dit figuur is hieronder opgenomen.

Figuur 2 Kernpunten van de controle, (Strating & de Bos, 2014).

² Een "onderkend en ingeschat risico van een afwijking van materieel belang, waaraan, naar het oordeel van de accountant, tijdens de controle speciale aandacht moet worden besteed" (NBA, Standaard 315, 2014).

³ Amsterdam Exchange Index, Amsterdam Midkap Index en Amsterdam Small Cap Index. Betreft de indeling van de grootte van de beursfondsen.

Gelet op het hierboven genoemde onderzoek, waaruit blijkt dat bepaalde risico's vaak als kernpunt worden opgenomen, zou het dus goed mogelijk kunnen zijn dat er een uniforme wijze kan worden geformuleerd ten aanzien van het bepalen van de kernpunten van de controle. Deze scriptie zal dit verder onderzoeken. Tevens wordt in deze scriptie het risicoanalysemodel getoetst door middel van het leggen van relaties tussen kernpunten van de controle en de risicoanalyse van de accountant. De top 9 key audit matters in 2013 wordt vergeleken met de meest genoemde kernpunten van de controle in 2014.

2 Veranderingen in nieuwe controleverklaring

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de eerste deelvraag:

‘Wat is er veranderd in de nieuwe controleverklaring ten opzichte van de oude controleverklaring?’

Allereerst wordt bekeken hoe de oude controleverklaring is vormgegeven en vervolgens wordt bekeken hoe de nieuwe controleverklaring eruit ziet. Tot slot worden de verschillen geanalyseerd en toegelicht aan de hand van de wet- en regelgeving.

2.1 Oude controleverklaring

Op basis van afgegeven controleverklaringen voor het boekjaar 2012 is een algemene structuur opgezet voor de oude controleverklaring. Hiervoor is gebruik gemaakt van controleverklaringen bij Macintosh Retail Group (EY, 2013), DSM (EY, 2013) en Sligro (KPMG, 2013) en de structuur zoals deze is opgenomen in standaard 700 van de NV COS (NBA, Standaard 700 Het vormen van een oordeel en het rapporteren over financiële overzichten, 2014). Voor een volledige controleverklaring in de oude stijl met standaardteksten, wordt verwezen naar bijlage 1.

Vereisten oude controleverklaring:

- Titel;
- geadresseerde;
- verklaring betreffende de jaarrekening;
 - inleidende paragraaf;
 - verantwoordelijkheid van het management voor de financiële overzichten;
 - verantwoordelijkheid van de accountant;
 - oordeel van de accountant, opgesplitst naar een oordeel betreffende de geconsolideerde jaarrekening en een oordeel betreffende de vennootschappelijke jaarrekening.
- overige rapporteringsverantwoordelijkheden;
- handtekening;
- datum.

Bij vergelijking van de controleverklaringen van Macintosh (afgegeven door EY), DSM (afgegeven door EY) en Sligro (afgegeven door KPMG) is opgevallen dat, op de naam en een andere volgorde van het noemen van de inhoud van de jaarrekening na, de controleverklaringen qua inhoud gelijk zijn aan elkaar. Hieruit kan worden opgemaakt dat de oude controleverklaring een standaard tekst heeft, die niet cliënt specifiek is gemaakt. Deze standaard tekst in de oude controleverklaring vloeit voort uit de voorbeeldtekst van de NBA (NBA, HRA deel 3, 2015). De gebruiker van de jaarrekening kan hier geen organisatie gerichte informatie uit halen.

2.2 Nieuwe controleverklaring

In deze paragraaf is ervoor gekozen om allereerst de nieuwe controleverklaring te beoordelen op basis van de standaardverklaring die door de NBA is bijgevoegd bij standaard 702N. Nadat deze beoordeling tot stand is gekomen wordt de standaard vergeleken met enkele controleverklaringen bij de jaarrekening 2014. Hiervoor is gebruikt gemaakt van de verklaringen bij DSM (EY), Sligro (KPMG) en Macintosh (EY).

Vereisten nieuwe controleverklaring (conform standaard 702N):

- Titel;
- geadresseerde;
- oordeel;
- eventueel: paragraaf betreffende een onzekerheid van materieel belang omtrent de continuïteit;
- basis voor het oordeel;
- materialiteit;
 - in deze paragraaf dient de accountant de materialiteit voor de jaarrekening als geheel op te nemen, inclusief de manier waarop de materialiteit is bepaald.
- reikwijdte van de groepscontrole;
 - voor zover dit van toepassing is behoort de accountant toe te lichten hoe de controle van groepsonderdelen is uitgevoerd.
- kernpunten van de controle;
 - “de accountant dient de kernpunten van de controle te communiceren in de context van het geven van een oordeel bij de financiële overzichten als geheel” (NBA, Standaard 702 uitgebreide controleverklaring, 2014).
- eventueel: paragraaf ter benadrukking van bepaalde aangelegenheden en paragrafen inzake overige aangelegenheden;
- verantwoordelijkheden van het management en de met governance belaste personen;
- verantwoordelijkheden van de accountant;
- overige rapporteringsverantwoordelijkheden;
 - onder dit kopje wordt onder andere vermeld door wie de accountant is benoemd, de datum van de benoeming en de duur van de totale ononderbroken opdracht.
- handtekening van de accountant;
- datum van de controleverklaring;
- adres van de accountant.

De controleverklaringen van Sligro (KPMG), DSM (EY) en Macintosh (EY) voldoen qua opzet aan bovengenoemde eisen. Net zoals in de oude verklaring bevat de nieuwe controleverklaring standaardteksten onder bepaalde kopjes. Echter er zijn ook veel paragrafen die nu cliënt specifiek moeten worden gemaakt. In de nieuwe controleverklaring is het derhalve mogelijk informatie gerichte informatie uit de controleverklaring te halen, omdat de NBA de accountant vanuit de standaard dwingt om zelf bepaalde passages in te vullen in de controleverklaring. Deze passages betreffen de materialiteit, de reikwijdte van de groepscontrole en de kernpunten van de controle. Uit de vergelijking van de voorbeeldtekst met de controleverklaringen blijkt dat ten aanzien van de

materialiteit en de reikwijdte van de groepscontrole alle tekst is voorgeschreven, de accountant hoeft alleen nog maar de cijfers in te vullen welke van toepassing zijn voor de cliënt. Ten aanzien van de kernpunten van de controle kan worden opgemerkt dat veel tekst door de accountant zelf moet worden vastgelegd. Zo moet de accountant het kernpunt beschrijven en daarnaast de uitgevoerde controlewerkzaamheden vastleggen, omdat dit specifiek is voor de cliënt en de uitgevoerde controle kan voor het merendeel geen standaardtekst worden gebruikt. Wel bestaan er praktijkvoorbeelden van de kernpunten van de controle, welke door accountants gebruikt kunnen worden bij het formuleren en toelichten van de kernpunten. In hoofdstuk 3 wordt verder onderzoek gedaan naar de overeenkomsten en verschillen in de kernpunten van de controle in controleverklaringen voor de sectoren productie en detailhandel. Voor de voorbeeldtekst van de nieuwe controleverklaring wordt verwezen naar bijlage 2.

2.3 Verschillen tussen de oude– en de nieuwe verklaring

Deze paragraaf beschrijft de meest opvallende wijzigingen tussen de oude controleverklaring en de nieuwe controleverklaring. De wijzigingen betreffen vereisten in de nieuwe controleverklaring die niet verplicht waren in de oude controleverklaring.

Over het algemeen is de leesbaarheid van de controleverklaring verbeterd. Er wordt minder gebruik gemaakt van vaktechnische begrippen en moeilijk te doorgronden standaardteksten. Vaak zijn deze voor de gebruiker van de jaarrekening moeilijk te begrijpen, aldus de NBA.

De meest opvallende wijzigingen in de nieuwe controleverklaring volgens de NBA zijn:

- Oordeel;
- continuïteit van de gecontroleerde organisatie;
- materialiteit;
- reikwijdte van de controle;
- kernpunten van de controle. (NBA, Nieuwe controleverklaring voor oob's, 2014)

Deze wijzigingen worden hieronder toegelicht en besproken. Voor een overzicht van alle verschillen die bestaan tussen de oude controleverklaring en de nieuwe controleverklaring wordt verwezen naar bijlage 3.

2.3.1 Oordeel

In de oude controleverklaring werd het oordeel als laatste gegeven, om de verklaring beter te structureren heeft de NBA er in het format van de nieuwe controleverklaring voor gekozen om het oordeel aan het begin te plaatsen. Op deze manier waarborgt de NBA dat de lezer direct kan zien welk oordeel de accountant heeft over de jaarrekening, zonder dat hij eerst twee pagina's hoeft door te lezen. Daarnaast is het oordeel anders geformuleerd waarbij de accountants duidelijker aangeven dat de controleverklaring een redelijke mate van zekerheid geeft. Hiermee tracht de NBA de verwachtingskloof, zoals bedoeld in paragraaf 1.2, kleiner te maken tussen de gebruiker van de jaarrekening en de accountant.

2.3.2 Continuïteit van de gecontroleerde organisatie

Ten aanzien van het vermelden van de continuïteit van de cliënt zijn er drie mogelijkheden in de nieuwe controleverklaring. Voorheen was er maar één mogelijkheid, er zijn dus twee wijzigingen in de controleverklaring doorgevoerd. De eerste wijziging houdt in dat de accountant de continuïteitsveronderstelling moet noemen bij de verantwoordelijkheden van het management. De tweede wijziging houdt in dat de accountant de continuïteitsveronderstelling ook bij zijn eigen verantwoordelijkheden moet vermelden. Dit hoeft echter niet expliciet te worden vermeld, de accountant mag ook verwijzen naar de website van de NBA. Op de website van de NBA zijn standaardteksten, waaronder de verantwoordelijkheden van de accountant, opgenomen. De derde mogelijkheid, die reeds bestond in de oude situatie, is om de continuïteit ter sprake te stellen in een uitzonderingsrapportage indien er gerede twijfel bestaat ten aanzien van de continuïteit. Voordat standaard 702N definitief is vastgesteld door de NBA is er een consultatie aan voorafgegaan. Tijdens de consultatie konden belanghebbenden hun mening geven of andere opmerkingen over het ontwerp van de standaard. Deze reacties zijn meegenomen door de NBA bij het vaststellen van de standaard. Uit de consultatie bleek dat veel partijen graag de continuïteitsparagraaf verplicht hadden gezien. De NBA heeft er echter voor gekozen om de continuïteit van de cliënt niet als standaardtekst op te nemen in de controleverklaring, dit in overeenstemming met de voorstellen van de EU, IAASB en de Financial Reporting Council⁴.

2.3.3 Materialiteit

“De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van de controlewerkzaamheden van de accountant en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op het oordeel” (NBA, Standaard 702 uitgebreide controleverklaring, 2014).

In de nieuwe controleverklaring moet de accountant de gehanteerde materialiteit die wordt gebruikt voor de financiële overzichten als geheel benoemen. Ook moet hij uiteenzetten op welke wijze de materialiteit tot stand is gekomen en dat er rekening is gehouden met kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van de materialiteit. Kwantitatieve aspecten spelen een rol bij de totstandkoming van de materialiteit. Deze aspecten hebben betrekking op de hoogte van de materialiteit, bijvoorbeeld een percentage van het eigen vermogen. Daarnaast zijn ook de kwalitatieve aspecten van belang, als de accountant bijvoorbeeld constateert dat de cliënt voor veel inherente risico's⁵ geen passende beheersingsmaatregelen treft, of dat de beheersingsmaatregelen niet werken, dan moet wellicht de materialiteit naar beneden worden bijgesteld (Velden, 2014). De kwalitatieve aspecten zijn dus niet op voorhand bekend.

⁴ FRC, een toezichthoudend orgaan in het Verenigd Koninkrijk (FRC, z.d.).

⁵ Een afwijking van materieel belang voordat de interne beheersingsmaatregelen van de cliënt werkzaam zijn.

2.3.4 Reikwijdte van de controle

Als een cliënt aan het hoofd staat van een groep entiteiten, dient de accountant die de geconsolideerde jaarrekening controleert vast te stellen tijdens zijn controle dat er in de cijfers van de entiteiten geen afwijkingen zitten van materieel belang. Indien een groepscontrole van toepassing is, zet de accountant uiteen op welke wijze de controle van de groepsonderdelen is aangepakt. De accountant geeft dan bijvoorbeeld informatie over de volgende punten:

- Welke groepsonderdelen hij zelf heeft gecontroleerd als onderdeel van zijn eigen controle;
- Voor welke onderdelen hij gebruik heeft gemaakt van de controle-uitkomsten van (lokale)accountants van het groepsonderdeel;
- Bij welke entiteiten hij specifieke werkzaamheden of beoordelingswerkzaamheden heeft uitgevoerd (NBA, Nieuwe controleverklaring voor oob's, 2014).

Hierbij wordt vermeld dat door de genoemde werkzaamheden de accountant voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de financiële informatie van de groep heeft verkregen om een oordeel te geven over de geconsolideerde jaarrekening (Deloitte, 2015).

2.3.5 Kernpunten van de controle

Zoals eerder vermeld, is een van de meest opvallende wijzigingen in de controleverklaring dat in de nieuwe controleverklaring kernpunten worden opgenomen en toegelicht. De kernpunten zijn die punten die naar de professionele oordeelsvorming van de accountant het meest significant zijn, kernpunten zijn specifiek voor de cliënt en hebben derhalve een hoog informatiegehalte voor de gebruikers van de jaarrekening, zoals de kredietverschaffers. Normaal gesproken worden significante risico's en overige kernpunten alleen besproken met de personen belast met governance, maar door middel van de nieuwe controleverklaring wordt een gedeelte hiervan ook met de gebruikers gecommuniceerd. Ten aanzien van het opnemen van kernpunten van de controle geldt een uitzondering, als de accountant een oordeelonthouding geeft wordt er geen informatie over de kernpunten gegeven. Dit komt omdat de accountant bij oordeelonthouding geen uitspraken doet over de jaarrekening, hij doet dus ook geen uitspraken over de kernpunten van de controle (NBA, Nadere uitleg n.a.v. consultatie 702N, 2014).

“In de toelichting van een kernpunt van de controle dient het volgende te worden opgenomen:

- Een beschrijving van het kernpunt;
- Een samenvatting van de uitgevoerde controlewerkzaamheden;
- Indien relevant, belangrijke opmerkingen met betrekking tot de kernpunten;
- Indien relevant, een verwijzing naar de toelichting of vermelding in de jaarstukken. (NBA, Standaard 702 uitgebreide controleverklaring, 2014).”

In hoogst uitzonderlijke gevallen hoeft deze beschrijving niet te worden opgenomen. Dit is het geval als de wet- of regelgeving het niet toelaat dat het kernpunt openbaar wordt gemaakt of wanneer de accountant van mening is dat het beschrijven van het kernpunt nadelige gevolgen heeft voor het maatschappelijk verkeer welke groter zijn dan de toegevoegde waarde van het beschrijven van het kernpunt (NBA, Standaard 702 uitgebreide controleverklaring, 2014).

Bij vergelijking van de voorbeeldtekst van de nieuwe controleverklaring en de eerste controleverklaringen in de praktijk (zie paragraaf 2.2) is gebleken dat de kernpunten van de controle zeer specifiek worden benoemd. De accountant moet de kernpunten beschrijven en de uitgevoerde werkzaamheden toelichten. Dit zal enige voorbereiding vanuit de accountant vergen. Tevens is het noodzakelijk dat een heldere communicatie met de cliënt plaatsvindt. In het onderzoek zal dan ook worden gekeken naar het tijdspad wat hierbij wordt gehanteerd door verschillende accountants en wat zij zijn tegengekomen bij het bepalen en toelichten van de kernpunten van de controle. Daarnaast wordt aan cliënten gevraagd wat hun ervaringen zijn geweest tijdens het traject naar de nieuwe controleverklaring toe, hierbij wordt de nadruk gelegd op het bepalen en toelichten van de kernpunten.

2.4 Conclusie

Dit hoofdstuk geeft antwoord op, zoals reeds in de inleiding van het hoofdstuk vermeld, de volgende deelvraag: *‘Wat is er veranderd in de nieuwe controleverklaring ten opzichte van de oude controleverklaring?’*. Uit het onderzoek kan worden geconcludeerd dat er tussen de oude controleverklaring en de nieuwe controleverklaring diverse grote verschillen zitten. Ten eerste is de volgorde van informatieverstrekking in de controleverklaring aangepast, door onder andere het oordeel aan het begin te plaatsen. Ten tweede zijn nieuwe onderdelen toegevoegd aan de controleverklaring. Dit betreffen paragrafen over de materialiteit, de reikwijdte van de controle en de kernpunten van de controle. Het laatste verschil betreft de schrijfstijl van de verklaring. Door deze aan te passen, is de controleverklaring leesbaarder geworden voor de gebruikers. Over het algemeen zijn accountants in de nieuwe controleverklaring duidelijker (en daarmee transparanter) over de wijze waarop zij de accountantscontrole hebben aangepakt en wat hierbij de belangrijkste kernpunten zijn geweest.

3 Informatiebehoeften cliënt en kredietverschaffers

In dit hoofdstuk wordt beschreven wat de informatiebehoeften zijn van de cliënt en de kredietverschaffers. Daarmee wordt een invulling gegeven aan deelvraag 2:

‘Welke opinie heeft de cliënt en de kredietverschaffer over de kernpunten en de toereikendheid van de toelichting die de accountant opneemt in de nieuwe controleverklaring?’

Om deze deelvraag te beantwoorden is deze in twee delen gesplitst, namelijk de cliënt en de kredietverschaffer. Allereerst wordt de opinie van de cliënt behandeld in paragraaf 3.1, vervolgens wordt de mening van de kredietverschaffer behandeld in paragraaf 3.2. Ten slotte wordt afgesloten met een conclusie in paragraaf 3.3. Het onderzoek is uitgevoerd door middel van het afnemen van interviews. Hiervoor zijn drie cliënten geïnterviewd en twee kredietverschaffers. Eén cliënt is actief in de sector detailhandel, de overige twee cliënten zijn actief in de sector productie.

3.1 Cliënt

Zoals eerder vermeld wordt in deze paragraaf gekeken naar de mening van de cliënt over de kernpunten van de controle zoals deze door de accountant zijn benoemd. Tevens wordt in kaart gebracht of de cliënt wellicht andere punten liever vermeld had gezien in de controleverklaring.

Uit de interviews blijkt dat de cliënten weinig op- en aanmerkingen hebben op de kernpunten van de controle zoals deze door de accountant zijn benoemd. Zij geven hierbij aan dat de kernpunten voor hen een samenvatting zijn van wat ze al weten (Kersten, 2015). Tevens geven de cliënten aan dat de kernpunten aansluiten bij de interne risicoanalyse en dat de toelichtingen toereikend zijn in hun ogen. Waar ze wel in geïnteresseerd zijn is de formulering van de accountant. Deze mag in hun ogen niet open staan voor de vrije interpretatie van de gebruiker van de jaarrekening (Bröcheler, 2015). Dit is bijvoorbeeld het geval bij voorraadafwaardering in de sector productie. Indien de toelichting op het kernpunt niet duidelijk is beschreven zou de gebruiker het idee kunnen krijgen dat de voorraad is afgewaardeerd doordat de kwaliteit van het product niet voldoende is, waardoor de toekomstige afzet zou kunnen verminderen of de investeringen in de onderneming kunnen afnemen.

Tevens is onderzocht of de cliënten behoefte hebben aan een deelconclusie⁶ per kernpunt van de controle. In de ogen van de gebruikers van de jaarrekening heeft het toegevoegde waarde wanneer de accountant zijn mening geeft over het kernpunt (Hiller, 2014). In het Verenigd Koninkrijk heeft KPMG deelconclusies toegepast in de controleverklaring bij de jaarrekening van Rolls Royce (KPMG, 2015). De controleverklaring van Rolls Royce is door de investeerders beoordeeld als ‘best practice’, hoewel andere partijen de controleverklaring nog betwisten (Hiller, 2014). Dit kan erop wijzen dat bijvoorbeeld de cliënten en accountants nog geen behoefte hebben aan het opnemen van deelconclusies per kernpunt. Uit het onderzoek blijkt echter dat twee van de drie ondervraagde

⁶ De bevindingen van de accountant op basis van de uitgevoerde controlewerkzaamheden en welk effect de bevindingen hebben gehad op de verdere controleaanpak. Deze vorm van toelichting is gekozen bij de controleverklaring van Rolls Royce in het Verenigd Koninkrijk (KPMG, Controleverklaring Rolls Royce 2014, 2015).

cliënten positief tegenover het idee van deelconclusies per kernpunt van de controle staan. Slechts één cliënt vindt dit niet wenselijk omdat de accountant alleen een oordeel geeft over de jaarrekening in zijn geheel (Bröcheler, 2015). Wel geeft de geïnterviewde aan dat het van toegevoegde waarde zou zijn voor de informatieve waarde van de kernpunten. Deze cliënt is tevens van mening dat niks meer moet worden toegevoegd aan de controleverklaring. Het is namelijk de verantwoordelijkheid van de onderneming om meer naar buiten te brengen dan wat nu gebeurt en niet die van de accountant (Bröcheler, 2015). De overige cliënten staan hier minder gereserveerd in, zij geven aan dat, zolang de accountant rapporteert over zijn bevindingen en geen nieuwe informatie naar buiten brengt, de accountant mag vermelden in de controleverklaring wat naar zijn professionele oordeel toepasselijk is (Kersten, 2015), (Linssen, 2015).

Tot slot is aan de cliënten gevraagd of zij nog aanbevelingen hebben ten aanzien van de nieuwe controleverklaring. Buiten de hiervoor genoemde punten kwam naar voor dat indien er geen wezenlijke kernpunten zijn geweest in het controlejaar, de accountant dit ook als zodanig moet rapporteren en geen punten moet noemen die niet tot de kern van de controle hebben behoord (Linssen, 2015). Hiermee zou de controleverklaring zijn doel voorbij schieten. Verder hebben twee cliënten vermeld dat er behoefte is aan meer begeleiding van de accountant. Hiermee wordt bedoeld dat zij graag wat vaker van gedachten wisselen met de accountant over bijvoorbeeld bepaalde ondernemingsrisico's (Bröcheler, 2015). Een ondernemingsrisico is vaak geen risico voor de controle. Een risico voor de onderneming is bijvoorbeeld dat door het gevolg van de economische crisis debiteuren niet betalen, het risico voor de controle is dat de voorziening voor debiteuren toereikend moet zijn. 'Op dit moment denkt de accountant mee met de cliënt op het moment dat het voor de controle van belang is, echter wij hebben ook behoefte aan zijn professionele kijk op bepaalde risico's voor de onderneming' (Kersten, 2015). Dit is echter een behoefte waar de accountant niet in kan en mag voorzien. Op grond van de Verordening inzake Onafhankelijkheid accountants (hierna ViO) is het verboden om een wettelijke controle uit te voeren bij een organisatie van openbaar belang, als de accountantsorganisatie andere diensten verleent aan die organisatie (NBA, ViO, 2014). Aan deze behoefte kan dus geen invulling worden gegeven.

3.2 Kredietverschaffer

In deze paragraaf wordt in kaart gebracht welke informatiebehoeften kredietverschaffers hebben. Hiervoor is het van belang dat eerst bekend is op welke wijze kredietverschaffers een kredietaanvraag beoordelen, dit wordt dan ook als eerste beschreven. Uit de werkwijze van de banken kan namelijk al veel informatie worden gehaald wat kredietverschaffers belangrijk vinden. Vervolgens wordt bekeken in hoeverre zij de kernpunten in controleverklaringen van informatieve waarde vinden. Tot slot is aan de kredietverschaffers gevraagd aan welke communicatie van de accountant zij behoefte hebben.

3.2.1 Werkwijze banken

Zodra een (potentiële) cliënt naar de bank komt voor een kredietaanvraag, volgt de bank een aantal stappen om de kredietwaardigheid te beoordelen.

Hieronder is het proces beschreven zoals de bank dit hanteert voordat een offerte wordt uitgebracht aan de (potentiële) cliënt.

Allereerst wordt het jaarrapport opgevraagd met de daarbij behorende controleverklaring. Dit is sinds 1 januari 2015 verplicht door de Autoriteit Financiële Markten (hierna AFM) (Dinnessen, 2015). De AFM wil namelijk dat steeds meer informatie die de cliënt verstrekt aan de bank wordt getoetst door externe partijen, zoals de accountant. Voor deze datum was het wel gewenst dat een jaarrekening werd opgevraagd, maar nog niet verplicht. De bank gaat na of er een goedkeurende verklaring is verstrekt, indien dit niet het geval is worden hier vragen over gesteld aan de cliënt. In specifieke gevallen kan de kredietverschaffer de cliënt vragen of er contact mag worden gezocht met de accountant naar aanleiding van de verklaring. Echter in de praktijk komt dit tot op heden niet veel voor (Scheepers, 2015).

De relatiemanagers hebben het meeste contact met de cliënt, zij beoordelen het jaarrapport dan ook als eerste. Hierbij letten zij vluchtig op enkele aspecten, zoals het kasstroomoverzicht, dit geeft namelijk aan in welke mate de cliënt aan haar verplichtingen kan voldoen, en de winst- en verliesrekening, waarbij omzet, marge en personeelskosten van belang zijn (Scheepers, 2015). Dit zijn voorbeelden van indicatoren waarmee de bank bepaalt of de cliënt in continuïteit is (Dinnessen, 2015).

Nadat de relatiemanager het jaarrapport heeft beoordeeld gaan de cijfers naar de kredietanalist. De kredietanalist controleert de aspecten in de jaarrekening welke voor de bank interessant zijn. Tevens berekent de kredietanalist verschillende ratio's. Hierbij kan worden gedacht aan de solvabiliteit, current ratio, quick ratio, rentabiliteit, liquiditeitspositie, omloopsnelheid van activa, investeringsverplichtingen, het vermogen om aan de verplichtingen te voldoen, achterstanden bij de belastingdienst, etc. (Scheepers, 2015). Op basis hiervan bepalen zij of de verstrekking van het krediet acceptabel is of niet. Daarna beoordeelt een risk manager of de risico's goed zijn geschat en of het gevelde oordeel toepasselijk is.

Vervolgens wordt een rating berekend, deze rating bepaalt hoe groot de kans is dat de cliënt in de komende periode niet aan de betalingsverplichting kan voldoen en is gebaseerd op zowel kwantitatieve als kwalitatieve gegevens. De kwantitatieve gegevens komen uit het jaarverslag, hierbij is de accountantsverklaring dan ook van belang. De bank wil namelijk weten of de cijfers die zij meenemen in de berekening ook een getrouw beeld van de werkelijkheid geven. De kwalitatieve gegevens zijn afkomstig uit bijvoorbeeld persoonlijke gesprekken of referenties (MKB, 2014).

Indien de kredietaanvraag acceptabel is wordt de offerte uitgebracht. In deze offerte wordt onder andere opgenomen waaraan de cliënt moet voldoen om de financiering te kunnen blijven houden, dit worden bankconvenanten genoemd. Voorbeelden van convenanten zijn bijvoorbeeld een bepaalde kasstroom, hefboomwerking (debt/ebitda⁷) of afspraken met de cliënt dat geen veranderingen in het management plaatsvinden (De Hooge Waerder, 2014). Na afloop van een bepaalde periode, dit kan bijvoorbeeld jaarlijks zijn voor kleinere cliënten maar ook per kwartaal voor

⁷ DEBT gaat over de schulden van de onderneming en EBITDA omvat de grove kasstroom. EBITDA is het bedrijfsresultaat voor rentelasten, belastingen en afschrijvingen/waardeverminderingen van activa. Deze ratio geeft een indicatie aan de bank van de termijn waarop een cliënt de lening kan aflossen (De Hooge Waerder, 2014).

de grotere cliënten, worden de cijfers van de cliënt beoordeeld door de kredietanalist. Als hieruit blijkt dat niet is voldaan aan de in het contract vastgelegde convenanten, gaat de relatiemanager met de cliënt bespreken waarom de convenanten niet zijn behaald of nagekomen. Op basis hiervan wordt besloten om de financiering te continueren of stop te zetten. Indien de bank mogelijkheden ziet om de financiering toch te continueren, verstrekken ze een waiver, hierin wordt benoemd dat de schending van de convenanten technisch teniet wordt gedaan (Vries & Wijn, 2009). Het vervolg is meestal dat er nieuwe afspraken worden gemaakt (Aarts, 2015). In het laatste geval zal worden gekeken welke onderpanden de bank heeft en welke zij hiervan in zetten om de verstrekte financiering terug te krijgen.

Bij de beoordeling van het jaarrapport let de bank onder andere op de volgende aspecten (Dinnessen, 2015):

- Cashflow;
- ontwikkeling voorraad in relatie tot de omzet;
- werkkapitaal;
- stelselwijzigingen;
- staat van herkomst en besteding van middelen;
- gebeurtenissen na balansdatum.

Uit bovenstaand kredietproces en de aspecten waar kredietverschaffer voornamelijk op letten kan al worden opgemaakt welk soort kernpunten voor de bank van toegevoegde waarde zijn.

De kredietverschaffers geven aan dat zij onder andere letten op de omzet en de marge van een cliënt, hierbij kan het kernpunt omzetverantwoording voor hen veel informatiewaarde hebben. Ten aanzien van de marge is de inkoopwaarde van de omzet benodigd, in de detailhandel wordt vaak gewerkt met inkoopbonussen welke in de inkoopwaarde worden verwerkt. Gezien de hoge mate van subjectiviteit wordt dit vaak genoemd als een kernpunt en zou dit kernpunt derhalve van toegevoegde waarde kunnen zijn voor de kredietverschaffers. Ook zijn de kredietverschaffers geïnteresseerd in de personeelskosten, hieraan kan het kernpunt pensioenverplichtingen worden gekoppeld. Dit is een kernpunt wat ook vaak wordt genoemd in de praktijk, zie figuur 2, paragraaf 1.6. Verder gaan de kredietverschaffers voor iedere cliënt na of de continuïteit is gewaarborgd. Indien sprake is van discontinuïteit zal dit in de controleverklaring door de accountant worden vermeld in een aparte paragraaf, tevens kan discontinuïteit blijken uit de kernpunten van de controle.

De kasstroom is tevens iets waar de kredietverschaffers zeer veel waarde aan hechten, echter in de praktijk is dit nog geen kernpunt geweest. De kredietverschaffers geven echter aan dat zij dit belangrijk vinden om te analyseren in welke mate een cliënt aan haar betalingsverplichtingen kan voldoen. Dit kan worden gekoppeld met de continuïteit van een onderneming. Indien de betalingsachterstanden substantieel hoog worden, is er een continuïteitsprobleem. In de vorige alinea is al vermeld dat indien er continuïteitsissues, zoals structurele grote betalingsachterstanden, zijn, deze altijd worden vermeld in de controleverklaring. Op deze wijze kan de kredietverschaffer toch informatie over de betalingsachterstanden van de cliënt uit de nieuwe controleverklaring halen.

In het contract met de cliënt worden afspraken opgenomen over het behouden van de financiering, dit zijn de bankconvenanten. Dit is in de praktijk vaker een kernpunt van de controle geweest. Hier kan de kredietverschaffer derhalve veel informatie uit halen. Echter dit is alleen relevant indien het een onderneming betreft welke nog geen cliënt is van de bank (Scheepers, 2015). Indien de bank wel al een relatie heeft met de cliënt, zijn zij vaak al op de hoogte van het convenantenprobleem. De bank moet namelijk met de cliënt nieuwe afspraken gaan maken, meer zekerheden treffen of een hogere rente eisen (Battes, 2015).

Andere aspecten waar de bank informatie uit haalt zijn in de praktijk nog niet genoemd als kernpunt van de controle. Dit zijn bijvoorbeeld investeringsverplichtingen, achterstanden van betalingen aan de belastingdienst, ontwikkeling voorraad in relatie tot omzet, werkkapitaal, stelselwijzigingen en gebeurtenissen na balansdatum. Uit de interviews blijkt dat de kredietverschaffers voor de meeste van deze punten geen behoefte hebben om ze als kernpunt te zien in de controleverklaring (Dinnessen, 2015). Echter wat betreft investeringsverplichtingen ziet de kredietverschaffer wel de toegevoegde waarde als kernpunt, hier wordt in paragraaf 3.2.3 verder op ingegaan.

3.2.2 Informatieve waarde kernpunten

Aan de kredietverschaffers zijn enkele kernpunten van de controle voorgelegd met de vraag in welke mate de kernpunten informatief zijn voor de kredietverschaffers.

In veel verklaringen wordt impairment van goodwill genoemd als zijnde een kernpunt van de controle. Hiervan vindt een van de kredietverschaffers dat dit totaal geen informatieve waarde heeft, aangezien de bank goodwill altijd corrigeert op het eigen vermogen (Dinnessen, 2015). Echter, er wordt ook gekeken naar de specifieke situatie van de cliënt, indien het gerechtvaardigd is dat de goodwill wel wordt meegenomen in de berekening van bijvoorbeeld de solvabiliteitsratio, dan gebeurt dit ook (Scheepers, 2015). Om de hiervoor genoemde reden wordt goodwill door één kredietverschaffer toch als informatief gezien.

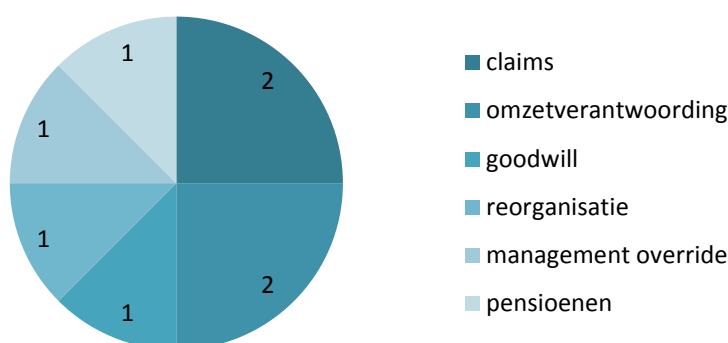
In het theoretisch kader is de top 9 kernpunten van de controle opgenomen (figuur 2). Aan de kredietverschaffers is gevraagd welke kernpunten uit deze grafiek zij het meest informatief vinden voor enerzijds de sector productie en anderzijds de sector detailhandel. Hieruit is gebleken dat er geen bepaalde voorkeur is voor een bepaald kernpunt bij een bepaalde sector, wel hebben beide kredietverschaffers een ander idee over de kernpunten die zij belangrijk vinden. Net als bij accountants is dit een kwestie van professionele oordeelsvorming.

Beide kredietverschaffers noemen de kernpunten claims en omzetverantwoording als zijnde informatief. Daarnaast zijn eveneens reorganisatie, management override, pensioenen en goodwill informatief. In Figuur 3 is een overzicht opgenomen van de meest genoemde kernpunten voor de twee sectoren.

Bij vergelijking van de zes kernpunten uit onderstaand figuur met de top negen kernpunten blijkt dat de kernpunten onzekere belastingposities, verkoop deelneming en waardering vastgoed door deze kredietverschaffers als minder informatief worden ervaren. Dit komt doordat waardering vastgoed in

de ogen van de kredietverschaffer niet het kernpunt is voor de sectoren productie en detailhandel, vaak wordt vastgoed namelijk gehuurd (Scheepers, 2015). Ten aanzien van de belastingposities stellen de kredietverschaffers dat zij meer geïnteresseerd zijn in eventuele achterstanden van betalingen aan de belastingdienst dan de waardering van de actieve of passieve belastinglatenties (Dinnessen, 2015), (Scheepers, 2015). Bij de verkoop van een deelneming is dit vaak alleen positief voor de cliënt, tevens ontvangt de cliënt hier vaak geld voor en dit is alleen maar gunstig voor de betalingsverplichtingen (Dinnessen, 2015). Verder geeft een kredietverschaffer nog aan dat bij een onderneming in de sector detailhandel waar inkoopbonussen een grote rol spelen, het van grote informatieve waarde zou zijn indien de accountant dit dan ook als kernpunt benoemt. De praktijk wijst uit dat dit kernpunt echter wel vaker wordt genoemd (zie ook het onderzoek in paragraaf 4.3).

Informatieve waarde kernpunten

Figuur 3 Informatieve kernpunten uitgedrukt in aantal maal genoemd als informatief (bron: uitkomst van interviews met twee kredietverschaffers).

De kredietverschaffers zijn tot slot van mening dat de informatieve waarde van de kernpunten kan worden verhoogd indien de accountant kort aangeeft waarom net is gekozen voor dat kernpunt. In sommige controleverklaringen gebeurt dat al (bijvoorbeeld Ahold), maar het zou consistentier overkomen voor de gebruiker van de jaarrekening indien dit overal gebeurt.

3.2.3 Informatiebehoefte

In de vorige paragrafen zijn de huidige kernpunten van de controle beoordeeld en vergeleken met de werkwijze van banken bij een kredietaanvraag. Hierbij is bekeken wat de informatieve waarde is van kernpunten van de controle. Het is echter ook van belang om in kaart te brengen waaraan de kredietverschaffers behoefte hebben als het aankomt op de inhoud van de controleverklaring.

Uit de interviews is gebleken dat kredietverschaffers veel waarde zouden hechten aan de cijferbeoordeling van de accountant en een oordeel over de investeringsverplichtingen in de toekomst. De behoefte aan cijferbeoordeling wordt in deze scriptie buiten beschouwing gelaten, daar het los staat van het onderzoek. Het is wel eens voorgekomen in het verleden dat een onderneming gezond overkwam op papier, er waren echter veel investeringsverplichtingen, die dus

niet in de balans staan, aangegaan voor de toekomst waardoor de onderneming niet meer aan de betalingsverplichtingen kon voldoen en uiteindelijk de onderneming niet meer in continuïteit was. Dit zijn zeer onwenselijke situaties, echter bankiers hebben hier vaak geen zicht op en de accountant wel (Dinnessen, 2015).

Tevens hebben de kredietverschaffers een aanbeveling over de toelichting op de kernpunten van de controle, namelijk het opnemen van deelconclusies (Dinnessen, 2015). Hierbij refereren zij aan de controleverklaring van Rolls Royce in het Verenigd Koninkrijk. In deze verklaring heeft de betreffende accountant (KPMG) naast een beschrijving van het kernpunt en de controlewerkzaamheden ook een alinea opgenomen met de bevindingen. Hierin wordt beschreven wat de uitkomsten zijn geweest van de controlewerkzaamheden en welk effect dit heeft gehad op de controleaanpak (KPMG, 2015). De kredietverschaffers vinden dit een zeer transparante ontwikkeling, welke van toegevoegde waarde is voor het inzicht in de controlewerkzaamheden van de accountant (Scheepers, 2015).

3.3 Conclusie

In dit hoofdstuk is onderzoek gedaan naar de behoeften van de cliënten en kredietverschaffers om antwoord te geven op deelvraag 2: *‘Welke opinie heeft de cliënt en de kredietverschaffer over de kernpunten en de toereikendheid van de toelichting die de accountant opneemt in de nieuwe controleverklaring?’*

Uit het onderzoek kan worden geconcludeerd dat de cliënten:

- De door de accountant gekozen kernpunten van de controle conform de interne risicoanalyse vinden;
- de toelichtingen op de kernpunten toereikend vinden, maar dat de formulering van de toelichting wel heel belangrijk is;
- het opnemen van deelconclusies per kernpunt van toegevoegde waarde zouden vinden;
- het belangrijker vinden dat indien er geen kernpunten van de controle zijn dit ook als zodanig wordt gerapporteerd;
- behoefte hebben aan meer aandacht vanuit de accountant voor ondernemingsrisico's.

Uit het onderzoek kan worden geconcludeerd dat de kredietverschaffers:

- Een hoge informatiewaarde hechten aan de kernpunten claims, bankconvenanten en omzetverantwoording;
- goodwill bij uitzondering informatief vinden;
- graag een cijferbeoordeling van de accountant zouden zien;
- aanbevelen om in de controleverklaring informatie op te nemen omtrent investeringsverplichtingen;
- aanbevelen om per kernpunt van de controle een deelconclusie op te nemen;
- aanbevelen om voor elk kernpunt van de controle op te nemen waarom het als kernpunt is aangemerkt.

4 Kernpunten van de controle

In dit hoofdstuk wordt beschreven op welke manier accountants de kernpunten van de controle bepalen en hoe ze deze toelichten. Tevens zal de relatie worden gelegd naar het risicoanalysemodel, zoals opgenomen in hoofdstuk 1.6, 'Theoretisch kader'. Aan de hand van de informatiebehoeften van cliënten en kredietverschaffers zal onderzocht worden of het mogelijk is een uniforme werkwijze voor het bepalen en toelichten van de kernpunten te hanteren. Derhalve wordt in dit hoofdstuk een antwoord gegeven op deelvragen 3 en 4:

'Hoe bepalen accountants de kernpunten van de controle en is het mogelijk dit te standaardiseren?'

&

'Hoe lichten de accountants de gekozen kernpunten van de controle toe en is het mogelijk een uniforme werkwijze te hanteren?'

Allereerst wordt in kaart gebracht welke regelgeving er bestaat ten aanzien van het bepalen en toelichten van de kernpunten van de controle. Hierbij is gebruik gemaakt van interne handreikingen en standaard 702N. In de tweede paragraaf wordt het proces rondom het bepalen van de kernpunten met behulp van interviews in kaart gebracht, hierbij zal worden gekeken naar de verschillen en overeenkomsten tussen accountants onderling en naar verschillen ten opzichte van de regelgeving. In de derde paragraaf worden enkele kernpunten en de toelichting hierop uit controleverklaringen over 2014 geanalyseerd. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie.

4.1 Regelgeving

In deze paragraaf zijn richtlijnen opgenomen ten aanzien van het opstellen van de nieuwe controleverklaring. Deze richtlijnen richten zich specifiek op de kernpunten van de controle. De richtlijnen zijn afkomstig uit een handreiking welke is opgesteld door EY en uit standaard 702N van de NBA. Gezien het onderzoek wordt uitgevoerd vanuit EY is het niet mogelijk om tevens een dergelijke handreiking te verkrijgen voor de overige 'big four' kantoren (te weten Deloitte, KPMG en PwC). Wel komt ter sprake in de interviews op welke wijze de overige 'big four' kantoren omgaan met de nieuwe controleverklaring binnen hun organisatie. Allereerst wordt gekeken naar de richtlijnen ten aanzien van het bepalen van de kernpunten van de controle, vervolgens worden de richtlijnen ten aanzien van het toelichten van de kernpunten van de controle in kaart gebracht.

4.1.1 Bepalen van de kernpunten van de controle

Regelgeving EY

Binnen EY is een document beschikbaar met richtlijnen voor het opstellen van de nieuwe controleverklaring. In dit document worden al een aantal handreikingen gegeven om het bepalen van de kernpunten van de controle te standaardiseren binnen de organisatie. Deze richtlijnen zijn opgesteld door het vaktechnisch bureau van EY.

De handreiking is in het algemeen opgesteld en derhalve ook te gebruiken voor elke sector. Ten aanzien van het bepalen van de kernpunten van de controle zijn de volgende richtlijnen opgesteld:

- De significante risico's vormen altijd het startpunt voor de afweging welke kernpunten worden opgenomen in de controleverklaring;
- in het dossier dient te allen tijde het volgende zorgvuldig te worden vastgelegd:
 - waarom een bepaald (significant) risico geen kernpunt is;
 - bij risico's welke wel in het rapport van de Raad van Commissarissen of het Audit Comité staan, maar niet zijn opgenomen als kernpunt van de controle moet de onderbouwing hiervan goed vastliggen in het dossier.
- voor de bepaling van de kernpunten dient de volgende communicatie tussen de cliënt en de accountant te worden meegenomen:
 - hetgeen besproken met 'those charged with governance' in het audit plan, in de management letter en in het accountantsverslag;
- het team dient te overwegen aan welke onderdelen van de controle veel tijd en aandacht is besteed en aan welke onderdelen aanzienlijk meer tijd en aandacht is besteed dan aanvankelijk gepland;
- er dient vroegtijdig met het bestuur, de Raad van Commissarissen en/of het audit committee te worden besproken wat de vorm en de verwachte inhoud van de controleverklaring gaat worden, zodat hierover geen misverstanden of verrassingen ontstaan;
- het controleteam moet zich ervan verzekeren dat de tekst van de controleverklaring consistent is met de inhoud van het dossier;
- in de communicatie met besturen en toezichthouders van de organisatie dient het controleteam helder te maken dat zaken die in de controleverklaring genoemd worden op vergelijkbare wijze in de jaarrekening aan de orde moeten komen. (EY, Handreiking voor het opstellen van de nieuwe controleverklaring, 2015)

Regelgeving NBA

In standaard 702N wordt vermeld dat 'de accountant uit de aangelegenheden die zijn gecommuniceerd met de personen belast met governance, die aangelegenheden dient te bepalen die de significante aandacht van de accountant vereisten bij de uitvoering van de controle' (NBA, Standaard 702 uitgebreide controleverklaring, 2014). Hierbij dient de accountant de volgende punten mee te nemen in zijn overwegingen:

- 'Gebieden met een verhoogd dan wel significant risico op een afwijking van materieel belang als gevolg van fouten of fraude;
- significante oordeelsvormingen van de accountant in relatie tot gebieden in de financiële overzichten die significante oordeelsvormingen van het management betroffen inclusief schattingen met een hoge schattingsonzekerheid;
- het effect op de controle van significante gebeurtenissen of transacties die gedurende de periode hebben plaatsgevonden' (NBA, Standaard 702 uitgebreide controleverklaring, 2014).

Zowel de handreiking vanuit EY als de regelgeving van de NBA gaan voor het startpunt uit van significante risico's waarbij de NBA dieper ingaat op de aangelegenheden welke significant kunnen zijn. De handreiking van EY gaat dieper in op het documenteren van de keuzes die accountants maken, de NBA geeft hier geen informatie over. Vanuit de interviews en het dossieronderzoek wordt een koppeling gelegd naar de handreiking en standaard 702N zoals deze hierboven is vermeld.

4.1.2 Toelichten van de kernpunten van de controle

Regelgeving EY

Nadat is bepaald welke kernpunten in de controleverklaring moeten worden toegelicht, zullen controleteams de kernpunten cliënt-specifiek moeten verwoorden. Van belang hierbij is dat de tekst van de controleverklaring is afgeleid van, en derhalve consistent is met, het accountantsverslag en overige rapportages aan bestuur en toezichthouders en consistent is met de overwegingen zoals deze zijn vastgelegd in het controledossier. Dit moet worden nagegaan door zowel de eindverantwoordelijke externe accountant als de 'engagement quality reviewer' (EQR). (EY, Handreiking voor het opstellen van de nieuwe controleverklaring, 2015).

Buiten de bovengenoemde aandachtspunten zijn er vanuit EY geen richtlijnen met betrekking tot het toelichten van de kernpunten van de controle.

Regelgeving NBA

Vanuit de NBA is nog het volgende voorgeschreven: "In de toelichting van een kernpunt van de controle dient het volgende te worden opgenomen:

- Een beschrijving van het kernpunt;
- een samenvatting van de uitgevoerde controlewerkzaamheden;
- indien relevant, belangrijke opmerkingen met betrekking tot de kernpunten;
- indien relevant, een verwijzing naar de toelichting of vermelding in de jaarstukken. (NBA, Standaard 702 uitgebreide controleverklaring, 2014)."

De handreiking van EY geeft een aanvulling op de regelgeving van de NBA, namelijk dat de tekst van de controleverklaring consistent is met het accountantsverslag en overige rapportages aan het bestuur en toezichthouders. Ook ten aanzien van de richtlijnen zoals hierboven vermeld, geldt dat in de volgende paragrafen een koppeling wordt gelegd met de interviews en het dossieronderzoek.

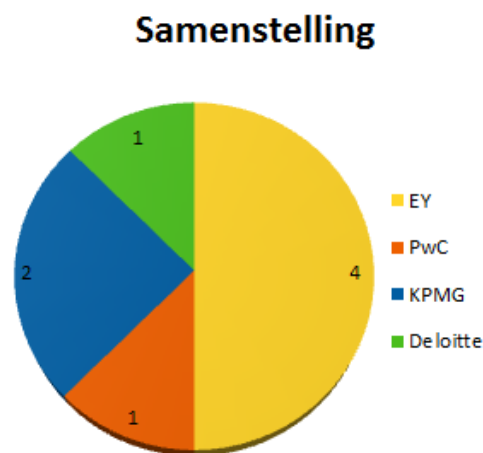
4.2 Proces

In deze paragraaf wordt het proces rondom het bepalen en toelichten van de kernpunten van de controle behandeld. Hiervoor zijn verschillende accountants van de 'big four' kantoren geïnterviewd. Verschillen tussen het proces bij verschillende accountants worden in kaart gebracht en er wordt gezocht naar een mogelijke oplossing om deze verschillen weg te nemen. Tijdens de interviews is aan de accountants gevraagd hoe zij het proces rondom de nieuwe controleverklaring hebben ingericht. Hierbij is aandacht besteed aan onder andere het gehanteerde tijdspad, de basis voor de door hen gekozen kernpunten van de controle, etc. Voor een kopie van de vragen rondom het proces wordt verwezen naar bijlage 4. De uitkomsten uit de interviews worden vergeleken met de richtlijnen zoals deze in paragraaf 4.1 in kaart zijn gebracht.

De volgende personen zijn geïnterviewd, hierbij zijn namen van accountants in relatie tot de organisatie waar zij werkzaam zijn buiten beschouwing gelaten om het onderzoek te anonimiseren:

Functie:	Organisatie:
Partner	EY
Partner	EY
Executive Director	EY
Manager	EY
Partner/voorzitter	PwC/Adviescollege NBA
Partner	KPMG
Manager	KPMG
Manager	Deloitte

Dit leidt tot de volgende samenstelling:

Figuur 4 Samenstelling geïnterviewde personen uitgedrukt in aantal personen.

De accountantscontrole start met de planningsfase. In de planningsfase wordt een risicoanalyse uitgevoerd, hierbij brengt de accountant alle risico's voor de controle in kaart. Hierbij kan de accountant gebruik maken van het accountantsverslag van voorgaand jaar (Eimers, 2015). Vervolgens bepaalt hij welke van deze risico's significant zijn voor de controle (Pluymakers, 2015). Een risico is significant indien de kans groot is dat het risico zich voordoet en tevens de impact van het risico op de jaarrekening hoog is (Janićijević, Claes, & Lengkeek, 2012). Deze manier van risicoanalyse is conform het risicoanalysemodel zoals dit in het theoretisch kader is besproken.

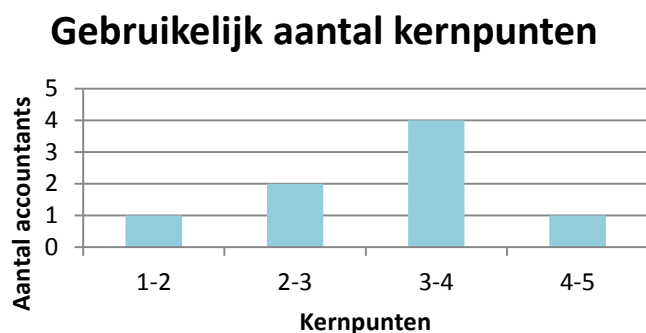
Vanuit de risicoanalyse bepaalt de accountant welke controlewerkzaamheden en hoeveel controlewerkzaamheden uitgevoerd moeten worden (Majoer, 2012), uit alle interviews blijkt dat aan de significante risico's beduidend meer aandacht wordt besteed. Doordat aan de significante risico's al extra aandacht wordt besteed hebben de geïnterviewde accountants geen extra controlewerkzaamheden uitgevoerd om de kernpunten van de controle beter te kunnen toelichten. Wel geeft de voorzitter van het Adviescollege Beroepsreglementering aan dat het een mooi effect zou zijn voor de kwaliteit van de controle indien de invoering van de nieuwe controleverklaring leidt tot meer werkzaamheden van de accountant aangezien de partner en de senior manager nu in een vroeger stadium bij de controle betrokken zullen zijn (Eimers, 2015). 38% van de accountants geeft

aan dat zij meer hebben moeten documenteren in het dossier om de keuze van de kernpunten te kunnen toelichten. Hiervan geeft een persoon aan dat de extra documentatie heeft geleid tot minder tijd om goed te kunnen auditen. Het doel van de nieuwe controleverklaring is dat het maatschappelijk verkeer meer vertrouwen krijgt in de accountant, indien de nieuwe controleverklaring echter leidt tot minder tijd om goed te auditen, zou het maatschappelijk verkeer net minder vertrouwen in de accountant kunnen krijgen. Echter, de overige accountants geven aan dat de extra documentatie geen negatief effect heeft gehad ten opzichte van de controle. 88% van de geïnterviewde accountants heeft geen negatief effect gezien op de controle als gevolg van de extra documentatie.

Tijdens de controle kunnen er ook gebeurtenissen plaatsvinden of aan het licht komen welke effect hebben op het verdere verloop van de controle. Indien zich dit voordoet, wordt door het controleteam bepaald of deze bevinding een significant effect heeft. Indien dit het geval is, wordt de bevinding geclassificeerd als een significant risico en wordt hiermee de risicoanalyse aangepast (Lutters, 2015). In het onderzoek is onderscheid gemaakt tussen de significante risico's voorafgaand aan de controle en eventuele significante bevindingen tijdens de controle, dit onderscheid is gemaakt om te analyseren hoe vaak het in de praktijk voorkomt dat er significante bevindingen tijdens de controle als kernpunt worden benoemd. Uit het onderzoek is gebleken dat zes van de acht geïnterviewde accountants de kernpunten van de controle hebben gebaseerd op de significante risico's zoals deze voorafgaand aan de controle zijn geconstateerd door het controleteam. Een accountant geeft aan dat tijdens de controle een significante gebeurtenis heeft plaatsgevonden welke achteraf is toegevoegd aan de significante risico's en tevens als kernpunt is benoemd. Bij 12% van de onderzochte controleverklaringen leiden bevindingen tijdens de controle dus tot een kernpunt. Een accountant heeft de kernpunten van de controle zowel op de significante risico's gebaseerd als op standaard risico's.

Buiten de significante risico's maken de accountants van 'big four' kantoren bij het opstellen van de nieuwe controleverklaring gebruik van bureau vaktechniek binnen hun organisatie. Het vaktechnisch bureau leest alle verklaringen en vergelijkt deze met het dossier, het accountantsverslag en de management letter. Op basis hiervan beoordelen zij de gekozen kernpunten. Uit het onderzoek is gebleken dat bij een van de acht controleverklaringen het bureau vaktechniek een doorslaggevende invloed heeft gehad op de inhoud van de controleverklaring. De accountant waarbij het vaktechnisch bureau een doorslaggevende invloed heeft gehad op de inhoud van de controleverklaring geeft aan dat het controleteam standaard risico's had opgenomen in de verklaring, waar bureau vaktechniek het niet mee eens was. Met standaard risico's worden veelal risico's bedoeld welke typerend zijn voor de sector waarin de cliënt opereert (Rammeloo, 2015). In het geval van de sector detailhandel kan worden gedacht aan onder andere de omzetverantwoording, inkoopbonussen of voorraadwaardering. De situatie, zoals hierboven beschreven, heeft zich voorgedaan voor de controleverklaring over 2013. Bij de vrijwillige implementatie van de verklaring had het controleteam de intentie om vier kernpunten op te nemen, waarvan drie standaard werden bevonden door het vaktechnisch bureau en om deze reden niet mochten worden opgenomen in de controleverklaring. Er was maar één cliënt specifiek kernpunt, waarvan het vaktechnisch bureau vond dat het voldoende kwalificerend was als kernpunt. In 2014 was dit specifieke kernpunt nog wel aan de orde, echter het was niet meer significant voor de controle. Het probleem voor 2014 was dat er, buiten de standaard risico's, geen significante risico's waren, het controleteam heeft toen geen kernpunten opgenomen

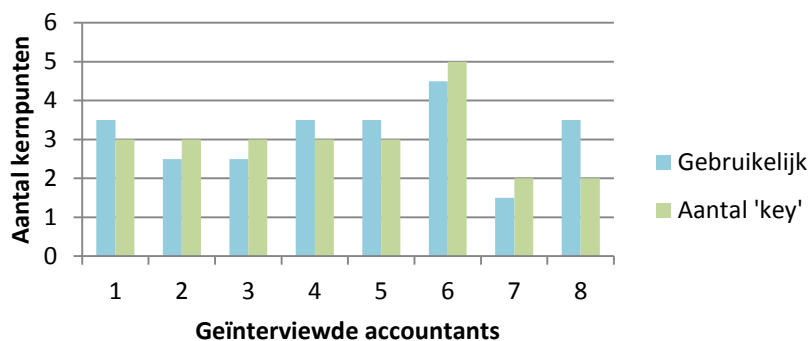
in de concept controleverklaring. Het vaktechnisch bureau is toen teruggekomen op hun statement van 2013, nu mocht het team wel standaard risico's opnemen in de controleverklaring. Hierbij hebben zij echter wel onderscheid gemaakt in de mate waarin de risico's significant waren, twee van de standaard risico's zijn niet significant bevonden voor de controle omdat er vrijwel geen schattingen door het management in de posten zaten. Het overgebleven risico is wel significant bevonden en derhalve opgenomen als kernpunt in de controleverklaring 2014. Tevens heeft bureau vaktechniek besloten dat het specifieke, niet significante, risico toch als kernpunt moest worden benoemd. Uit dit verhaal blijkt dat het vaktechnisch bureau een zeer grote invloed heeft op de inhoud van de controleverklaring. Een van de cliënten waarop het onderzoek zich richt heeft in een interview geuit dat indien er geen kernpunten zijn op basis van bepaalde oordeelsvormingen, de accountant duidelijk moet aangeven in de controleverklaring waarom dit het geval is (Linssen, 2015). Deze mening wordt gedeeld door een kredietverschaffer: 'Het is veel belangrijker in mijn ogen dat de accountant aangeeft waarom er geen kernpunten zijn dan dat er inconsistenties zijn tussen verschillende jaren' (Scheepers, 2015).

Figuur 5 Gebruikelijk aantal kernpunten (bron: uitkomst van interviews met 8 accountants).

Uit het onderzoek blijkt dat de helft van de accountants aangeeft dat zij 3 tot 4 kernpunten van de controle voldoende achten in de controleverklaring, zie Figuur 5. Volgens enkele accountants is dit een kwestie van hun persoonlijke mening of voorkeur, het aantal kernpunten dat in de controleverklaring wordt opgenomen is afhankelijk van de situatie van de cliënt en de mate waarin de kernpunten belangrijk zijn geweest van de controle en dus niet gebaseerd op dit gemiddelde. Om dit te toetsen is er een vergelijking gemaakt tussen kernpunten in de controleverklaringen en hoeveel significante risico's kans maakten om als kernpunt te worden benoemd. Dit leidt tot 49 significante risico's over acht verklaringen, waarvan 24 significante risico's als kernpunt zijn opgenomen in de verklaring. Dit leidt tot een gemiddelde van 3 kernpunten per controleverklaring. Dit sluit aan bij hetgeen de accountants hebben benoemd als het aantal kernpunten dat gebruikelijk is om op te nemen in de controleverklaring. Dit leidt tot de conclusie dat accountants het gebruikelijk aantal kernpunten toch meenemen in hun overwegingen. Ook is uit de analyse van verstrekte verklaringen (zie paragraaf 4.3) gebleken dat deze gemiddeld 3,5 kernpunten bevatten. Ook dit past binnen de range van 3 tot 4 kernpunten per controleverklaring. Een accountant heeft bevestigd dat hij zich mede heeft laten leiden door het gebruikelijk aantal kernpunten om tot zijn keuze te komen. In Figuur 6 is een grafiek opgenomen, welke laat zien hoeveel kernpunten accountants gebruikelijk vinden en hoeveel kernpunten er in de controleverklaring staan waarbij ze betrokken zijn geweest. Hieruit blijkt dat het aantal kernpunten vrij kort bij het gebruikelijk aantal kernpunten ligt.

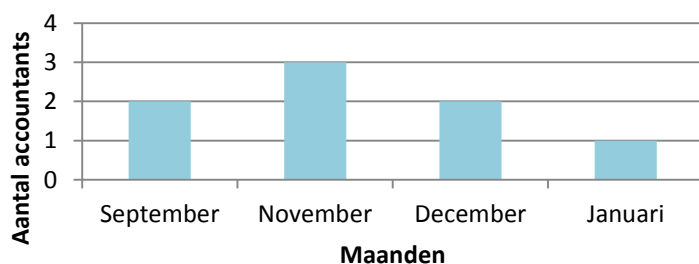
Aantal kernpunten in vergelijking met gebruikelijk aantal kernpunten

Figuur 6 Aantal kernpunten t.o.v. gebruikelijk aantal kernpunten (bron: uitkomst van interviews met 8 accountants).

Hierboven is beschreven waarop accountants de kernpunten van de controle baseren. Hierna wordt ingegaan op het gehanteerde tijdsplan en de communicatie met de cliënt.

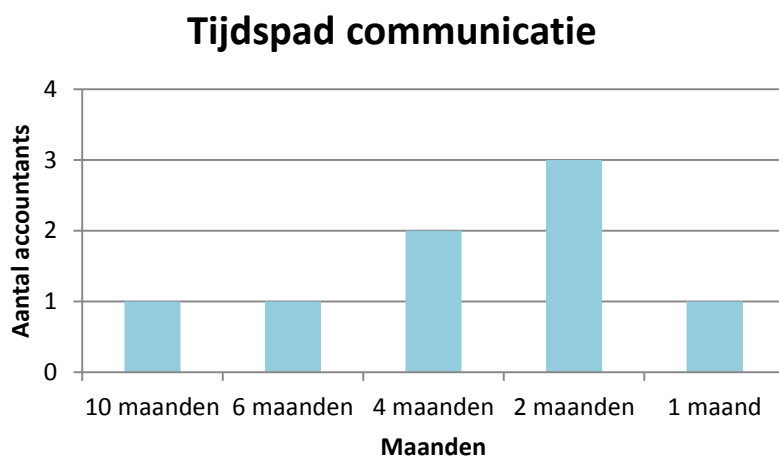
Tijdsplan start controleverklaring

Figuur 7 Tijdsplan start controleverklaring (bron: uitkomst van interviews met 8 accountants).

Uit het bovenstaande onderzoek blijkt dat de kernpunten van de controle meestal zijn gebaseerd op de significante risico's zoals ze voorafgaand aan de controle zijn geïdentificeerd. Dit leidt ertoe dat controleteams dan al een concept controleverklaring zouden kunnen opstellen. Uit de interviews komt naar voor dat 38% van de accountants al in november begint met het opstellen van de tekst van de controleverklaringen. September en december zijn naast november de meest genoemde maanden waarin de controleverklaring het eerst wordt opgesteld. Dit blijkt uit Figuur 7. De concept controleverklaring wordt gelezen door bureau vaktechniek en het audit comité van de cliënt, beide geven weer opmerkingen door naar het controleteam, vervolgens wordt de verklaring weer aangepast en begint het communicatieproces opnieuw. Een van de accountants spreekt derhalve van een 'dynamisch en tijdrovend proces' (Smeets, 2015). De uitdaging bij de nieuwe controleverklaring ligt vooral in het feit dat de toelichting cliënt specifiek moet worden gemaakt. 'Het vaktechnisch bureau stimuleert de teams om de kernpunten dusdanig specifiek te verwoorden, dat indien de naam van de cliënt wordt weggehaald in de verklaring, toch duidelijk zou moeten zijn welke cliënt het betreft. Dit wordt de "Tipp-ex challenge" genoemd' (Eimers, 2015). Indien er significante gebeurtenissen plaatsvinden tijdens de controle wordt de verklaring opnieuw aangepast.

Gemiddeld neemt de communicatie met bureau vaktechniek en de cliënt (audit comité en Raad van Commissarissen) voor 2014 vier maanden in beslag. Echter een tijdspad van 2 maanden wordt het meest genoemd in de interviews. Dit verschil vloeit voort uit de hoeveelheid accountants welke al vrijwillig de nieuwe controleverklaring over 2013 hebben toegepast. Zij geven aan dat gezien het de tweede keer was om de controleverklaring op te stellen, het proces sneller is gelopen dan in 2013. Er zijn echter ook accountants geïnterviewd welke aanzienlijk langer over het proces hebben gedaan, doordat het voor hen de eerste keer was dat ze dit traject ingingen met de cliënt. Een overzicht is hieronder opgenomen. De communicatie met de cliënt is door de meeste accountants niet als lastig ervaren. De meeste accountants verklaren dat de cliënten zich niet hebben gemengd in de keuze rondom de kernpunten, wel is het zo dat de cliënten zich mengen in de discussie betreffende de formulering van de toelichting. De toelichting mag namelijk niet open staan voor de interpretatie van de lezer en moet derhalve duidelijk worden geformuleerd, maar ook weer niet te duidelijk, dat zou kunnen leiden tot deelconclusies. Deelconclusies zijn niet wenselijk omdat alleen een opinie wordt verstrekt over de jaarrekening als geheel (Pol, 2015). Deze mening wordt gedeeld door de overige accountants. De cliënten bevestigen dat zij inspraak hebben over de formulering van de kernpunten van de controle, zij geven aan dat het uiteindelijk de verklaring van de accountant is, maar dat de tekst geen effect mag hebben op hun onderneming (Linssen, 2015).

Figuur 8 Tijdspad communicatie (bron: uitkomst van interviews met 8 accountants).

4.3 Verstrekte verklaringen

In deze paragraaf worden verschillen en overeenkomsten beschreven tussen de kernpunten van de controle in verstrekte controleverklaringen (over jaarrekening 2014) van bedrijven uit de productie sector en de detailhandel sector. In de analyse is in het bijzonder gelet op het karakter van de kernpunten van de controle, consistentie met het jaarverslag en op het voldoen aan de eisen van standaard 702N. Met het karakter van de kernpunten wordt bedoeld of de kernpunten overeenkomen met de informatiebehoefte van de gebruikers van de controleverklaring. Voor twee cliënten van EY, DSM en Macintosh, is tevens onderzocht of het accountantsdossier voldoet aan de EY handreiking.

4.3.1 Productie

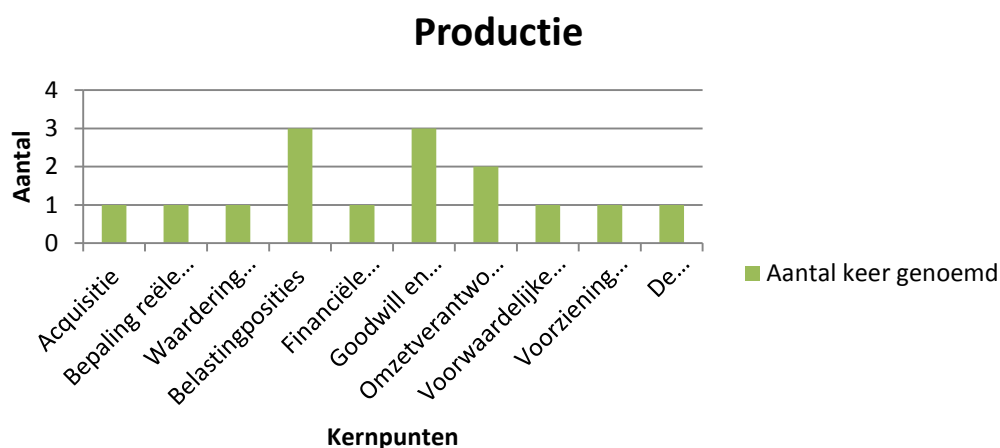
Om de verschillen en overeenkomsten in kaart te brengen voor de sector productie is gebruik gemaakt van de controleverklaringen bij de jaarrekeningen van Neways Electronics International N.V., Koninklijke Philips N.V., ASML Holding N.V. en Koninklijke DSM N.V.. De kernpunten en de hierbij behorende toelichtingen zijn opgenomen in bijlage 5. Neways en DSM zijn cliënten van EY, om de onafhankelijkheid te waarborgen ten opzichte van EY is ervoor gekozen om ook controleverklaringen van Deloitte (ASML) en KPMG (Philips) te beoordelen.

Kernpunten

De kernpunten zijn beoordeeld op het cliënt specifieke gehalte en op de omschrijving van het kernpunt.

Clïent specifieke gehalte

In de vier beoordeelde controleverklaringen zijn door de accountants in totaal 15 kernpunten benoemd. Dit komt neer op 3,75 kernpunten per controleverklaring. Van deze 15 kernpunten is een grafiek gemaakt, waaruit blijkt dat kernpunten met betrekking tot belastingposities en de waardering van goodwill het vaakst worden genoemd (beide drie keer). Deze grafiek is opgenomen in Figuur 9. Verder werd omzetverantwoording ook nog vaak genoemd (twee keer). Uit vergelijking met de top 9 key audit matters (zie Figuur 2, paragraaf 1.6) kan geconcludeerd worden dat deze drie kernpunten (belastingposities, goodwill en omzetverantwoording) alle drie voorkomen in het rijtje meest genoemde kernpunten. Dit kan leiden tot de conclusie dat het standaard kernpunten zijn, waarover in paragraaf 4.2 is geconcludeerd dat het niet wenselijk is in de ogen van bureau vaktechniek om deze te benoemen.

Figuur 9 Kernpunten in de sector productie (bron: uitkomst van interviews met 8 accountants).

Omschrijving van het kernpunt

Uit analyse van de omschrijving van de kernpunten en de bijbehorende toelichtingen op de kernpunten is gebleken dat de kernpunten bondig en direct zijn geformuleerd. De toelichting op de kernpunten sluit aan bij de omschrijving van de kernpunten. Derhalve is het voor de lezers direct duidelijk bij het lezen van de omschrijving van het kernpunt waar het kernpunt betrekking op heeft.

Toelichtingen

Alle toelichtingen op de kernpunten zijn beoordeeld op de volgende aspecten:

- Conform de richtlijnen van de NBA (zie paragraaf 4.1.2);
- Cliënt specifieke omschrijving van het kernpunt;
- Aansluiting mogelijk naar jaarverslag.

Toelichting op het kernpunt is conform de richtlijnen van de NBA

In standaard 702N zijn twee punten vermeld waaraan de toelichting op het kernpunt altijd moet voldoen, namelijk er moet een beschrijving van het kernpunt zijn opgenomen en de controlewerkzaamheden moeten worden toegelicht. Hiernaast zijn twee punten die indien relevant in de toelichting op het kernpunt kunnen worden opgenomen, namelijk een verwijzing naar de toelichting op de jaarrekening en belangrijke opmerkingen betreffende het kernpunt.

Uit het onderzoek blijkt dat de toelichtingen op de kernpunten voldoen aan de punten waaraan de toelichting altijd moet voldoen. Het is alleen bij sommige kernpunten niet altijd duidelijk waar in het jaarverslag de toelichting of vermelding is opgenomen van de onderneming zelf. Dit is het geval bij 4 van de 15 kernpunten. Gezien het niet vereist is deze verwijzing op te nemen in de toelichting op het kernpunt, is dit echter geen gebrek in de toelichting. Wel geven de kredietverschaffers aan dat het voor de leesbaarheid van het jaarverslag handig zou zijn indien toch overal een verwijzing is opgenomen. De gebruiker hoeft dan niet zelf te zoeken in het jaarverslag waar zij de beschrijving van de cliënt kunnen vinden. Ook in het kader van vergelijkbaarheid is het aan te bevelen dat de toelichtingen allemaal consistent zijn.

Cliënt specifieke omschrijving van het kernpunt

Alle kernpunten komen terug in het jaarverslag van de cliënt, enerzijds in de risicoparagraaf, anderzijds in de toelichting op de jaarrekening. Uit de vermeldingen in het jaarverslag blijkt dat de teksten overeenkomen met de kernpunten. In de toelichtingen op de kernpunten is het kernpunt dusdanig omschreven dat, indien een lezer alleen dat kernpunt met de toelichting zou zien, het nog duidelijk is welke cliënt het betreft.

Overigens is uit analyse gebleken dat bij 12 van de 15 kernpunten door de accountant is benoemd waarom dit punt significant is geweest voor de controle en daarmee als kernpunt is geclassificeerd. Uit het onderzoek onder de kredietverschaffers is gebleken dat het voor lezers van de controleverklaring duidelijker is indien altijd is vermeld waarom het kernpunt significant is geweest voor de controle.

Aansluiting mogelijk naar jaarverslag

Voor de beantwoording van dit aspect is allereerst gekeken of een aansluiting mogelijk is naar de toelichting op de jaarrekening. Daar waar in de kernpunten een verwijzing is opgenomen naar de toelichting (11 van de 15 kernpunten) is deze aansluiting altijd mogelijk. Indien er geen verwijzing naar de toelichting is opgenomen is onderzocht of het kernpunt wel is vermeld in de toelichting op de jaarrekening. Tot slot is nagegaan of de cliënt ook kernpunten in de risicoparagraaf heeft opgenomen of een risico in de risicoparagraaf heeft vermeld welke wel een kernpunt zou kunnen zijn, maar dit niet is.

Slechts één kernpunt is niet in de toelichting op de jaarrekening terug te vinden, dit betreft een kernpunt in de controleverklaring van Philips. Wel is het kernpunt terug te vinden als risico in de risicoparagraaf. Verder is opgevallen dat buiten het hiervoor genoemde kernpunt slechts één ander kernpunt in de risicoparagraaf is vermeld. Een van de cliënten heeft aangegeven in de interviews dat deze situatie onwenselijk zou zijn, de accountant vermeldt namelijk een risico welk voor de onderneming geen risico lijkt te zijn. Hier wordt in de volgende paragraaf verder op ingegaan. Overige risico's in de risicoparagrafen betreffen veelal bedrijfseconomische risico's, op de risicoparagraaf van Philips na. Hier wordt ook een financieel risico vermeld welk een (significant) risico voor de controle had kunnen zijn, namelijk de waardering van pensioenverplichtingen. Philips heeft dit kernpunt opgenomen in de risicoparagraaf omdat het een significant risico is, wat aan schattingen onderhevig is. De accountant van Philips heeft dit risico echter niet onderkend als risico. Voor de gebruiker van het jaarverslag zou dit vragen kunnen oproepen.

4.3.2 Detailhandel

Hieronder zijn vier controleverklaringen bij de jaarrekeningen van Macintosh Retail Group N.V., Beter Bed Holding N.V., Sligro Food Group N.V. en Koninklijke Ahold N.V. beoordeeld. Deze beoordeling heeft op dezelfde wijze plaatsgevonden als bij productie, derhalve is niet herhaald waar bij de beoordeling op is gelet. De kernpunten en de hierbij behorende toelichtingen zijn opgenomen in bijlage 6. Macintosh en Beter Bed zijn beide cliënten van EY, om de onafhankelijkheid te waarborgen, is ervoor gekozen om ook controleverklaringen van Deloitte (Sligro) en PwC (Ahold) te beoordelen.

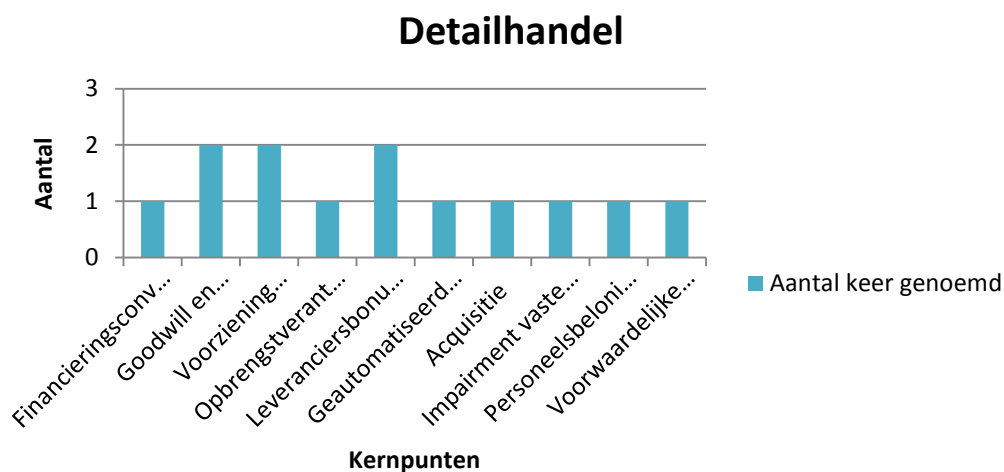
Kernpunten

Cliënt specifieke gehalte

In totaal zijn in deze vier controleverklaringen 13 kernpunten van de controle omschreven. Dit komt neer op een gemiddelde van 3,25 kernpunten per controleverklaring. Dit loopt in de praktijk uiteen van twee kernpunten bij Beter Bed, tot vijf kernpunten bij Ahold. Van deze kernpunten is een grafiek opgesteld, opdat zichtbaar is welke kernpunten het meest zijn genoemd in deze sector. Zoals blijkt uit Figuur 10 zijn dit respectievelijk de waardering van goodwill, voorziening voor verlieslatende contracten en de waardering van leveranciersbonussen. Bij de vergelijking van deze kernpunten met de kernpunten die in de top 9 over 2013 zijn genoemd (zie Figuur 2) valt het op dat alleen de waardering van goodwill in de top 9 voorkomt. Zoals vermeld bij productie kan worden geconcludeerd dat goodwill een standaard kernpunt is. De kernpunten voorziening voor verlieslatende contracten en waardering van leveranciersbonussen staan niet in de top 9, dit kan wijzen op een hoog cliënt specifiek gehalte van deze kernpunten.

Omschrijving van het kernpunt

Uit de analyse van de 13 genoemde kernpunten in deze vier controleverklaringen blijkt de toelichting van één kernpunt gaat over een voorziening voor verlieslatende huurcontracten, terwijl de titel van het kernpunt een sluiting van enkele deelnemingen omschrijft. Dit kan verwarrend overkomen voor de lezer van de controleverklaring, de kredietverschaffers raden daarom aan om de titel van het kernpunt altijd duidelijk en helder te omschrijven opdat in een oogopslag duidelijk is waar het kernpunt om draait (Scheepers, 2015).

Figuur 10 Kernpunten in de sector detailhandel (bron: uitkomst van interviews met 8 accountants).

Toelichtingen

Toelichting op het kernpunt is conform de richtlijnen van de NBA

Voor de 13 beoordeelde kernpunten van de controle geldt dat voor een van hen het kernpunt niet is omschreven, namelijk in de controleverklaring van Sligro. Omdat dit afwijkt van de richtlijnen van de NBA is onderzocht waaraan dat kan liggen. Bij vergelijking van de controleverklaring over 2014 en de controleverklaring 2013 is onder andere opgevallen dat hetzelfde kernpunt ook in 2013 aan de orde was. Tevens is over 2013 KPMG accountant geweest van Sligro en over 2014 Deloitte. De verklaring van de afwijking zou derhalve in deze twee aspecten kunnen zitten, gezien de accountant van Sligro niet bereikbaar was voor een toelichting is hier geen zekerheid over verkregen. Wel zijn voor alle 13 kernpunten de uitgevoerde controlewerkzaamheden beschreven in de toelichting. Uit de analyse van de kernpunten blijkt dat in twee controleverklaringen niet bij alle kernpunten naar de toelichting in het jaarverslag wordt verwezen. Dit is het geval bij twee van de drie kernpunten in de verklaringen van Macintosh en Sligro.

Cliënt specifieke omschrijving van het kernpunt

Alle kernpunten komen terug in het jaarverslag van de cliënt, enerzijds in de risicoparagraaf, anderzijds in de toelichting op de jaarrekening. Uit de vermeldingen in het jaarverslag blijkt dat de teksten overeenkomen met de kernpunten. De meeste toelichtingen zijn cliënt specifiek verwoord, echter bij een verklaring is dit in mindere mate geconstateerd, namelijk de verklaring van Sligro. Hier is maar bij een van de drie kernpunten duidelijk dat het Sligro betreft. De overige twee kernpunten in de verklaring van Sligro zouden bij elke onderneming kunnen passen. Overigens blijkt uit de analyse dat bij 8 van de 13 kernpunten door de accountant is benoemd waarom dit punt significant is geweest voor de controle en daarmee als kernpunt is geclassificeerd.

Aansluiting mogelijk naar jaarverslag

Op een kernpunt na (uit de verklaring van Sligro) komen alle kernpunten voor in de toelichting op de jaarrekening. Het kernpunt uit de verklaring van Sligro betreft een continuïteitsrisico van de geautomatiseerde systemen en komt derhalve niet voor in de jaarrekening. Wel heeft Sligro dit kernpunt opgenomen als risico in de risicoparagraaf.

In geen enkele risicoparagraaf is, uitgezonderd van bedrijfseconomische risico's, melding gemaakt van een ander risico wat wel significant voor de controle had kunnen zijn. Buiten het risico over de geautomatiseerde systemen bij Sligro is uit onderzoek gebleken dat er nog twee kernpunten in de risicoparagraaf zijn opgenomen. Dit komt neer op drie kernpunten welke ook in de risicoparagraaf staan, en tien kernpunten niet. Dit zou kunnen wijzen op een hoog informatiegehalte van de overige tien kernpunten. De reden achter het niet opnemen van kernpunten in de risicoparagraaf is dat in de risicoparagraaf de voornaamste bedrijfsrisico's worden benoemd, waar de nieuwe controleverklaring specifiek ingaat op risico's in het kader van de jaarrekening. Echter, voor de gebruikers van de jaarrekening is deze reden niet waarneembaar en zou dit derhalve kunnen leiden tot een nieuwe verwachtingskloof. Een eventuele oplossing zou kunnen zijn dat het audit comité in haar verslag een aansluiting maakt tussen de kernpunten van de controle en de belangrijkste significante risico's ten aanzien van de jaarrekening (Brouwer, Eimers, Groot, & Groot, 2014).

4.4 Conclusie

In hoofdstuk vier is onderzoek gedaan om antwoord te kunnen geven op deelvragen 3 en 4: *'Hoe bepalen accountants de kernpunten van de controle en is het mogelijk dit te standaardiseren?'* & *'Hoe lichten de accountants de gekozen kernpunten van de controle toe en is het mogelijk een uniforme werkwijze te hanteren?'*

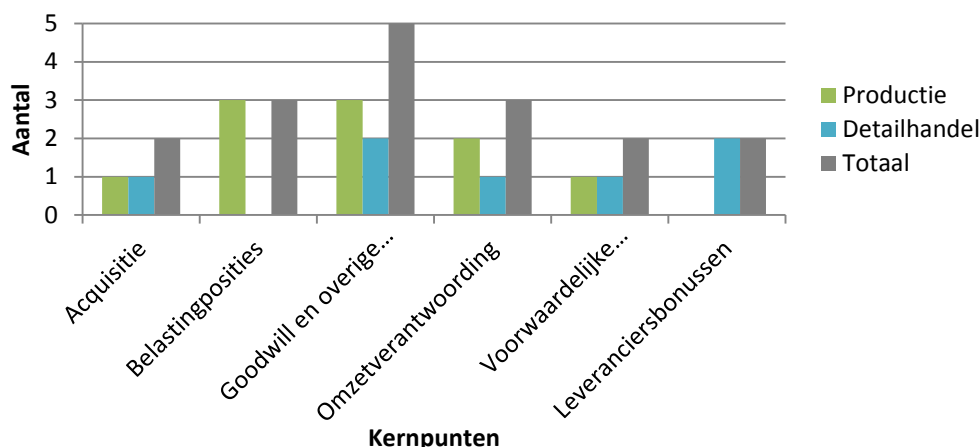
Omtrent het bepalen van de kernpunten van de controle zijn de volgende bevindingen gedaan:

- De volgende uniforme stappen in het proces zijn gesignaleerd:
 - alle accountants beginnen met het opstellen van de kernpunten van de controle voorafgaand aan de controle;
 - alle accountants gaan uit van significante risico's;
- het is mogelijk dat het aantal kernpunten van de controle onder andere is gebaseerd op het aantal kernpunten wat de accountant gebruikelijk vindt;

Buiten de reeds gesignaleerde uniforme stappen is het niet wenselijk dat er meer wordt gestandaardiseerd.

In Figuur 11 zijn de meest genoemde kernpunten over het geheel van beide sectoren opgenomen, hiervan komen er drie voor in de top negen kernpunten van de controle. De overige drie kernpunten komen niet voor in de top 9, derhalve kan worden geconcludeerd dat deze niet standaard zijn en wellicht een hoge informatieve waarde hebben voor de gebruikers van de jaarrekening.

Meest genoemde kernpunten in de sectoren

Figuur 11 Meest genoemde kernpunten beide sectoren (bron: uitkomst van interviews met 8 accountants).

Omtrent het toelichten van de kernpunten van de controle zijn de volgende bevindingen gedaan:

- Accountants achten het niet wenselijk om deelconclusies per kernpunt op te nemen in de toelichting;
- één van de 28 kernpunten is niet beschreven in de toelichting en 2 van de 28 kernpunten zijn niet cliënt specifiek beschreven;
- de controlewerkzaamheden zijn toegelicht in alle verklaringen;
- alle toelichtingen zijn consistent met het jaarverslag;
- niet alle toelichtingen bevatten een verwijzing naar het jaarverslag;
- accountants hebben bij sommige kernpunten niet aangegeven waarom net dit risico als kernpunt is benoemd;
- slechts enkele kernpunten van de controle worden tevens in de risicoparaagraaf vermeld.

Op basis van de hierboven geconstateerde verschillen kan worden geconcludeerd dat meer stappen in het proces van het toelichten van de kernpunten van de controle moeten worden gestandaardiseerd. In paragraaf 6.2 wordt een suggestie gedaan voor het standaardiseren van meer stappen in het proces.

5 Toegevoegde waarde voor het jaarrapport

In de nieuwe controleverklaring wordt door de accountant een uitspraak gedaan over de kernpunten van de controle. Van deze communicatie wordt door onder andere de Public Company Accounting Oversight Board (hierna PCAOB) en de International Auditing and Assurance Standards Board (hierna IAASB) verwacht, dat ze de informatiewaarde van de controleverklaring verhogen. Naar verwachting moet dit gebeuren doordat de aanvullende communicatie onder andere ‘investeerders en andere gebruikers van de jaarrekening helpt om te focussen op de aspecten van de jaarrekening die de accountant ook uitdagend vond’ (PCAOB, 2013) en doordat de kernpunten dienen als ‘een stappenplan dat gebruikers helpt om te navigeren door de vaak complexe financiële verslagen en de gebruikers helpt om te focussen op aangelegenheden die belangrijk voor hun besluitvorming kunnen zijn’ (IAASB, 2015).

Uit bovenstaande blijkt dat de IAASB en de PCAOB de intentie hebben dat de kernpunten van de controle een toegevoegde waarde leveren voor het inzicht dat het jaarrapport geeft. Om deze intentie te toetsen in de praktijk zijn in paragraaf 5.1 een aantal artikelen samengevat, welke samen met bovenstaande uitspraken van de PCAOB en de IAASB worden gebruikt als basis voor de interviews. De interviews worden besproken in paragraaf 5.2, waarna wordt afgesloten met een conclusie in paragraaf 5.3. De conclusie beantwoordt deelvraag 5, namelijk:

‘In hoeverre is het opnemen van kernpunten in de nieuwe controleverklaring van toegevoegde waarde voor het inzicht dat het jaarrapport geeft?’

5.1 Artikelen toegevoegde waarde kernpunten van de controle

Diverse artikelen geven een oordeel over de toegevoegde waarde die de nieuwe controleverklaring heeft voor het inzicht van de gebruikers van de jaarrekening. Zo is Eumedion⁸ van mening dat ‘met de uitgebreide controleverklaring de signaleringsfunctie van de accountant beter tot haar recht komt en zij aldus kan bijdragen aan het terugwinnen van maatschappelijk vertrouwen in de controlewerkzaamheden van de accountant’ (Eumedion, 2014).

Uit een onderzoek van PwC⁹ blijkt dat 68 kernpunten zijn genoemd in 17 controleverklaringen bij de jaarrekening 2013. Van deze kernpunten blijkt dat ongeveer een derde specifieke risico’s betreffen welke niet zijn beschreven in het risicoprofiel in het jaarrapport, PwC concludeert hieruit dat de kernpunten derhalve een hoog informatiegehalte hebben en daarmee een toegevoegde waarde leveren voor het inzicht dat het jaarrapport geeft (Brouwer, Eimers, Groot, & Groot, 2014). Wel kan dit leiden tot vragen vanuit de gebruikers van de jaarrekening waarom de accountant aandachtsgebieden (kernpunten) benoemt welke niet door de cliënt zijn beschreven in het strategisch risicoprofiel. De reden hierachter is dat in het strategisch risicoprofiel de voornaamste bedrijfsrisico’s worden benoemd, waar de nieuwe controleverklaring specifiek ingaat op financiële

⁸ ‘Eumedion behartigt de belangen van de bij haar aangesloten institutionele beleggers op het gebied van corporate governance en duurzaamheid’ (Eumedion, 2014).

⁹ Een benchmark rapport over de eerste ervaringen met de nieuwe controleverklaring, betreft jaarrekening 2013.

verslagleggingsrisico's (Brouwer, Eimers, Groot, & Groot, 2014). Echter, voor de gebruikers van de jaarrekening is deze reden niet waarneembaar en zou dit derhalve kunnen leiden tot een mogelijke verwachtingskloof, zo stellen de auteurs van het stuk 'Klare taal!'. De auteurs geven meteen een oplossing om deze mogelijke verwachtingskloof te dichten, namelijk hetgeen in het Verenigd Koninkrijk wordt toegepast: een aansluiting naar het verslag van het audit comité. In het Verenigd Koninkrijk geeft het audit comité in haar verslag een beschrijving van de meest significante risico's welke zijn gerelateerd aan de jaarrekening en sluiten de kernpunten van de controle hierop aan. Dit ondervangt dan de mogelijke verschillen tussen het strategisch risicoprofiel en de kernpunten in de controleverklaring. (Brouwer, Eimers, Groot, & Groot, 2014)

Martijn Huiskers, werkzaam bij KPMG, stelt in een interview met accountancynieuws.nl dat middels de kernpunten van de controle geen nieuwe informatie naar buiten wordt gebracht over de cliënt maar dat alleen maar relevante informatie voor de controle naar buiten wordt gebracht (Heitling, 2014). Dit zou kunnen leiden tot de conclusie dat de kernpunten van de controle geen toegevoegde waarde leveren voor het inzicht dat het jaarrapport geeft, maar dat ze wel een toegevoegde waarde leveren voor het inzicht in de controlewerkzaamheden van de accountant en waar de accountant de meeste tijd en aandacht aan heeft besteed.

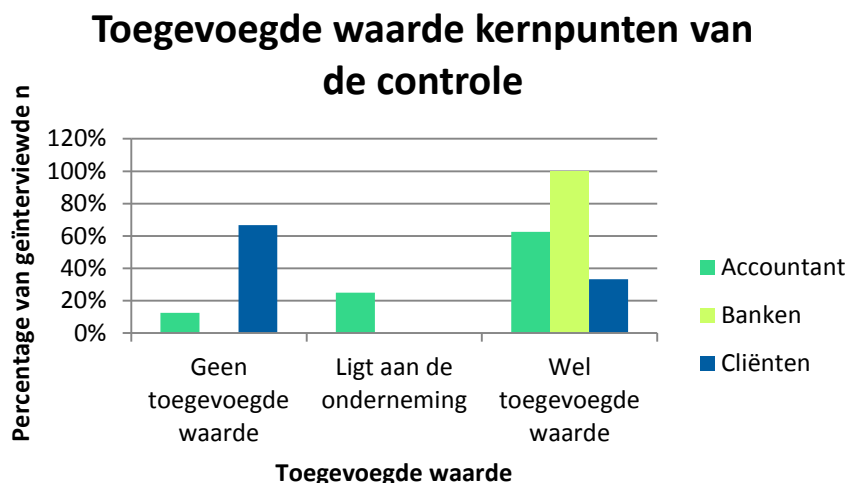
Strating en De Bos daarentegen laten in het midden of de nieuwe controleverklaring toegevoegde waarde heeft voor het inzicht dat het jaarrapport geeft of dat het net inzicht geeft in de controlewerkzaamheden van de accountant. Wel concluderen zij dat de nieuwe controleverklaring informatiever is en daarmee in de behoefte van het maatschappelijk verkeer voorziet. Tevens vermelden ze dat de kwaliteit van de communicatie van de accountant verbetert door de nieuwe controleverklaring. De accountant geeft namelijk meer (kwalitatieve) informatie over zijn controle dat een gebruiker van de jaarrekening meer comfort geeft bij het nemen van beslissingen op basis van de jaarrekening en de daarbij behorende controleverklaring (Strating & de Bos, 2014).

5.2 Toegevoegde waarde in de praktijk

In deze paragraaf wordt in kaart gebracht of en in hoeverre accountants, cliënten en kredietverschaffers de kernpunten van toegevoegde waarde vinden. Tevens komt aan bod hoe deze drie partijen denken over de toekomst van de nieuwe controleverklaring.

5.2.1 Toegevoegde waarde

De toegevoegde waarde van de kernpunten van de controle is, zoals blijkt uit Figuur 12, beperkt tot voornamelijk de accountants en de banken. Van de accountants ziet 63% de toegevoegde waarde van de controleverklaring, van de banken ziet 100% de toegevoegde waarde en van de cliënten maar 33%. In de komende alinea's wordt onderzocht waarop de geïnterviewde personen hun keuze voor wel of geen toegevoegde waarde baseren.

Figuur 12 Toegevoegde waarde kernpunten van de controle (bron: uitkomst van interviews).

Accountants

Het merendeel van de accountants (63%) is van mening dat de nieuwe controleverklaring van toegevoegde waarde is voor de diensten die zij leveren. 25% is van mening dat het afhankelijk is van de cliënt, zij geven aan dat er soms cliënten zijn waarbij liever minder informatie wordt prijsgegeven over de controle (Lutters, 2015). Tevens is het mogelijk dat er bijvoorbeeld in 2014 zes mogelijke kernpunten zijn, waarvan er drie in de controleverklaring worden opgenomen, vervolgens vindt er in 2015 een gebeurtenis plaats op het gebied van een van de overige significante risico's, waardoor de onderneming in moeilijkheden komt. In dit geval zal de accountant hierop worden aangesproken aangezien het geen kernpunt is geweest. Dit zal leiden tot het afleggen van veel verantwoording, wat in de ogen van de accountant allemaal niet nodig zal zijn, aangezien het voor hem zelf duidelijk is waarom het risico niet als kernpunt is aangemerkt. (Rammeloo, 2015). Een van de accountants ziet geen toegevoegde waarde in de nieuwe controleverklaring. 'Een leek kan aan de hand van het jaarverslag bepalen welke aspecten worden genoemd als kernpunten van de controle, daarnaast is het zo dat de accountant alleen vermeld waarnaar het team heeft gekeken in de controle en niet dat er wordt vermeld wat hij ervan vindt' (Pluymakers, 2015), 'de verwachtingskloof zal nog steeds bestaan'. Wat de verwachtingskloof betreft geven meerdere accountants aan dat de verwachtingskloof goed moet worden gemanaged. Hiermee wordt bedoeld dat steeds opnieuw moet worden gemeten wat de verwachting is van het maatschappelijk verkeer en op welke wijze de accountants hier invulling aan kunnen geven. 'Het zou goed kunnen dat het maatschappelijk verkeer steeds meer en meer gaat verlangen van de accountant, het zou jammer zijn indien er straks onredelijke verwachtingen bestaan over ons werk' (Smeets, 2015).

Qua efficiency is de oude verklaring beter, op het gebied van informatiewaarde en effectiviteit haalt de oude verklaring het echter niet bij de nieuwe verklaring. (Silverentand, 2015). De belangrijkste wijziging is volgens Peter Eimers (Eimers, 2015) dat 'de accountant de luiken opent voor de gebruiker van de jaarrekening (vooral stakeholders) waarbij observaties welke de accountant heeft opgedaan in de controle worden gedeeld. Hiermee komt de authentieke accountant weer terug en wordt het keurslijf van allemaal dezelfde verklaringen verleden tijd. Met de authentieke accountant wordt bedoeld dat de aftekenende accountant als het ware een 'gouden' pen in handen krijgt om open te

rapporteren over de controle naar de gebruikers van de verklaring. Dit is namelijk zijn bestaansrecht: goed controleren en relevant rapporteren.’ Hier ligt dan ook de toegevoegde waarde voor de accountant, het transparant kunnen communiceren naar de buitenwereld toe. Dit komt overeen met de toegevoegde waarde van de nieuwe controleverklaring volgens Strating en de Bos en Martijn Huiskers (2014).

Cliënten

Van de drie geïnterviewde cliënten delen er twee de opinie dat de kernpunten van de controle geen toegevoegde waarde hebben. Zij zijn van mening dat de kernpunten niet meer vertellen over de onderneming dan dat al in het jaarverslag staat. ‘Het is een samenvatting van een samenvatting’ (Kersten, 2015). Tevens kan de accountant makkelijker worden aangesproken door het maatschappelijk verkeer op hetgeen is beschreven in de controleverklaring. Eén cliënt ziet wel de toegevoegde waarde van de kernpunten van de controle, de oude verklaring had de lengte van een a4tje waar geen cliënt specifieke informatie in werd genoemd. De nieuwe verklaring geeft vooral de stakeholders een duidelijker beeld van de aard van de kernpunten van de controle. ‘Zolang deze verklaring toegevoegde waarde heeft voor de stakeholders van mijn onderneming, heeft de verklaring ook voor mij toegevoegde waarde’ (Linssen, 2015).

De cliënten welke geen toegevoegde waarde zien in de kernpunten van de controle delen hiernaast de mening dat de accountant eerst de kwaliteit van de controle moet verbeteren voordat transparantie naar de buitenwereld aan de orde is. ‘Legt de nieuwe controleverklaring nog wel de nadruk op het doel van de controle, namelijk het doen van de juiste dingen?’ (Kersten, 2015). De derde geïnterviewde cliënt kan zich deels vinden in het verbeteren van de kwaliteit van de controle, door alle druk van externe toezichthouders (vooral op het gebied van dossiervorming) is er minder tijd over om goed te auditen. ‘Interpretatie en gevoel bij de cijfers zijn zeer belangrijk voor een goede kwaliteit van de controle, echter door alle checklists van de AFM is er geen tijd voor de accountant om zelf dit gevoel te krijgen. Dit is het grootste gevaar waar we tegenaanlopen, groter dan een verwachtingskloof tussen het maatschappelijk verkeer en de accountant.’ (Linssen, 2015).

Wel zien alle drie de cliënten de toegevoegde waarde in van de materialiteitsparagraaf en de paragraaf betreffende de reikwijdte van de scope. Hierbij wordt wel een kanttekening gemaakt ten aanzien van de materialiteit: ‘In de controleverklaring wordt vermeld dat 0,5% van de omzet wordt genomen als zijnde materialiteit, dit is een prima percentage, echter er staat nergens vermeld waarom het 0,5% is en niet bijvoorbeeld 1,0%, wel vind ik het heel mooi dat de grens waarboven fouten worden gerapporteerd aan het management wordt vermeld’ (Bröcheler, 2015). Wat de reikwijdte van de scope betreft wordt door een cliënt opgemerkt dat deze paragraaf toegevoegde waarde heeft indien de accountant gebruik heeft gemaakt van andere accountants en niet zozeer indien alleen wordt vermeld hoeveel procent van de omzet er is gecontroleerd bij de deelnemingen (Kersten, 2015).

Ten aanzien van de toegevoegde waarde voor de cliënten is 62% van de accountants van mening dat de cliënt geen toegevoegde waarde ziet in de kernpunten van de controle. Wel zullen ze geïnteresseerd zijn in de vorm en toonzetting van de tekst. Dit komt overeen met het feit dat 66% van de cliënten aangeeft dat zij geen toegevoegde waarde zien in de kernpunten van de controle. 38% van de accountants is van mening dat de cliënt baat heeft bij de controleverklaring omdat ze nu

min of meer worden gedwongen om actie te ondernemen op deze punten. Slechts 12% denkt dat de cliënt sceptisch tegenover de nieuwe controleverklaring staat en dat het voor hen niet veel toegevoegde waarde heeft.

Kredietverschaffers

Beide geïnterviewde kredietverschaffers delen de mening dat de nieuwe controleverklaring en de daarin opgenomen kernpunten van toegevoegde waarde zijn. 'Als het kernpunt belangrijk is geweest voor de accountantscontrole, dan is het veelal ook belangrijk voor kredietverschaffers en waarschijnlijk ook voor overige stakeholders' (Scheepers, 2015). Wel geven zij aan dat de kernpunten van de controle vooral van toegevoegde waarde zijn voor hen om te kijken waar meer aandacht aan kan worden besteed bij de analyse van de jaarcijfers. De banken voeren zelf een grondige analyse uit op het jaarrapport, 'de kernpunten van de controle helpen ons niet om meer inzicht in het jaarrapport te krijgen, wel om meer inzicht te krijgen in belangrijke aspecten voor de accountant' (Dinnessen, 2015). Echter uit hoofdstuk 4 is gebleken dat de kredietverschaffers graag de toelichting van de onderneming willen zien naast de kernpunten. Dit kan erop wijzen dat de kernpunten van de controle toch als een soort navigatie dienen voor de lezer. Wellicht is dit effect bij de kredietverschaffers minder groot, omdat zij al het hele jaarrapport analyseren. Voor andere gebruikers van het jaarrapport zou dit effect groter kunnen zijn. Dit effect sluit aan de intentie van de PCAOB en de IAASB.

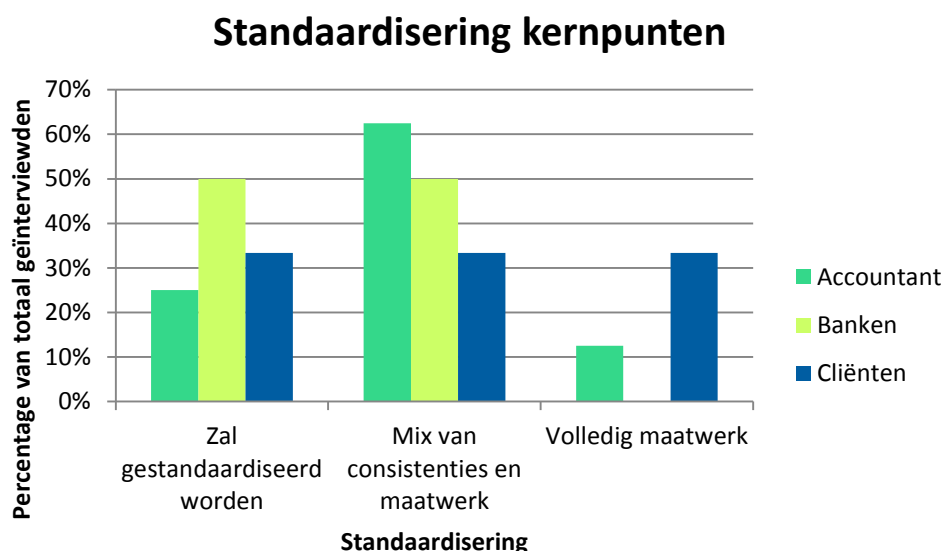
Een kredietverschaffer beveelt aan dat accountants beter eerst de controle en de kwaliteit hiervan kunnen aanpakken. Dit zou het vertrouwen van het maatschappelijker verkeer in de accountant meer verhogen dan het aanpakken van de communicatie tussen de accountant en het maatschappelijk verkeer (Dinnessen, 2015). Dit betekent echter niet dat het geen goed initiatief is om opener te communiceren over de controle.

De meeste accountants staan sceptisch tegenover de toegevoegde waarde van de kernpunten van de controle voor de kredietverschaffers. Het zal liggen aan de kernpunten van de controle of de banken er de toegevoegde waarde van inzien (Lutters, 2015), zolang deze niet standaard zijn zal de bank er waarde aan hechten (Rammeloo, 2015). De nieuwe controleverklaring is alleen van toegevoegde waarde voor het maatschappelijk verkeer indien de tekst niet wordt gestandaardiseerd (Silverentand, 2015). Een accountant is van mening dat de banken zich meer zullen interesseren voor andere aspecten van het jaarverslag, zoals cashflows, dan voor de controleverklaring (Pol, 2015). Er zijn echter ook accountants die van mening zijn dat de kredietverschaffers enthousiast zijn over de nieuwe controleverklaring en hier derhalve ook de toegevoegde waarde van inzien (Heijster, 2015). Hier kunnen dus enkele verschillen worden geconstateerd tussen wat de kredietverschaffers werkelijk vinden en wat de accountant denkt wat de kredietverschaffer vindt.

Een van de cliënten is van mening dat de kredietverschaffers alleen geïnteresseerd zullen zijn in de opinie van de accountant. Gezien deze nu vooraan in de controleverklaring staat is de cliënt dan ook van mening dat de kredietverschaffers niet verder zullen lezen dan de eerste paragraaf (Kersten, 2015). De kredietverschaffers geven echter beide aan dat zij wel degelijk verder lezen dan de opinie.

5.2.2 Toekomst nieuwe controleverklaring

Uit de vorige paragraaf is gebleken dat enkele personen uiten dat de toegevoegde waarde van de kernpunten van de controle alleen bestaat indien de tekst niet wordt gestandaardiseerd. In deze paragraaf wordt daarom in kaart gebracht in welke mate de geïnterviewde partijen verwachten dat dit kan gebeuren en welk toekomstbeeld zij hebben voor de controleverklaring.

Figuur 13 Standaardisering kernpunten (bron: uitkomst van interviews).

Uit onderzoek blijkt dat het merendeel van de accountants (63%) van mening is dat de nieuwe controleverklaring in de toekomst een mix wordt van standaardisering en maatwerk. De meeste accountants vinden het belangrijk dat de kernpunten cliënt specifiek worden bepaald, waarbij in de rapportering van de kernpunten een standaardisatie te zien zal zijn opdat de organisatie wel uniformiteit heeft (Smeets, 2015), (Pol, 2015), (Lutters, 2015). Voor de toelichting zullen bij vergelijkbare omstandigheden tussen verschillende cliënten consistenties worden gezocht, opdat niet iedere individu anders met de controleverklaring omgaat (Silverentand, 2015). Er kan ook een mix zijn van standaardisatie en interactiviteit binnen een cliënt in opvolgende jaren. Dit is in 2014 ook al zichtbaar geweest bij diverse cliënten welke in 2013 vrijwillig de nieuwe controleverklaring hebben opgenomen. Dit vloeit voort uit een niet veranderd risicoprofiel van de cliënt (Heijster, 2015). Dit wordt ook erkend door de voorzitter van het Adviescollege Beroepsreglementering van de NBA: 'Er moet geen vrees zijn voor het ontstaan van een standaard tekst. Door het bepalen van de kernpunten zijn in de verklaring van een betreffend jaar de dan van toepassing zijnde topics opgenomen in de verklaring, wanneer dit dezelfde kernpunten zijn dan in het jaar ervoor dan is de formulering op basis van voortschrijdend inzicht toch anders. Dat hebben we ook gezien bij de ondernemingen waar vorig jaar ook al een nieuwe controleverklaring is toegepast.' (Eimers, 2015). Deze accountant is derhalve ook van mening dat de nieuwe controleverklaring ook in de toekomst volledig maatwerk blijft. Er zijn echter ook accountants van mening dat de nieuwe controleverklaring grotendeels wordt gestandaardiseerd. Alleen indien er iets incidenteels gebeurt wat een grote impact heeft, dan zal dit worden vermeld (Rammeloo, 2015).

De kredietverschaffers hebben een verdeelde mening, de een meent dat de controleverklaring weer gestandaardiseerd zal worden en de ander meent dat het een mix wordt van consistenties en maatwerk. Over de toekomst van de controleverklaring denken zij dat de verklaring alleen maar uitgebreider zal worden, daar het maatschappelijk verkeer alleen maar meer zal gaan verlangen van de accountant (Dinnessen, 2015).

De mening van de cliënten is evenredig verdeeld rondom standaardisering van de kernpunten, zie Figuur 13. Wel zijn ze het alle drie eens dat de bepaling van kernpunten niet gestandaardiseerd kan en zal worden. Wat betreft de toelichting op de kernpunten zijn de meningen verdeeld. Een cliënt is van mening dat de controleverklaring zich niet leent om stramienmatig te worden ingevuld (Bröcheler, 2015) waar een andere cliënt van mening is dat indien van jaar tot jaar dezelfde kernpunten worden benoemd dit wel het geval zal zijn (Kersten, 2015). Over de toekomst van de controleverklaring zijn ze het alle drie met elkaar eens, namelijk dat de controleverklaring niet uitgebreider moet worden, meer informatie verstrekken is namelijk de verantwoordelijkheid van de onderneming en niet die van de accountant.

5.3 Conclusie

In dit hoofdstuk is onderzoek gedaan om antwoord te geven op de laatste deelvraag: *‘In hoeverre is het opnemen van kernpunten in de nieuwe controleverklaring van toegevoegde waarde voor het inzicht dat het jaarrapport geeft?’*

Uit de artikelen blijkt dat het merendeel uitgaat van een toegevoegde waarde voor het inzicht dat de kernpunten geven in de controlewerkzaamheden van de accountant en slechts één artikel gaat ervan uit dat de kernpunten meer inzicht in het jaarrapport geven. De accountants zijn van mening dat de nieuwe controleverklaring bijdraagt aan een beter begrip van het maatschappelijk verkeer over de werkzaamheden die zijn uitgevoerd door de accountant tijdens de controle. De cliënten delen dit uitgangspunt echter niet, zij zijn van mening dat de kernpunten van de controle een samenvatting zijn van hetgeen zij reeds hebben benoemd in het jaarrapport, voor hen zijn de kernpunten dus niet van toegevoegde waarde. De kredietverschaffers zijn van mening dat voor hen en andere gebruikers van het jaarrapport het van toegevoegde waarde is dat de kernpunten de lezer wijzen op de aandachtsgebieden in het jaarrapport welke van belang kunnen zijn voor de besluitvorming van de gebruiker van de jaarrekening. Dit sluit aan bij de uitspraken van de PCAOB en de IAASB en daarmee bij de intentie dat de kernpunten een toegevoegde waarde leveren voor het inzicht dat het jaarrapport geeft, dit in tegenstelling tot de verwachting van de accountants.

Op basis van de hierboven beschreven uitgangspunten kan worden geconcludeerd dat wanneer zich geen significante bijzonderheden voordoen gedurende een boekjaar, de toegevoegde waarde van de kernpunten voor het inzicht dat het jaarrapport geeft beperkt is. Als dit wel het geval is, dan zal de toegevoegde waarde groter zijn, vooral indien de kernpunten niet in de risicoparagraaf zijn opgenomen. Wel leveren de kernpunten van de controle een hoge toegevoegde waarde voor het inzicht in de controlewerkzaamheden van de accountant. Om ervoor te zorgen dat de toegevoegde waarde van verschillende kernpunten gelijk is, is het van belang dat de toelichtingen op de kernpunten qua inhoud vergelijkbaar zijn.

6 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt een afsluitende conclusie geformuleerd ten aanzien van de centrale vraagstelling:

‘In hoeverre is het mogelijk een uniforme werkwijze te hanteren om de kernpunten van de controle te bepalen en toe te lichten in de nieuwe controleverklaring opdat deze aansluiten bij de behoeften van de cliënt en de kredietverschaffers?’

Hieruit vloeien aanbevelingen voort aan accountantskantoren welke de nieuwe controleverklaring verstrekken.

6.1 Conclusies

Op basis van het uitgevoerde onderzoek kunnen de volgende conclusies worden getrokken, enkele van deze conclusies worden onderaan de opsomming toegelicht:

- Aangaande het bepalen van de kernpunten van de controle:
 - het is niet mogelijk het proces rondom het bepalen van de kernpunten verder te standaardiseren door aspecten als:
 - professionele oordeelsvorming;
 - cliënt specifieke situaties;
- Aangaande het toelichten van de kernpunten van de controle:
 - in het kader van vergelijkbaarheid is verdere standaardisatie noodzakelijk op de volgende gebieden:
 - verwijzingen naar het jaarverslag;
 - uitleg over de reden waarom een risico als kernpunt is aangemerkt;
 - cliënt specifieke beschrijving van het kernpunt;
- Informatiebehoeften cliënten aangaande de kernpunten van de controle:
 - de geïnterviewde cliënten vinden de door de accountant gekozen kernpunten aansluiten bij de interne risicoanalyse en hebben hierdoor geen specifieke informatiebehoeften ten aanzien van het bepalen van de kernpunten;
 - de geïnterviewde cliënten vinden de toelichtingen toereikend en hechten veel waarde aan de formulering van de toelichting;
- Informatiebehoeften kredietverschaffers aangaande de kernpunten van de controle:
 - informatiewaarde kernpunten voor de kredietverschaffer:
 - veel waarde wordt gehecht aan kernpunten over claims, bankconvenanten, omzetverantwoording en inkoopbonussen;
 - weinig waarde wordt gehecht aan het kernpunt goodwill;
- Het opnemen van een deelconclusie per kernpunt wordt door cliënten en kredietverschaffers van toegevoegde waarde gezien in tegenstelling tot de accountants, zij vinden het niet wenselijk aangezien er een oordeel wordt verstrekt over de jaarrekening als geheel en niet per kernpunt;

- Buiten de kernpunten om hebben de geïnterviewde cliënten behoefte aan begeleiding van de accountant op het gebied van ondernemingsrisico's, hierin kan de accountant op grond van wetgeving echter niet aan voldoen;
- Niet alle kernpunten worden in de risicoparagraaf in het jaarrapport vermeld, omdat in de risicoparagraaf de voornaamste bedrijfsrisico's worden benoemd en de nieuwe controleverklaring specifiek ingaat op financiële verslagleggingsrisico's;
- De kernpunten hebben toegevoegde waarde voor het inzicht in de controlewerkzaamheden van de accountant;
- Kredietverschaffers hebben behoefte aan een cijferbeoordeling van de accountant en informatie omtrent de investeringsverplichtingen.

In het proces rondom het bepalen van de kernpunten van de controle zijn uniforme stappen gesignaleerd, namelijk dat alle accountants beginnen met het opstellen van de kernpunten van de controle voorafgaand aan de controle en dat er wordt uitgegaan van significante risico's. Buiten de reeds gesignaleerde uniforme stappen is het niet wenselijk dat er meer wordt gestandaardiseerd. Het doel van de nieuwe controleverklaring is namelijk dat er cliënt specifieke informatie wordt gerapporteerd, de gekozen kernpunten zijn dus altijd afhankelijk van de situatie van de cliënt. Tevens is het door professionele oordeelsvorming van de accountant niet mogelijk om het bepalen van de kernpunten van de controle te standaardiseren.

In het onderzoek is geconstateerd dat de toelichtingen in veel gevallen niet vergelijkbaar zijn met elkaar, tevens zijn er in het proces rondom het toelichten van de kernpunten van de controle nog geen uniforme stappen geconstateerd. Om vergelijking van controleverklaringen mogelijk te maken, is het noodzakelijk dat er meer stappen in het proces worden gestandaardiseerd.

Tevens blijkt uit het onderzoek dat slechts enkele kernpunten van de controle zijn vermeld in de risicoparagraaf van het jaarverslag. Dit zou kunnen wijzen op een hoog aanvullend informatiegehalte van de overige kernpunten. De reden achter het niet opnemen van kernpunten in de risicoparagraaf is dat in de risicoparagraaf de voornaamste bedrijfsrisico's worden benoemd, waar de nieuwe controleverklaring specifiek ingaat op risico's in het kader van de jaarrekening. Echter, voor de gebruikers van de jaarrekening is deze reden niet waarneembaar en zou dit derhalve kunnen leiden tot een nieuwe verwachtingskloof.

Accountants zijn van mening dat indien het risicoprofiel van de cliënt gelijk blijft, de kernpunten van de controle van beperkte toegevoegde waarde zijn voor het inzicht in het jaarrapport. De kredietverschaffers zijn deze mening niet toegedaan, zij stellen dat de kernpunten van de controle de gebruiker van de jaarrekening wijst op de aandachtsgebieden en op deze wijze helpt bij het besluitvormingsproces. Ook leveren de kernpunten meer inzicht in de controlewerkzaamheden van de accountant.

6.2 Aanbevelingen

Op basis van de hierboven beschreven conclusies kunnen de volgende aanbevelingen worden gedaan ten aanzien van de kernpunten van de controle:

- Bij het bepalen van de kernpunten rekening houden met de kernpunten welke over het algemeen een hoog informatief gehalte hebben voor de gebruiker van de jaarrekening;
- Het ontwikkelen van een stramien waardoor meer stappen in het proces rondom het toelichten van de kernpunten worden gestandaardiseerd, waaronder de aspecten welke in de vorige paragraaf zijn benoemd, maar ook:
 - bij kernpunten van gelijke aard moeten dezelfde controlewerkzaamheden worden toegelicht en moeten dezelfde aspecten van de omschrijving van het kernpunt aan bod komen, dit kan worden gerealiseerd door in het stappenplan aan te geven welke aspecten in de toelichting moeten voorkomen indien de aard van het kernpunt voldoet aan de beschrijving in het stramien;
 - hierbij is het aan de accountant om deze aspecten te formuleren op de door hem gekozen wijze;
- Aangezien niet alle kernpunten in de risicoparagraaf voorkomen is het aan te bevelen dat het audit comité in haar verslag een aansluiting maakt tussen de kernpunten van de controle en de belangrijkste significante risico's ten aanzien van de jaarrekening.

Verder is het aan te bevelen dat er verder onderzoek wordt gedaan naar de volgende aspecten:

- De mogelijkheid voor het opnemen van een cijferbeoordeling van de accountant bij de jaarrekening;
- De mogelijkheid voor het opnemen van een paragraaf aangaande investeringsverplichtingen in de nieuwe controleverklaring.

Summary

There are different theories which explain and analyze the need for auditing. One of these theories is the 'theory of inspired confidence' from prof. Th. Limperg jr. (1926). The theory of inspired confidence states that once the society does not trust the judgment of the auditor anymore, the audit is useless. An essential problem is that the society practically no longer has faith in the auditor. Following international developments, the NBA made the new auditor's report mandatory for all public interest entities (PIEs) for financial statements regarding 2014. The new auditor's report is a way to restore the faith of the society in the auditor. The NBA wants to achieve this because the new auditor's report is more detailed and entity specific than the old auditor's report, whereby the approach of the audit will be more transparent to the users of the financial statements.

One of the new entity specific sections contains information about the key audit matters. The accounting practice calls for uniformity in determining key audit matters and the explanation of these matters. The purpose of this research is to map differences, for the sectors manufacturing and retail, between how different auditors define and explain key audit matters. In addition, the purpose is to investigate whether it's possible to establish a uniform procedure for this process, so that the defined key audit matters and their explanation match with the information needs from clients and lenders. This objective is also the demarcation of the research and the research question. This leads to the following central question, which is answered by conducting a literature review, interviews and several case studies: 'To what extent is it possible to apply a uniform procedure to define and explain key audit matters in the new auditor's report in order that these key audit matters meet the needs of the client and the lenders?'

There are several differences between the new and the old auditor's report. First, the order of information in the auditor's report has been modified by, among others, placing the auditor's opinion at the beginning. Secondly, new sections have been added to the auditor's report. This concerns sections on materiality, on the scope of the audit and on the key audit matters. The last difference concerns the writing style of the auditor's report, by adapting it, the auditor's report had become more readable for its users. In general, auditors are more clearly in the new auditor's report to users, and thereby more transparent, about the approach of the audit and what the key audit matters have been.

The starting point for defining the key audit matters are the significant risks. Nevertheless, not all significant risks are by definition key audit matters. It is the task of the auditor to determine from his professional judgment which significant risks he finds 'key' and which are not, this often depends on the situation of the client. Hence, it is not possible to define an uniform procedure regarding defining the key audit matters. Though it is possible that the auditor takes into consideration which key audit matters are of high value for the lenders. The lenders highly value key audit matters concerning claims, bank covenants, revenue recognition and purchase bonuses. They place less value on the key audit matter 'goodwill'.

When the risk profile of the client stays the same and there occur no specific situations, the added value of the key audit matters for the insight that the annual report gives is limited. Whenever this is

the case, the added value will be greater, in particular when the key audit matters are not included in the risk paragraph. However, the key audit matters provide a high added value in understanding which work the auditor performed. To ensure that the added value of multiple key audit matters is equal, it is important that the disclosures are comparable when the key audit matters have the same terms of content. Based on this, it is necessary that more steps in the process will be standardized. However, it is not possible to define a completely uniform procedure, considering the auditor needs to retain his freedom to write the disclosure client specific. The aspects which have not been standardized yet include references to the annual report and disclosure on the basis for the significant risk to be a key audit matter. Also, whenever the nature of key audit matters are equal, the same aspects of the audit and of the key audit matter must be disclosed. It is recommended to develop a framework in which a roadmap is included for several (most frequently mentioned) key audit matters. The roadmap indicates what aspects must be disclosed if the nature of the key audit matter meets the description as given in the framework, in which the auditor has the freedom how he formulates the disclosure.

Furthermore, clients and lenders have a need for findings per key audit matter, however, it is not desirable to formulate the findings per key audit matter given the fact that the auditor gives his opinion on the annual report as a whole and not per key audit matter. It is also possible in the future to include information about investment obligations of the client in the new auditor's report. The lenders have an information need on this matter. Besides the findings per key audit matter, the clients have no needs regarding the key audit matters in which the auditor can provide. They do have a need to receive more guidance from the auditor regarding business risks, however this is a need which the auditor cannot fulfil, since the law prevents this.

Finally, it appears that only a few key audit matters are also mentioned in the risk paragraph in the annual report. The reason behind this, is that the risk paragraph includes the major business risks, where the new auditor's report specifically addresses financial reporting risks. However, this reason is not perceptible for the user of the annual report, which could lead to a new expectation gap. It is recommended that the audit committee makes a connection in her report between the key audit matters and the main significant risks regarding the financial statements.

Reflectie op onderzoek

In de periode van 9 februari 2015 tot en met 14 mei 2015 heb ik mijn afstudeerstage gelopen bij EY te Maastricht. Gedurende deze 14 weken heb ik 6 weken aan mijn scriptie gewerkt en daarnaast 8 weken meegelopen in de auditpraktijk. Deze verhouding is zo ontstaan doordat ik in mijn derde leerjaar gedurende drie maanden mijn beroeps opleidende stage heb gelopen bij EY te Maastricht.

Het onderwerp van mijn scriptie, kernpunten van de controle, is een zeer actueel onderwerp, dit maakte het aan de ene kant een onderwerp waarover veel informatie is te vinden en waarover accountants graag praten en aan de andere kant ben ik ook tegen moeilijkheden aangelopen doordat het onderwerp soms té nieuw was. Dit is namelijk het eerste jaar dat de nieuwe controleverklaring verplicht wordt gesteld door de NBA.

Enkele moeilijkheden waar ik tegenaan ben gelopen zijn:

- Ik heb geprobeerd te zoeken naar een manier om van een bepaald bedrijf zowel de accountant, het bedrijf als de bank die ze gebruiken te interviewen, helaas is dit niet mogelijk geweest doordat de cliënt het vaak verhinderde dat ik met hun huisbankier ging praten;
- ik heb een zeer beperkt aantal personen kunnen interviewen, dit komt vaak door verandering van de accountant, zij sturen namelijk niet graag een stagiair naar hun cliënten, maar ook door de beperkte hoeveelheid kredietverschaffers. Hierdoor zijn de resultaten niet altijd representatief voor de werkelijkheid;
- door de verhouding meelopen/scriptie schrijven had ik maar weinig weken op het laatste om de interviews te plannen, waardoor er veel tijdsdruk was rondom het go/no go inlevermoment;
- ten slotte was het soms moeilijk om de echte mening van een persoon naar boven te krijgen in een interview, veel mensen (met name accountants) hielden zich op de vlakte bij vragen over moeilijkheden in het proces.

Het voordeel dat dit onderwerp meebrengt, is dat jaarrekeningen openbaar zijn en daarmee ook de kernpunten van de controle, ik kon hierdoor open communiceren over mijn scriptieonderwerp. De informatie die ik heb vergaard door middel van de interviews heb ik pas open gecommuniceerd in mijn scriptie na toestemming van de geïnterviewde. Bij de moeilijkheden heb ik beschreven dat het soms moeilijk was om de echte mening naar boven te krijgen, echter ik heb ook interviews gevoerd waar de geïnterviewde zeer openhartig was over 'moeilijke' kwesties. Deze interviews zijn meestal die waar ik persoonlijk van had verwacht dat er minder respons zou komen vanuit de personen.

Ik heb mijn scriptie op een onafhankelijke wijze geschreven. Mijn centrale vraagstelling gaat over het zoeken naar uniformiteit in het bepalen en toelichten van de kernpunten van de controle. Om uniformiteit te kunnen zoeken is het wel van belang dat verschillende accountants, cliënten en banken worden geïnterviewd. Ik heb met veel verschillende mensen contact gehad, waar ik tevens ontzettend veel van heb geleerd. Dit waarborgt mijn onafhankelijkheid tegenover het scriptieonderwerp. Mijn scriptie vertegenwoordigt de visies van vier verschillende kantoren, wel is het zo dat ik bij EY meer mensen heb kunnen interviewen dan bij de overige 'big four' kantoren. Dit komt door de tijdsdruk op het einde en de toegankelijkheid van andere accountants. Ik heb dit niet

als een probleem ervaren bij het uitvoeren van mijn onderzoek en ik ben derhalve onafhankelijk gebleven.

Dit onderzoek heeft ook mogelijkheden geboden om aan verscheidene competenties te werken, zoals het ontwikkelen van interviewtechnieken, het lezen en doorgronden van wetenschappelijke artikelen en werken met deadlines. Op alle drie deze gebieden heb ik mezelf verder kunnen ontwikkelen.

Afsluitend kan ik stellen dat ik tevreden ben over het verloop van het onderzoek en de uitkomsten hiervan.

Literatuurlijst

- Aarts, L. (2015, mei 21). Convenanten. (T. Philippi, Interviewer)
- AFM. (2006). *Vergunningwijzer WTA, begrippenlijst*. Amsterdam: AFM.
- Ahold. (2015). *Annual Report 2014*. Zaandam: Koninklijke Ahold N.V.
- Ahold. (2015). *Company Profile*. Opgeroepen op mei 6, 2015, van Ahold: <https://www.ahold.com/Ahold.htm#!/About-us/Company-profile.htm>
- ASML. (2015). *About ASML*. Opgeroepen op mei 6, 2015, van ASML: <http://www.asml.com/asml/show.do?ctx=271>
- ASML. (2015). *Annual Report 2014*. Veldhoven: ASML Holding N.V.
- Battes, P. (2015, januari 12). *Bouwbedrijven hebben het moeilijk*. Opgeroepen op mei 21, 2015, van FD: <http://fd.nl/economie-politiek/1088148/bouwbedrijven-hebben-het-moeilijk>
- Bed, B. (2015). *Jaarverslag 2014*. Uden: Beter Bed Holding N.V.
- Beter Bed. (2011). *Ondernemingsprofiel*. Opgeroepen op mei 6, 2015, van Beter Bed: <http://www.beterbedholding.nl/over+ons/organisatie/ondernemingsprofiel/cDU161-Ondernemingsprofiel.aspx>
- Bröcheler, M. (2015, mei 18). Nieuwe controleverklaring. (T. Philippi, Interviewer)
- Brouwer, A., Eimers, P., Groot, J. d., & Groot, F. d. (2014, april). *Klare taal!* Opgeroepen op april 30, 2015, van PwC: <http://www.pwc.nl/nl/assets/documents/pwc-klare-taal.pdf>
- De Hoge Waerder. (2014). *Begrippen financieren*. Opgeroepen op mei 18, 2015, van De Hoge Waerder - Corporate Finance: <http://dehoogewaerder-corporatefinance.nl/publicaties/begrippenlijst/begrippen-financieren/>
- Deloitte. (2015). *Controleverklaring ASML Holding N.V. 2014*. Eindhoven: Deloitte.
- Deloitte. (2015). *Controleverklaring Sligro Food Group N.V. 2014*. Breda: Deloitte.
- Dinnessen, G. (2015, april 29). Nieuwe controleverklaring. (T. Philippi, Interviewer)
- DSM. (2015). *Annual Report 2014*. Maastricht Aachen Airport: Koninklijke DSM N.V.
- DSM. (2015). *Over DSM*. Opgeroepen op mei 6, 2015, van DSM: http://www.dsm.com/countrysites/dsmnl/nl_NL/over-dsm.html
- Eimers, P. (2014, oktober 143). *Transparant over controle*. Opgeroepen op februari 9, 2015, van accountant.nl: <http://www.accountant.nl/Accountant/Debat/NBA/Transparant+over+de+controle.aspx>
- Eimers, P. (2015, mei 8). Nieuwe controleverklaring. (T. Philippi, Interviewer)
- ESAA. (2015, januari 15). *Resultaten tweede accountantspanel*. Opgeroepen op april 28, 2015, van accountant.nl: https://www.accountant.nl/contentassets/9f40b33f8f0747faa7681ca08367bef7/esaa_rapport_accountantspanel_jan2015.pdf
- Eumedion. (2014, november 17). *Eumedion steunt NBA-voorstel voor uitgebreidere controleverklaring*. Opgeroepen op april 30, 2015, van Eumedion: <http://www.eumedion.nl/nl/nieuws/eumedion-steunt-nba-voorstel-voor-uitgebreidere-controleverklaring>
- EY. (2013). *Controleverklaring DSM 2012*. Maastricht: EY.
- EY. (2013). *Controleverklaring Macintosh 2012*. Maastricht: EY.
- EY. (2014). *Controleverklaring Beter Bed Holding N.V. 2013*. Eindhoven: EY.
- EY. (2014). *Controleverklaring Macintosh Retail Group N.V. 2013*. Maastricht: EY.

- EY. (2014). *Controleverklaring Neways Electronics International N.V. 2013*. Eindhoven: EY.
- EY. (2014). *Handboek jaarrekening 2014*. EY.
- EY. (2015). Opgeroepen op februari 17, 2015, van EY: ey.com
- EY. (2015). *Controleverklaring Beter Bed Holding N.V. 2014*. Eindhoven: EY.
- EY. (2015). *Controleverklaring Koninklijke DSM N.V. 2014*. Maastricht: EY.
- EY. (2015). *Controleverklaring Macintosh Retail Group N.V. 2014*. Maastricht: EY.
- EY. (2015). *Controleverklaring Neways Electronics International N.V. 2014*. Eindhoven: EY.
- EY. (2015, januari 12). Handreiking voor het opstellen van de nieuwe controleverklaring.
- FRC. (z.d.). *About the FRC*. Opgeroepen op februari 26, 2015, van frc.org.uk: <https://www.frc.org.uk/About-the-FRC.aspx>
- Heijster, J. (2015, mei 11). Nieuwe controleverklaring. (T. Philippi, Interviewer)
- Heitling, F. (2014, maart 7). Key Audit Matters vertellen het verhaal achter de audit. *Accountancy Nieuws*, pp. 8-10.
- Hiller, D. (2014, juni 25). *Auditor reporting - the sea change*. Opgehaald van PwC: <http://www.pwc.com/gx/en/audit-services/corporate-reporting/publications/world-watch/articles/auditor-reporting-summary-of-developments.jhtml>
- IAASB. (2015, maart). *IAASB Main Agenda (March 2015)*. Opgeroepen op april 30, 2015, van IFAC: http://www2.ifac.org/system/files/meetings/files/20150316-IAASB-March_2015_Meeting-Agenda_Item_10-A-final.pdf
- Janićijević, S., Claes, P., & Lengkeek, R. (2012). *Risicomanagement*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.
- Kersten, C. (2015, mei 13). Nieuwe controleverklaring. (T. Philippi, Interviewer)
- Klijnsmit, P., Sodekamp, M., & Wallage, P. (2003, mei). Bedrijfsrisico's van de accountant en het Audit Risk Model. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, pp. 190-195.
- KPMG. (2013). *Controleverklaring Sligro 2012*. Rotterdam: KPMG.
- KPMG. (2014). *Controleverklaring Sligro Food Group N.V. 2013*. Rotterdam: KPMG.
- KPMG. (2015). *Controleverklaring Koninklijke Philips N.V. 2014*. Amsterdam: KPMG.
- KPMG. (2015). *Controleverklaring Rolls Royce 2014*. London, UK: KPMG.
- Linssen, H. (2015, mei 19). Nieuwe controleverklaring. (T. Philippi, Interviewer)
- Lutters, M. (2015, mei 12). Interview nieuwe controleverklaring. (T. Philippi, Interviewer)
- Macintosh. (2015). *Jaarverslag 2014*. Maastricht-Airport: Macintosh.
- Macintosh. (2015, april). *Profiel Macintosh Retail Group*. Opgeroepen op mei 6, 2015, van Macintosh: <http://www.macintosh.nl/bedrijfsprofiel/>
- Majoor, v. K. (2012). *Grondslagen van Auditing & Assurance*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- MKB. (2014). *Het kredietproces bij de bank*. Opgeroepen op mei 18, 2015, van MKB-kredietcoach: <http://www.mkbkredietcoach.nl/financiering-wiki/het-kredietproces-bij-de-bank/>
- NBA. (sd). Opgeroepen op februari 17, 2015, van nba.nl
- NBA. (2014). *Nadere uitleg n.a.v. consultatie 702N*. NBA.
- NBA. (2014, oktober). *Nieuwe controleverklaring voor oob's*. Opgeroepen op februari 9, 2015, van nba.nl: https://www.nba.nl/Documents/Wet-%20en%20Regelgeving/Adviescollege%20voor%20Beroepsreglementering/NBA_Voorlichting_sbrochure_Nieuwe_Controlieverklaring.pdf
- NBA. (2014). *Standaard 315*. NBA.
- NBA. (2014). *Standaard 700 Het vormen van een oordeel en het rapporteren over financiële overzichten*. NBA.

- NBA. (2014, december 12). *Standaard 702 uitgebreide controleverklaring*. NBA.
- NBA. (2014, oktober). *Transparant over de controle*. Opgeroepen op februari 10, 2015, van nba.nl: https://www.nba.nl/Documents/Wet-%20en%20Regelgeving/Gedrags-%20en%20beroepsregels/Consultaties/Consultatiedocument_uitgebreidere_controleverklaring.pdf
- NBA. (2014, januari 1). *ViO*. Opgehaald van NBA: [https://www.nba.nl/Documents/Wet-%20en%20Regelgeving/Gedrags-%20en%20beroepsregels/Vastgestelde-VGBA-ViO/Verordening-inzake-de-onafhankelijkheid-van-accountants-bij-assurance-opdrachten-\(ViO\)-16dec13.pdf](https://www.nba.nl/Documents/Wet-%20en%20Regelgeving/Gedrags-%20en%20beroepsregels/Vastgestelde-VGBA-ViO/Verordening-inzake-de-onafhankelijkheid-van-accountants-bij-assurance-opdrachten-(ViO)-16dec13.pdf)
- NBA. (2015). *HRA deel 3*.
- Neways. (2015). *Jaarverslag 2014*. Son: Neways.
- Neways. (2015). *Jaarverslag 2014*. Son: Neways Electronics International N.V.
- PCAOB. (2013, augustus 13). *Proposed auditing standards*. Opgeroepen op april 30, 2015, van PCAOB: http://pcaobus.org/Rules/Rulemaking/Docket034/Release_2013-005_ARM.pdf
- Philips. (2014). *Bedrijfsprofiel*. Opgeroepen op mei 6, 2015, van Philips: <http://www.philips.nl/about/company/index.page>
- Philips. (2015). *Annual Report 2014*. Eindhoven: Koninklijke Philips Electronics N.V.
- Pluymakers, R. (2015, april 13). Interview nieuwe controleverklaring. (T. Philippi, Interviewer)
- Pol, M. v. (2015, mei 12). Nieuwe controleverklaring. (T. Philippi, Interviewer)
- PvdA. (2014, april 29). *Accountant moet weer te vertrouwen zijn*. Opgeroepen op februari 19, 2015, van www.pvda.nl: <http://www.pvda.nl/berichten/2014/04/Accountant+moet+weer+te+vertrouwen+zijn>
- PwC. (2014). *Controleverklaring Koninklijke Ahold N.V. 2013*. Amsterdam: PwC.
- PwC. (2015). *Controleverklaring Koninklijke Ahold N.V. 2014*. Amsterdam: PwC.
- Rammeloo, E. (2015, april 30). Interview nieuwe controleverklaring. (T. Philippi, Interviewer)
- Scheepers, N. (2015, mei 11). Nieuwe controleverklaring. (T. Philippi, Interviewer)
- Silverentand, N. (2015, mei 6). Nieuwe controleverklaring. (T. Philippi, Interviewer)
- Sligro. (2015). *Jaarverslag 2014*. Veghel: Sligro Food Group N.V.
- Sligro. (2015). *Organisatie*. Opgeroepen op mei 6, 2015, van Sligro: <http://www.sligrofoodgroup.nl/over-ons/organisatie/bedrijfsprofiel.htm>
- Smeets, M. (2015, mei 18). Nieuwe controleverklaring. (T. Philippi, Interviewer)
- Strating, H., & de Bos, A. (2014, november). Nieuwe controleverklaring bezig aan snelle opmars. *MAB*, pp. 430-439.
- Velden. (2014, februari). *Materialiteit en samenstellen*. Opgeroepen op februari 26, 2015, van [accountant.nl](http://www.accountant.nl): http://www.accountant.nl/readfile.aspx?ContentID=78907&ObjectID=1183618&Type=1&File=0000041111_Materialiteit%20en%20samenstellen.pdf
- Verhoeven. (2011). *Wat is onderzoek?* Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Vries, K.-J. d., & Wijn, M. (2009). *Leningconvenanten*. Opgeroepen op mei 21, 2015, van PwC: <https://www.pwc.nl/nl/spotlight/assets/documents/leningconvenanten.pdf>

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: Opdrachtgever

Verklaring betreffende de geconsolideerde jaarrekening

Wij hebben de in dit rapport opgenomen jaarrekening 201X die deel uitmaakt van de jaarrekening van ... (naam entiteit(en)) te ... (statutaire vestigingsplaats) gecontroleerd. De jaarrekening omvat de geconsolideerde en de enkelvoudige jaarrekening. De geconsolideerde jaarrekening bestaat uit de geconsolideerde balans per 31 december 201X, het geconsolideerde overzicht van gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten, het geconsolideerde mutatieoverzicht eigen vermogen en het geconsolideerde kasstroomoverzicht 201X met de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de belangrijke grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen. De enkelvoudige jaarrekening bestaat uit de enkelvoudige balans per 31 december 201X en de enkelvoudige winst- en verliesrekening over 201X met de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de entiteit is verantwoordelijk voor het opmaken van de geconsolideerde jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven in overeenstemming met International Financial Reporting Standards zoals aanvaard binnen de Europese Unie en met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW), alsmede voor het opstellen van het jaarverslag in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. Het bestuur is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de geconsolideerde jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de geconsolideerde jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de geconsolideerde jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de geconsolideerde jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de geconsolideerde jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten.

Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de geconsolideerde jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het bestuur van de entiteit⁸ gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de geconsolideerde jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel betreffende de geconsolideerde jaarrekening

Naar ons oordeel geeft de geconsolideerde jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van ... (naam entiteit(en)) per 31 december 201X en van het resultaat en de kasstromen over 201X in overeenstemming met International Financial Reporting Standards zoals aanvaard binnen de Europese Unie en met Titel 9 Boek 2 BW.

Oordeel betreffende de enkelvoudige jaarrekening

Naar ons oordeel geeft de enkelvoudige jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van ... (naam entiteit(en)) per 31 december 201X en van het resultaat over 201X in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige bij of krachtens de wet gestelde eisen

Ingevolge artikel 2:393 lid 5 onder e en f BW vermelden wij dat ons geen tekortkomingen zijn gebleken naar aanleiding van het onderzoek of het jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de in artikel 2:392 lid 1 onder b tot en met h BW vereiste gegevens zijn toegevoegd. Tevens vermelden wij dat het jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de geconsolideerde jaarrekening zoals vereist in artikel 2:391 lid 4 BW.

Plaats, datum

Accountantskantoor X

Naam ondertekenaar

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: De aandeelhouders en de raad van commissarissen van ABC N.V.

Verklaring over de jaarrekening 201X

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 201X van ABC N.V. (de vennootschap) te *vestigingsplaats* gecontroleerd. De jaarrekening omvat de geconsolideerde en de enkelvoudige jaarrekening.

Naar ons oordeel:

geeft de geconsolideerde jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van ABC N.V. op 31 december 201X (of voor een gebroken boekjaar: voor het jaar geëindigd op 30 juni 201X) en van het resultaat en de kasstromen over 201X, in overeenstemming met de International Financial Reporting Standards zoals aanvaard binnen de Europese Unie (EU-IFRS) en met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

geeft de enkelvoudige jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van ABC N.V. op 31 december 201X (of voor een gebroken boekjaar: voor het jaar geëindigd op 30 juni 201X) en van het resultaat over 201X in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De geconsolideerde jaarrekening bestaat uit:

1. de geconsolideerde balans per 31 december 201X (of voor een gebroken boekjaar: voor het jaar geëindigd op 30 juni 201X);
2. de volgende overzichten over 201X: de geconsolideerde winst-en-verliesrekening, het geconsolideerde overzicht van gerealiseerde en niet- gerealiseerde resultaten, het geconsolideerde mutatieoverzicht eigen vermogen en het geconsolideerde kasstroomoverzicht; en
3. de toelichting met een overzicht van de belangrijke grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De enkelvoudige jaarrekening bestaat uit:

1. de enkelvoudige balans per 31 december 201X (of voor een gebroken boekjaar: voor het jaar geëindigd op 30 juni 201X);
2. de enkelvoudige winst-en-verliesrekening over 201X; en
3. de toelichting met een overzicht van de belangrijke grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van ABC N.V. zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € X. De materialiteit is gebaseerd op ... *(nader in te vullen % van de relevante benchmark b.v. winst, omzet of andere criteria)*. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de raad van commissarissen overeengekomen dat wij aan de raad tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € Y rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de groepscontrole

ABC N.V. staat aan het hoofd van een groep van entiteiten. De financiële informatie van deze groep is opgenomen in de geconsolideerde jaarrekening van ABC N.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de groepscontrole. In dit kader hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de groepsonderdelen. Bepalend hierbij zijn de omvang en/of het risicoprofiel van de groepsonderdelen of de activiteiten. Op grond hiervan hebben wij de groepsonderdelen geselecteerd waarbij een controle of beoordeling van de volledige financiële informatie of specifieke posten noodzakelijk was.

De groepscontrole heeft zich met name gericht op de significante onderdelen ... *[uitleggen wat dit betreft: significante onderdelen zoals bedoeld op grond van Standaard 600. Bijvoorbeeld groepsonderdelen in specifieke landen, groepsonderdelen met significante risico's inzake waardering of complexe activiteiten]*. Bij de onderdelen ... en ... hebben wij zelf controlewerkzaamheden uitgevoerd. Wij hebben gebruik gemaakt van andere accountants bij de controle van onderdeel ccc. Bij andere onderdelen hebben wij beoordelingswerkzaamheden of specifieke controlewerkzaamheden uitgevoerd.

Door bovengenoemde werkzaamheden bij (groeps)onderdelen, gecombineerd met aanvullende werkzaamheden op groepsniveau, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de financiële informatie van de groep verkregen om een oordeel te geven over de geconsolideerde jaarrekening.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de raad van commissarissen gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

De beschrijving van een kernpunt bevat de volgende elementen:

- een beschrijving van het kernpunt;
- een samenvatting van de uitgevoerde controlewerkzaamheden;
- indien relevant, belangrijke opmerkingen met betrekking tot de kernpunten: en
- indien relevant, een verwijzing naar toelichting of vermelding in de jaarstukken

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van commissarissen voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met EU-IFRS en met Titel 9 Boek 2 BW en voor het opstellen van het jaarverslag in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de onderneming in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de vennootschap te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van commissarissen is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de vennootschap.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle fouten en fraude ontdekken.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de raad van commissarissen onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan de raad van commissarissen dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met de raad van commissarissen over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met de raad van commissarissen hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Verklaring betreffende het jaarverslag en de overige gegevens

Wij vermelden op basis van de wettelijke verplichtingen onder Titel 9 Boek 2 BW (betreffende onze verantwoordelijkheid om te rapporteren over het jaarverslag en de overige gegevens):

dat wij geen tekortkomingen hebben geconstateerd naar aanleiding van het onderzoek of het jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de door Titel 9 Boek 2 BW vereiste overige gegevens zijn toegevoegd;

dat het jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening.

Benoeming

Wij zijn door de raad van commissarissen op dd-mm-jj benoemd als accountant van ABC N.V. vanaf de controle van het boekjaar XXXX en zijn sinds die datum tot op heden de externe accountant.

Plaats, datum

Accountantskantoor X

Naam ondertekenaar

Bijlage 3 Verschillen oude – en nieuwe controleverklaring

Verschillen tussen de nieuwe controleverklaring (standaard 702N) en de oude controleverklaring (standaard 700).

Vereisten oude controleverklaring	Vereisten nieuwe controleverklaring	Toelichting
Inleidende paragraaf		In deze paragraaf werd toegelicht waaruit de geconsolideerde en de enkelvoudige jaarrekening bestonden. In de nieuwe controleverklaring is dit samengevoegd met het oordeel.
	Oordeel	In de nieuwe controleverklaring wordt het oordeel aan het begin gegeven. Op deze manier is de controleverklaring beter gestructureerd en ziet de lezer meteen het oordeel.
	Paragraaf betreffende een onzekerheid van materieel belang omtrent de continuïteit	Indien er gerede twijfel bestaat over de continuïteit van de cliënt, wordt in deze paragraaf toegelicht dat er een continuïteitsrisico bestaat.

	Basis voor het oordeel	In deze paragraaf wordt beschreven dat de controle is uitgevoerd naar Nederlands recht, daarnaast wordt uiteengezet dat de accountant onafhankelijk is van de cliënt.
	Materialiteit	Onder dit kopje wordt toegelicht welke materialiteit is gehanteerd voor de jaarrekening als geheel.
	Reikwijdte van de groepscontrole	Onder dit kopje wordt toegelicht op welke wijze de groepsonderdelen zijn gecontroleerd.
	Kernpunten van de controle	Onder dit kopje wordt toegelicht welke zaken naar de professionele oordeelsvorming van de accountant het meest belangrijk waren tijdens de controle.
Verantwoordelijkheden van het management voor de financiële overzichten	Verantwoordelijkheden van het management en de met governance belaste personen	In deze paragraaf zijn een aantal verantwoordelijkheden toegevoegd aan de oude tekst. Het betreft de verantwoordelijkheid voor het continuïteitsbeginsel.
Overige rapporterings-verantwoordelijkheden	Overige rapporterings-verantwoordelijkheden	De tekst in deze paragraaf is leesbaarder gemaakt door minder gebruik te maken van specifieke termen en verwijzingen naar artikelen. Daarnaast wordt in tegenstelling tot de oude verklaring beschreven door wie de accountant is benoemd en op welke datum.

Bijlage 4 Interview vragen proces

Interview vragen t.b.v. proces bepalen kernpunten van de controle:

1. Zijn er bij uw organisatie stappenplannen om de kernpunten van de controle te bepalen?
 - Zo ja, hoe ziet dit eruit, is dit in de vorm van een consult?
 - Zo nee, hoe denkt u dan dat collega's de kernpunten bepalen?
 - Zou het toegevoegde waarde hebben als accountants de kernpunten op dezelfde wijze bepalen?
 - Zou dit een beter beeld geven voor gebruikers om te benchmarken?
2. Hoe is het proces verlopen om kernpunten van de controle te bepalen?
 - Tijdsplan
 - Communicatie
 - Inspraak klant
3. Zijn er ten aanzien van de kernpunten van de controle meer of andere werkzaamheden uitgevoerd tijdens de controle om de kernpunten van de controle beter te kunnen toelichten?
 - Effect op controle aanpak
4. Waarop baseert u uw keuze voor deze kernpunten van de controle?
5. Welke mogelijke kernpunten hebben het niet gered tot de controleverklaring en waarom?

6. Denkt u dat deze kernpunten ook door een collega worden gekozen, motiveer?
7. Denkt u dat deze kernpunten ook door de cliënt worden gekozen, motiveer?
 - In hoeverre komen de kernpunten overeen met de belangrijkste risico's die de cliënt zelf onderkent?
8. Denkt u dat deze kernpunten ook door de kredietverschaffer worden gekozen, motiveer?
9. Hoe heeft u de toelichting op de kernpunten bepaald?

Bijlage 5 Kernpunten controleverklaringen productie

Neways Electronics International N.V.

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de raad van commissarissen gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken. Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Acquisitie BuS Holding GmbH

Neways Electronics International N.V. heeft per 11 juli 2014 BuS Holding GmbH overgenomen. De aankoopprijs bedraagt € 30,2 miljoen in contanten en € 9,3 miljoen in aandelen, waarvan € 3,0 miljoen uitgestelde betaling.

Ten aanzien van de waardering van de in aandelen betaalde aankoopprijs van BuS Holding GmbH hebben we specifiek overleg gevoerd met het Management en de Raad van Commissarissen. Hierbij hebben we specifiek aandacht besteed aan het moment van waardering alsmede de unit of account grondslag. De toelichtingen van Neways Electronics International N.V. inzake de overname zijn opgenomen in toelichting 5 van de jaarrekening.

Gevoeligheden ten aanzien van de bepaling van de reële waarde van activa en passiva van BuS Holding GmbH

In het kader van deze overname heeft het management een waardering laten opstellen voor de overnamebalans en de aankoopprijsallocatie resulterend in een winst uit voordelige koop van € 3,5 miljoen. De waardering van de geïdentificeerde activa en passiva in de aankoopprijsallocatie was significant voor onze controle, omdat het inschattingsproces complex is en gebaseerd is op veronderstellingen.

Wij hebben bij onze controlewerkzaamheden onder meer gebruik gemaakt van de werkzaamheden van een waarderingsdeskundige om ons te helpen met de evaluatie van de veronderstellingen die door de onderneming zijn gebruikt. Wij hebben daarbij vooral aandacht besteed aan de veronderstellingen voor de waardering van materiële en immateriële vaste activa en van vlottende activa. We hebben specifiek aandacht besteed aan de toelichtingen in de jaarrekening van Neways Electronics International N.V. over de overname van de BuS Holding GmbH en de bijbehorende overnamebalans. Daarbij hebben wij getoetst of deze toelichtingen voldoen aan de vereisten van IFRS 3, toereikend zijn en voldoende inzicht geven in de waardering op overnamedatum. De

toelichtingen van Neways Electronics International N.V. inzake de overname zijn opgenomen in toelichting 5 van de jaarrekening.

Gevoeligheden ten aanzien van de waardering van de geactiveerde kosten voor het project Infor-LN

Neways Electronics International N.V. heeft in 2014 € 0,8 miljoen aan kosten geactiveerd inzake het project Infor-LN, waardoor de boekwaarde van de geactiveerde kosten ultimo 2014 € 3,5 miljoen bedraagt. De kosten hebben betrekking op de ontwikkeling van een nieuw ERP LN-systeem die het huidige ERP-systeem zal gaan vervangen. De implementatie is de afgelopen jaren vertraagd als gevolg van verschillende externe gebeurtenissen, zoals de brand bij Neways Electronics Production in 2013, en als gevolg van interne aanpassingen en scope uitbreidingen om te voldoen aan klantspecifieke vereisten. De waardering van de geactiveerde kosten voor het project Infor-LN was significant voor onze controle, aangezien de reikwijdte van het project tussentijds is aangepast waardoor de haalbaarheid en de juistheid van de geactiveerde kosten door het management is herbeoordeeld. Wij hebben bij onze controlewerkzaamheden onder meer gebruik gemaakt van de werkzaamheden van een IT-deskundige om ons te helpen met de evaluatie van de veronderstellingen die door de onderneming zijn gebruikt. Wij hebben daarbij vooral aandacht besteed aan de veronderstellingen voor de verwachte toekomstige voordelen en de vergelijking tot soortgelijke ERP-systemen. We hebben ook aandacht besteed aan de toelichtingen van Neways Electronics International N.V. over de geactiveerde kosten voor het project Infor-LN welke zijn opgenomen in toelichting 7 van de jaarrekening.

Gevoeligheden ten aanzien van de waardering van de geactiveerde Duitse belastinglatenties

Neways Electronics International N.V. heeft in 2014 € 14,8 miljoen aan compensabele verliezen geactiveerd inzake de Duitse werkmaatschappijen, waardoor de boekwaarde van de totale geactiveerde belastinglatentie ultimo 2014 € 4,5 miljoen bedraagt. Deze compensabele verliezen worden geactiveerd in het kader van de verwachte toekomstige economische voordelen uit de Duitse werkmaatschappijen. De toename van de actieve belastinglatentie, als gevolg van de niet gewaardeerde voorwaartse verliescompensatie, heeft met name betrekking op positievere toekomstige resultaatverwachtingen ingegeven door het effect van de geacquireerde BuS Holding GmbH (per 1 januari 2015 opgenomen in de fiscale eenheid). De waardering van de geactiveerde belastinglatenties was significant voor onze controle, omdat het inschattingsproces complex, in hoge mate subjectief is en gebaseerd is op veronderstellingen. Deze veronderstellingen worden beïnvloed door verwachte toekomstige markt- en economische omstandigheden.

Wij hebben bij onze controlewerkzaamheden onder meer gebruik gemaakt van de werkzaamheden van een waarderingsdeskundige en belastingdeskundige om ons te helpen met de evaluatie van de veronderstellingen die door de onderneming zijn gebruikt. Wij hebben daarbij vooral aandacht besteed aan de veronderstellingen voor de verwachte omzetgroei en de winstmarges in de Electronics Manufacturing Services (EMS) marktonderdelen. We hebben ook aandacht besteed aan de toelichtingen van Neways Electronics International N.V. over de geactiveerde en niet geactiveerde belastinglatenties. De toelichtingen van Neways Electronics International N.V. over de geactiveerde en niet geactiveerde belastinglatenties zijn opgenomen in toelichting 8 van de jaarrekening.

Koninklijke Philips N.V.

Key audit matters are those matters that, in our professional judgment, were of most significance in our audit of the financial statements. We have communicated the key audit matters to the Supervisory Board. The key audit matters are not a comprehensive reflection of all matters discussed. These matters were addressed in the context of our audit of the financial statements as a whole and in forming our opinion thereon, and we do not provide a separate opinion on these matters.

Finance Transformation

The Company continued to implement its global Accelerate! initiative, which includes a Finance Transformation program. The Finance Transformation has a significant impact on the Company's business processes, control activities and internal control responsibilities. We focused on the Finance Transformation as part of our audit because there is a significant risk that a material misstatement could occur if the program was not implemented with proper oversight and a focus on maintaining effective internal controls throughout the process.

Our audit procedures included, amongst others, meetings with the Board of Management and the Audit Committee of the Supervisory Board on a regular basis during the year to understand and monitor the effects of changes to the Company's internal control environment, across the organization. We performed site visits in three major geographic regions to test the effectiveness of controls impacted by the Finance Transformation and instructed our component auditors globally to perform procedures designed to provide reasonable assurance that a material misstatement did not exist in the financial statements as a result of the program. We also tested monitoring activities executed at different levels of the organization designed to ensure continued effectiveness of the internal control framework during the Finance Transformation.

Valuation of goodwill

Under EU-IFRSs, the Company is required to test the amount of goodwill for impairment, both annually and if there is a trigger for testing. The impairment tests were significant to our audit due to the complexity of the assessment process and significant judgments and assumptions involved which are affected by expected future market or economic conditions. At December 31, 2014, the goodwill amounted to EUR 7.2 billion.

Our audit procedures included, amongst others, the involvement of a valuation expert to assist us in evaluating the assumptions and methodologies used by the Company, in particular those relating to the compound sales growth rate and pre-tax discount rate. The cash flow projections, mainly for Healthcare cash generating units – Respiratory Care & Sleep Management, Imaging Systems, and Patient Care & Monitoring Solutions and Lighting cash-generating units - Professional Lighting Solutions and Consumer Luminaires have been assessed and challenged by us, and includes an assessment of the historical accuracy of management's estimates and evaluation of business plans. Based on the impairment test, it was noted that with regard to the headroom for cash-generating unit Consumer Luminaires, the estimated recoverable amount approximates the carrying value of the cash generating unit. We also assessed the adequacy of the disclosures in Section 12.9, Note 11 Goodwill relating to those assumptions to which the outcome of the impairment test is most sensitive, that is, those that have the most significant effect on the determination of the recoverable amount of goodwill.

Accounting for income tax positions

Income tax was significant to our audit because the assessment process is complex and the amounts involved are material to the financial statements as a whole. The Company has extensive international operations and in the normal course of business makes judgments and estimates in relation to tax issues and exposures resulting in the recognition of other tax liabilities. At December 31, 2014, the net deferred tax assets are valued at EUR 2.4 billion and the other tax liability related to tax uncertainties is valued at EUR 499 million.

We have tested the completeness and accuracy of the amounts reported for current and deferred tax including the assessment of disputes with tax authorities. In this area our audit procedures included, amongst others, assessment of correspondence with the relevant tax authorities, testing the effectiveness of the Company's internal controls around the recording and continuous reassessment of the other tax liabilities, and the involvement of our local component auditors including tax specialists in those components determined to be the regions with significant tax risk. In respect of deferred tax assets, we tested management's assumptions used to determine the probability that deferred tax assets recognized in the balance sheet will be recovered through taxable income in the countries where the deferred tax assets originated and during the periods when the deferred tax assets become deductible. During our procedures, we used amongst others budgets, forecasts and tax laws and in addition we assessed the historical accuracy of management's assumptions. We also assessed the adequacy of the Company's disclosure included in Section 12.9, Note 8 Income taxes in respect of income tax positions and uncertain tax positions.

Revenue recognition

Sales contracts for certain projects in the Healthcare and Lighting sectors typically involve multi-element contracts, for example a single sales transaction that combines the delivery of goods and rendering of services, and involve separately identifiable components that are recognized based on relative fair value. This gives rise to the risk that sales could be misstated due to the complexity of the multi-element contracts and the incorrect valuation of the relative fair value elements. Sales in the remaining sectors are generally recognized when the risks and rewards of the underlying products have been transferred to the customer and tend not to have multiple deliverable elements. There is a risk that sales may be deliberately overstated as a result of management override resulting from the pressure management may feel to achieve planned results. The management of the Group focuses on sales as a key performance measure which could create an incentive for sales to be recognized before the risks and rewards have been transferred.

Our audit procedures included, amongst others, assessing the appropriateness of the Company's revenue recognition accounting policies including those relating to multi-element contracts and assess compliance with the policies in terms of EU-IFRS. We tested the effectiveness of the Company's controls over calculation of rebates, fair value determination of multi-element sales contracts, and the correct timing of revenue recognition. We also assessed sales transactions taking place before and after year-end to ensure that revenue was recognized in the correct period and assessed the accuracy of the sales recorded, based amongst others on inspection of sales contracts, hand over certificates and hours reported after recognition of revenue. We have assessed the appropriateness of management's response to indications of improper revenue recognition and performed additional work where considered necessary. We also assessed the adequacy of the sales disclosures contained in Section 12.9, Note 2 Information by sector and main country and Note 6 Income from operations.

Contingent liabilities and provisions from claims, proceedings and investigations

The Company and certain of its group companies and former group companies are involved as a party in legal proceedings, including regulatory and other governmental proceedings as well as investigations by authorities. Since the ultimate disposition of asserted claims and proceedings and investigations cannot be predicted with certainty, an adverse outcome could have a material adverse effect on the financial position, results of operations and cash flows, resulting in the identification of a significant financial statement risk. The accounting for (contingent) liabilities from claims, proceedings and investigations is complex and judgmental, and the amounts involved are, or can be material to the financial statements as a whole. At December 31, 2014, the provisions from legal proceedings amount to EUR 653 million, in case the company has a present legal or constructive obligation that cannot be estimated reliably, no provisions have been recognized.

In response to these risks, our audit procedures included, amongst others, testing the effectiveness of the Company's controls around the identification and evaluation of claims, proceedings and investigations at different levels in the organization, and the recording and continuous re-assessment of the related (contingent) liabilities and provisions and disclosures, in accordance with EU-IFRS. We also inquired with both legal and financial staff in respect of ongoing investigations or claims, proceedings and investigations, inspected relevant correspondence, inspected the minutes of the meetings of the Audit Committee, Supervisory Board and Executive Committee, requested external legal confirmation letters from a selection of external legal counsel and obtained a legal representation letter from the Company. We evaluated and tested the Company's policies, procedures and controls surrounding the application of the General Business Principles (GBP), the identification and reporting of violations and assessed management's response to any GBP violations. We also assessed the disclosure regarding (contingent) liabilities from legal proceedings and investigations as contained in Section 12.9, Note 19 Provisions, Note 22 Other Liabilities and Note 26 Contingent assets and liabilities.

ASML Holding N.V.

Key audit matters are those matters that, in our professional judgment, were of most significance in our audit of the financial statements. We have communicated the key audit matters to the Supervisory Board. The key audit matters are not a comprehensive reflection of all matters discussed. These matters were addressed in the context of our audit of the financial statements as a whole and in forming our opinion thereon, and we do not provide a separate opinion on these matters.

Revenue recognition for systems

Total systems revenue for the year 2014 amounts to EUR 4,243 million. Sales of systems are usually concluded with customers under volume purchase agreements ("VPA's"). These VPA's also include agreements with customers involving various other products and services of the Company such as software, service and warranty. For revenue recognition purposes, the consideration received from customers is allocated to the various products and services contracted under the VPA's based on the relative selling price of these elements (multiple element arrangement accounting). This revenue allocation requires significant judgment and determines the timing and amount of revenue recognized in each reporting period.

Our audit procedures included, amongst others, the review of significant VPA's to assess the identification of all relevant products and services sold. We also focused on the allocation of revenue

to the various elements in the VPA's, as well as, the timing of the revenue recognized. From time to time, the Company introduces new technology systems to the market, for example the introduction of EUV. Revenue recognition for new technology systems requires a higher degree of judgment than proven technology systems, especially around the timing of revenue recognition. Our audit focused on the assessment of performance obligations related to new technology systems and whether revenue for such systems was recognized in the correct period. In connection with the introduction of EUV, the Company committed to the future upgrade of the original light sources of the first 11 EUV systems sold to customers. In connection with this commitment, the Company recorded a provision for expected losses in the 2013 financial statements. The remaining balance of this provision amounts to EUR 124 million as of December 31, 2014. This area was significant to our audit because of the complexity and subjectivity around assessing the expected losses. We evaluated the reasonableness of the key assumptions used in calculating the expected losses.

Inventory excess & obsolete provision

The total inventory and related excess and obsolete provision as of December 31, 2014 amounts to EUR 2,861 million and EUR 311 million, respectively. The excess and obsolete provision mainly relates to raw materials and spare parts because finished products (and related work in process) are manufactured only when a client order is received. We focused on this area because the gross inventory and related provision are material to the financial statements, involve a high level of judgment and are subject to uncertainty due to rapid technological changes.

We evaluated, amongst others, the analyses and assessments made by management with respect to slow moving and obsolete stock; the expected demand and market value related to service parts and raw materials; the provision for future purchase commitments; and the provision for lenses including anticipated repair costs.

Sensitivities in valuation of goodwill and other intangible fixed assets

The goodwill as of December 31, 2014 amounts to EUR 2,378 million and is allocated to Cash Generating Unit ("CGU") ASML for an amount of EUR 1,933 million and to CGU Cymer Light Source ("CLS") for an amount of EUR 445 million. The other intangible fixed assets as per December 31, 2014 amounts to EUR 1,670 million. The goodwill and intangible fixed assets primarily relate to the 2013 acquisition of Cymer and capitalized development expenses. Under IFRS-EU, the Company is required to annually test goodwill for impairment and intangible fixed assets not yet available for use. For other intangible fixed assets with finite useful lives, the Company is required to assess whether impairment indicators exists. We focused on this area because of the materiality of these assets the valuation of which involves complex and subjective judgements made by management about near and long term sales and operating margins.

Our audit procedures included assessing the reasonableness of the valuation models used. In performing this assessment, we involved internal valuation experts to assist us in evaluating the assumptions and methodologies used in these valuation models. Furthermore, we assessed management's process in evaluating different market scenarios underlying the valuation models. These scenarios were, amongst others, used to analyse the sensitivity of the key assumptions used in the valuation models.

Koninklijke DSM N.V.

Key audit matters are those matters that, in our professional judgment, were of most significance in our audit of the financial statements. We have communicated the key audit matters with the Supervisory Board. The key audit matters are not a comprehensive reflection of all matters discussed. These matters were addressed in the context of our audit of the financial statements as a whole, and in forming our opinion thereon, and we do not provide a separate opinion on these matters.

Judgment with respect to the valuation of goodwill and (in) tangible assets

Under EU-IFRS, Royal DSM is required to annually test the amount of goodwill and intangible assets with an indefinite life for impairment. The entity's disclosures about goodwill and intangible assets are included in Note 8. IFRS also requires that Royal DSM assesses for all other classes of assets whether there are any indications of impairment. An impairment test itself only has to be carried out if there are such indications. These annual impairment tests were significant to our audit as the assessment process is complex, contains items based on judgments and is based on assumptions that are affected by expected future market conditions. With respect to the DSM Fibre Intermediates business group and as described in Note 6, the 2014 impairment test resulted in an impairment of € 291 mio.

Our audit procedures included, among others, using a valuation expert to assist us in verifying the assumptions and methodologies used by Royal DSM. We compared forecasted revenue growth and profit margins for all cash generating units with the Royal DSM business plan (Corporate Strategy Dialogue and Annual Strategic Reviews) as adopted by the Managing Board. We also verified the adequacy of the disclosures of the assumptions to which the outcome of the impairment test is most sensitive, as included in note 8 of the financial statements. The impairment of € 291 million has been properly included as exceptional item under DSM accounting policies and has been disclosed in note 6 (exceptional items).

Accounting for the disposition of the Pharmaceutical Products business

As described in Note 2 and the Managing Board report, Royal DSM finalized the agreement with private equity company JLL in March 2014 and agreed to contribute its Pharmaceutical Products business into a new company (DPx Holdings B.V.). As a result of this agreement, the related business group was classified as asset held for sale at year-end 2013. In 2014 the business transaction was finalized resulting in a classification as associate of the 49% share of Royal DSM in DPx Holdings B.V. Accounting for the associate value of DPx Holdings B.V. was complex considering the conversion of the local US GAAP financials to IFRS, the fact that the year-end date for DPx Holdings B.V. is 31 October 2014 and the need for purchase price allocation adjustments.

We audited management's accounting treatment of the exchange of DPP as assets held for sale into the net equity value of DPx Holdings presented within associates. Furthermore, we verified the net equity value as per year-end 2014 and we audited the book result recognized in 2014.

Judgment and disclosure with respect to deferred tax assets

Under EU-IFRS, Royal DSM is required to annually review the valuation of the deferred tax positions. This was important to our audit because the assessment process is judgmental and amongst other based on assumptions that are affected by future market or economic conditions. Management concluded that it is not probable that all deferred tax assets will be realized within the foreseeable

future and therefore recognized only those assets for which recovery was deemed probable, which has been disclosed in note 7.

Our audit procedures included, amongst others, a review of forecasted fiscal results and methodologies used. We ascertained that information used was derived from Royal DSM's business plans that have been subject to internal reviews and were approved by those charged with governance (Corporate Strategic Dialogue and Annual Strategic Reviews). We also involved EY tax specialists to review the fiscal position, current tax planning strategies and to verify that the method used to calculate the valuation adjustment was consistently applied. We have also ascertained that disclosures in the financial statement with respect to taxes are in line with IAS 12.

Bijlage 6 Kernpunten controleverklaringen detailhandel

Macintosh Retail Group N.V.

De kernpunten van onze controle In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de raad van commissarissen gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken. Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten. De kernpunten van onze controle waren als volgt:

Compliance met financieringsconvenanten en continuïteitsveronderstelling

De jaarrekening van Macintosh Retail Group N.V. is opgesteld op basis van de continuïteitsveronderstelling. De toepassing van deze veronderstelling is passend tenzij het bestuur het voornemen heeft om de vennootschap te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen dan wel hiervoor geen realistisch alternatief heeft. Het bestuur heeft in noot 2 van de toelichting op de jaarrekening aangegeven dat als gevolg van het achterblijven van de resultaten en de voorgenomen verkoop van Nea International en de Fashion UK activiteiten, de convenanten en de structuur van de leningen in 2015 opnieuw zijn aangepast. Met de financiers is na balansdatum een termsheet overeengekomen terzake continuering van de financiering met (neerwaarts) aangepaste convenanten. Het bestuur heeft door deze continuering van de financiering geen gerede twijfel over het vermogen van de vennootschap om haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit voort te zetten.

Wij hebben specifiek aandacht besteed aan de gehanteerde veronderstellingen met betrekking tot de toekomstige omzet en het resultaat, teneinde te beoordelen dat kan worden voldaan aan de financieringsconvenanten in het komende jaar. Op grond hiervan hebben ook wij geen onzekerheid van materieel belang geïdentificeerd. In het kader van onze controle van de jaarrekening kunnen wij ons verenigen met de toepassing door het bestuur van de continuïteitsveronderstelling bij het opmaken van de jaarrekening van de vennootschap.

Bijzondere waardevermindering immateriele vaste activa (goodwill) en andere vaste activa
Macintosh Retail Group N.V. is op basis van EU-IFRS jaarlijks verplicht om het bedrag van de goodwill te onderzoeken op bijzondere waardevermindering (impairment). Ultimo 2014 was de marktkapitalisatie van de vennootschap lager dan het intrinsieke eigen vermogen. De vennootschap

heeft geconcludeerd dat op basis van de beste inschattingen voor toekomstige kasstromen van de winkelformules Scapino en Brantano een impairment van goodwill aan de orde is alsmede dat voor Scapino een impairment van de merknaam is vereist. Jaarrekening 2014 - 105 - De impairment test was significant voor onze controle, omdat het schattingsproces complex en in hoge mate subjectief is en gebaseerd is op veronderstellingen.

Als gevolg daarvan hebben wij als onderdeel van onze controlewerkzaamheden de door Macintosh Retail Group N.V. gebruikte veronderstellingen en methoden voor de impairment test geëvalueerd. Deze veronderstellingen worden beïnvloed door de verwachte toekomstige markt- of economische omstandigheden in Nederland, België en Engeland. Wij hebben bij onze controlewerkzaamheden onder meer gebruik gemaakt van de werkzaamheden van een waarderingsdeskundige om ons te helpen met de evaluatie van de veronderstellingen en methoden die door de vennootschap zijn gebruikt. Wij hebben daarbij vooral aandacht besteed aan de veronderstellingen voor de verwachte omzetontwikkeling en de winstmarges voor de formules Scapino, Brantano en Jones.

Gevoeligheden ten aanzien van de bepaling en waardering van de voorziening voor verlieslatende contracten

Op basis van EU-IFRS is Macintosh Retail Group N.V. verplicht om, waar van toepassing, een voorziening te vormen voor verlieslatende contracten. De vennootschap heeft een voorziening gevormd voor verplichtingen die voortvloeien uit contracten waarvan de onvermijdbare kosten hoger zijn dan de uit het contract verwachte opbrengsten. Het betreft voornamelijk huurcontracten van winkels die naar verwachting een langdurig negatieve kasstroom zullen hebben en zullen worden gesloten. De bepaling en waardering van deze voorziening was significant voor onze controle, omdat het schattingsproces complex en in hoge mate subjectief is en gebaseerd is op veronderstellingen. Deze veronderstellingen worden beïnvloed door de verwachte toekomstige markt- of economische omstandigheden in Nederland, België en Engeland.

Wij hebben als onderdeel van onze controlewerkzaamheden de door Macintosh Retail Group N.V. gebruikte veronderstellingen en methoden geëvalueerd. Hierbij hebben wij vooral aandacht besteed aan de veronderstellingen voor de verwachte ontwikkeling van de individuele winkelbijdrage aan het bedrijfsresultaat van de vennootschap voor alle door de vennootschap geëxploiteerde formules.

Beter Bed Holding N.V.

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de Raad van Commissarissen gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken. Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Opbrengstverantwoording

De opbrengstverantwoording van Beter Bed Holding N.V. zoals opgenomen in de jaarrekening onder de grondslagen en specifiek in toelichting 12 is gebaseerd op levering van goederen en diensten aan derden onder aftrek van kortingen. Een deel van de opbrengst wordt direct in de winkels gerealiseerd op het moment dat de producten direct worden meegeleverd. Het overige deel van de opbrengst wordt gerealiseerd op het moment van aflevering bij de consument thuis. De risico's voor

de jaarrekening zitten met name in de toerekening van de omzet aan het juiste boekjaar en het realiseren van juiste en volledige marges.

We hebben onze controlewerkzaamheden ingericht om zekerheid te verkrijgen over deze opbrengstverantwoording. Onze controleaanpak omvat zowel het testen van interne beheersmaatregelen als een aantal gegevensgerichte werkzaamheden. Daarnaast hebben we bij een aantal entiteiten tevens gebruik gemaakt van data-analyse. Als belangrijk onderdeel van de controle hebben we gecontroleerd in hoeverre een correcte afgrenzing van de verkopen tussen jaren correct heeft plaatsgevonden en hebben we aandacht besteed aan de margeanalyses die op een zeer gedetailleerd niveau worden uitgevoerd.

Sluiting van Slaapgenoten, Matrassen Concord Nederland en België

Zoals opgenomen in de jaarrekening onder het punt Voorzieningen heeft Beter Bed Holding N.V. in 2014 de formuleportfolio in de Benelux vereenvoudigd. De exploitatie van de formules Matrassen Concord Nederland en België en Slaapgenoten is in de loop van 2014 volledig gestaakt. In de jaarrekening van 2013 is hier onder meer reeds een voorziening voor de huurverplichting voor opgenomen. Deze voorziening is onderhevig aan subjectieve inschattingen waarbij rekening is gehouden met onderhuur.

Gedurende de controle hebben we aandacht besteed aan de afloop van de voorziening. Voor het resterende deel van de voorziening hebben we opnieuw de inschattingen van management beoordeeld en hebben we geconstateerd dat wederom rekening is gehouden met onderhuur.

Sligro Food Group N.V.

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de raad van commissarissen gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken. Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

De waardering van leveranciersbonussen

De grondslagen bevatten onder punt G2 een toelichting op de verschillende soorten vergoedingen van de leveranciers zoals bonussen, promotionele vergoedingen en betalingskortingen. Dit betreffen specifieke afspraken met individuele leveranciers. Een gedeelte van de leveranciersbonussen is als voorschot ontvangen gedurende het boekjaar

Wij hebben de verantwoording van de leveranciersbonussen gecontroleerd door de interne beheersingsmaatregelen van de vennootschap met betrekking tot het proces van leveranciersbonussen te toetsen. Daarnaast hebben we gegevensgericht de waardering van de leveranciersbonussen gecontroleerd.

De waardering van goodwill

Voor Foodretail is de realiseerbare waarde bepaald op basis van de geschatte directe opbrengstwaarde die is afgeleid van prijzen die de afgelopen periode in de markt betaald zijn voor individuele, respectievelijk groepen van vestigingspunten, alsmede in de markt bekende vermenigvuldigingsfactoren van de omzet. Wij hebben de gehanteerde veronderstellingen in de

berekening van de geschatte directe opbrengstwaarde op redelijkheid getoetst. Voor Foodservice is de realiseerbare waarde bepaald op basis van het contant maken van de toekomstige kasstromen die worden gegenereerd met het voortgezette gebruik van deze kasstroomgenererende eenheid.

Voor de controle hebben wij gebruik gemaakt van werkzaamheden van een waarderingsdeskundige om de evaluatie van de veronderstellingen en de methode van berekening die door de vennootschap zijn gebruikt te controleren. Wij hebben hier specifiek aandacht besteed aan de gehanteerde veronderstellingen.

Betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking

In het toetsten van de betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking hebben wij gebruik gemaakt van IT-specialisten. We hebben specifiek aandacht besteed aan de IT-infrastructuur ten aanzien van continuïteit, toegangsbeveiliging en wijzigingsbeheer en de hieraan gerelateerde relevante geautomatiseerde controlemaatregelen getoetst. Voor onderdelen waar wij niet gesteund hebben op de geautomatiseerde gegevensverwerking hebben wij aanvullende werkzaamheden verricht.

Koninklijke Ahold N.V.

Key audit matters are those matters which, in our professional judgment, were of most significance in the audit of the financial statements. We have communicated the key audit matters to the Supervisory Board, but they are not a comprehensive reflection of all matters that were identified by our audit and that we discussed. We described the key audit matters and included a summary of the audit procedures we performed on those matters. The key audit matters were addressed in the context of our audit of the financial statements as a whole, and in forming our opinion thereon. We do not provide a separate opinion on these matters.

Recognition of vendor allowances

The group receives various types of vendor allowances, as further discussed in Note 3 of the financial statements. These allowances are a significant component in the cost of sales. The majority of vendor allowances are settled during the financial year. The vendor allowance receivable at December 28, 2014 amounted to €203 million (Note 17).

We focused on this area because the recognition of vendor allowance income and receivables requires, to some extent, judgment from management, for example concerning the nature and level of fulfilment of the company's obligations under the vendor agreements, estimates with respect to purchase or sales volumes to support income recognition and the allocation of vendor allowance income between inventory and cost of sales.

Our procedures included understanding and testing management's controls around the completeness and accuracy of the contractual agreements recognized in the accounting systems. We also agreed the recorded amounts during the year to contractual evidence on a sample basis. For the vendor allowance receivable at December 28, 2014,

amounts are either confirmed by vendors, recalculated by us based on contractual terms confirmed by vendors or reconciled to post year-end settlements in cash. In addition, to evaluate the reliability of management's estimates, we performed a retrospective review of subsequent collections on prior year vendor allowance receivables. Finally we tested cut-off through assessing the obligation fulfilment of vendor allowance income recorded during a period shortly before and after year-end.

SPAR acquisition – purchase price allocation

The group acquired SPAR's business in the Czech Republic in 2014, as disclosed in Note 4. The purchase consideration for the 49 stores and one location under construction amounted to €187 million and the goodwill recognized was €100 million. The accounting for this acquisition required a significant amount of management estimation. The key judgments relate to the allocation of the purchase price to the assets and liabilities acquired and adjustments made to align accounting policies.

In evaluating the company's purchase price allocation for SPAR, we tested the identification and valuation of the (in)angible assets and liabilities assumed against available market data, in particular for the acquired real estate and (un)favourable rental contracts. We evaluated the competency and objectivity of the external appraiser engaged by the company and involved our internal valuation experts to support us in our audit work. We also involved our internal tax experts to assess the recognition and valuation of deferred tax assets and liabilities. We also reviewed the work of SPAR's predecessor auditor to obtain comfort on the closing balance and, on a sample basis, attended stock counts close to the acquisition date. Finally we conducted additional audit procedures to assess other aspects of the accounting including the adjustments made to align accounting policies with those of the group and the disclosures made in Note 4.

Impairment testing of store assets

The group operates retail stores in Europe and the United States. The associated store assets are important to our audit due to the size of the store asset carrying value of €4,177 million as well as the judgment involved in the assessment of the recoverability of the invested amounts. Such judgment focuses predominantly on future store performance, which is, amongst others, dependent on the expected store traffic, basket size and the competitive landscape in local markets. Management assesses, on a quarterly basis, whether there are triggering events indicating potential impairment. In 2014 management recognized a net impairment charge of €5 million. We refer to Note 11 of the financial statements.

Our audit procedures included, amongst others, an evaluation of the group's policies and procedures to identify triggering events for potential impairment of assets related to underperforming stores. We challenged management's main cash flow assumptions and corroborated them by comparing them to internal forecasts and long term and strategic plans that were approved by senior management as well as historic trend analyses. We also involved our valuation experts to evaluate the applied WACC calculated by the group.

Contingent liabilities relating to legal matters

The group is involved in various legal matters. We refer to Note 34 of the financial statements for further details. We focused on this area because of the potential significance of these commitments and contingencies (in particular as they relate to the asserted claim from the Vereniging Albert Heijn Franchisenemers). The assessment as to whether or not a liability should be recognized and whether amounts can be reliably estimated includes, to a certain extent, judgment from management.

Our procedures included, amongst others, an assessment of the legal advice obtained by the group as well as periodic meetings with management and review of board minutes to discuss developments in legal proceedings and (un)asserted claims. We also obtained confirmations from the group's external legal counsels in order to compare their expert opinions to management's position on measurement and/or disclosures for each of the material contingencies.

Employee benefit plan measurement

The group has defined benefit plans in the Netherlands and the United States, giving rise to defined benefit obligations of €4 billion and €1.3 billion, respectively (Note 23). This area was important to our audit because of the magnitude of the amounts, the judgment involved (for example concerning salary increases, inflation, discount rates and mortality) and technical expertise required to determine these amounts and the impact of the plan amendments discussed in Note 23. The group also has a significant number of union employees in the United States whose pension benefits are covered by multi-employer plans (we also refer to the risk factor on pension plan funding on page 55 of the annual report). In Note 23 the group disclosed an overview of its possible proportionate share of the total net deficit or surplus in these plans.

Our procedures included, amongst others, evaluating the actuarial and demographic assumptions and valuation methodologies used by the group to assess the company's various pension obligations. We assessed whether the key actuarial assumptions are reasonable and fall within an acceptable bandwidth. We validated that assumptions are consistently applied and that changes to the Dutch pension plan, as disclosed in Note 23 are appropriately accounted for. We involved our pension experts to assist us in these procedures. We tested management's controls over payroll data and reconciled the membership census data used in the actuarial models to the payroll data of the group. We also assessed the accounting for the plan amendments and disclosures. In addition, we evaluated the adequacy of the disclosed proportionate share of the total net deficit or surplus under the multi-employer plans in the United States. We reconciled the related inputs of this disclosure to supporting documentation such as audited plan information and actuarial calculations.